

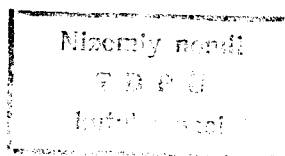
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ

Ш.М.ЗУФАРОВ

ПЕДАГОГИК ИННОВАТИКА

(Ўқув қўлланма)

ТОШКЕНТ – 2012

УДК: 504.75 (075)
КБК 81.5.069.11
3-44

3-44 Ш.Зуфаров. Педагогик инноватика. – Т.: «Fan va texnologiya», 2012, 140 бет.

ISBN 978–9943–10–771–7

Мазкур ўқув қўлланмада педагогик инноватика педагогиканинг алоҳида соҳаси эканлиги, инновация ва унинг турлари, педагогик инновация ва унинг ўзига хосликлари, инновацион жараёнларни бошқариш, ўқитувчининг инновацион фаолияти ва инновацион салоҳиятини такомиллаштириш масалалари ёритилган.

Қўлланманинг муҳим жиҳатларидан бири – ўзида ҳам назарий, ҳам амалий машғулоти ишланмаларини акс эттирганлигидир.

Қўлланма педагогика олий ўқув юртларининг педагогика ва психология бакалавриат йўналиши талабалари ҳамда магистрантлари учун мўлжалланган. Шу билан бирга, мазкур ўқув қўлланмадан педагогика соҳасида фаолият юритувчи барча мутахассислар фойдаланишлари мумкин.

Масъул муҳаррир:

У.И.Иноятлов – педагогика фанлари доктори, профессор

Тақризчилар:

Ш.Қ.Мардонов – педагогика фанлари доктори, профессор;

Б.Х.Ходжаев – педагогика фанлари номзоди, доцент.

Ушбу ўқув қўлланма Тошкент давлат педагогика университети илмий Кенгашининг 2012 йил 21 июндаги 10-сонли қарори билан нашр қилинди.

ISBN 978–9943–10–771–7

© «Fan va texnologiya» нашриёти, 2012.

НОВАТОР-ПЕДАГОГЛАР ТАЙЁРЛАШГА ДОИР ҚЎЛЛАНМА (СЎЗ БОШИ ЎРНИДА)

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримов “Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шarti” мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимида сўзлаган нутқида ҳозирги кунда дунёдаги деярли мутлақ кўпчилик давлатлар 2008 йилда бошланган, глобал миқёсдаги янги рецессия тўлқинларини келтириб чиқариш хавфини туғдираётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг салбий таъсири остида қолиб келаётган бир пайтда юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг муҳим шarti эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтиб, куйидаги фикрларни билдириб ўтадилар: “Бугунги кунда умумий эътирофга кўра, XXI аср глобаллашув ва чегараларнинг барҳам топиш даври, ахборот-коммуникация технологиялари ва интернет асри, жаҳон майдонида ва дунё бозорида тобора кучайиб бораётган рақобат асрига айланиб бораётганини исботлаб беришга ҳолат йўқ, албатта.

Бундай шароитда инсон капиталига йўналтирилаётган инвестиция ва қўйилмаларнинг ўсишини, ҳозирги замонда демократик тараққиёт, модернизация ва янгилаш борасида белгиланган мақсадларга эришишда энг муҳим кадрият ва ҳал қилувчи куч бўлган билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш вазифасини доимо ўзининг асосий устувор йўналишлари қаторига қўядиган давлатгина ўзини намоён эта олиш мумкин”¹.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг ўрта-маҳсус, касб-ҳунар таълим тизимини такомиллаштиришга доир Қарорида ўқув машғулотилари жараёнида таълимнинг кейс-стади, лойиҳа ва ўйин услубларидан фойдаланиш масаласига алоҳида эътибор қаратилган. Мазкур ҳолат педагогика олий таълим муассасаларида бўлажак педагогларни инновацияларни яратиш, жорий этиш, ўзлаштириш фаолиятига тайёрлаш мақсадида педагогик инноватика фанини ўқитишни шарт қилиб қўймоқда.

¹ Каримов И.А. Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шarti. // “Маърифат” газетаси, 2012 йил.

Юқоридаги ижтимоий заруриятдан келиб чиққан ҳолда, педагогика фанлари номзоди Ш.Зуфаровнинг нашрга тайёрлаган “Педагогик инноватика” номли ўқув қўлланмаси бугунги кунда олий таълим жараёнини ташкил этишга қўйиладиган замонавий талабларни акс эттирган ҳолда, ҳам назарий, ҳам амалий машғулотларни ташкил этиш тизимини ўз ичига қамраб олган.

Б.Ходжаев,
педагогика фанлари номзоди, доцент

ПЕДАГОГИК ИННОВАТИКА – ПЕДАГОГИКАНИНГ АЛОҲИДА СОҲАСИ СИФАТИДА

Педагогик инноватиканинг пайдо бўлиши ва ривожланиш шарт-шароитлари. Замонавий жамият ўзининг тез ва чуқур ўзгарувчан тавсифига эга бўлиб, бундай ўзгаришлар жамоатчилик тузилмалари, жумладан, мустақил давлатлар, шахс ва жамият ўртасидаги муносабатлар, демографик сиёсат, урбанизация жараёнларида кўзга яққол ташланмоқда. Таълим ҳам глобал умумхамжамят тузилмасининг алоҳида таркибий қисми сифатида жамиятда бўлаётган барча ўзгаришларни ҳисобга олиши, ана шу асосда ўз тузилиши ва фаолият мазмунини ўзгартириши зарур. Бугунги кунда таълимнинг жамият ривожланиш суръатларидан ортда қолаётганлиги, таълим жараёнида қўлланилаётган технологияларнинг замонавий талабларга тўлиқ жавоб бермаслиги ҳақидаги масала дунё ҳамжамяти томонидан тез-тез эътироф этилмоқда. Чунки таълим ҳам ижтимоийлаштириш вазифасини бажарувчи сифатида жамиятдаги ўзгаришлар ортидан бориши ҳамда унинг ривожланишига ўз таъсирини ўтказиши керак. Бироқ жамият ривожланиши ва таълим тизими ўртасидаги муносабат мураккаб кўринишга эга бўлиб, юқори даражадаги жўшқинлик билан фарқланади. Таълим барча фаол ва суст ўзгаришлар таъсирини қабул қилавермайди, жамиятда бўлаётган воқеаларга эса ўз таъсирини ўтказди. Ана шу нуқтаи назардан таълимдаги ўзгаришлар фақатгина натижа сифатида эмас, балки жамиятнинг келгусидаги ўзига хос ривожланиш шартидир¹.

Маълумки, фан ва техника жадал суръатлар билан ривожланаётган бугунги кунда кўплаб илмий билимлар, тушунча ва тасаввурлар ҳажми кескин ортиб бормоқда. Бу, бир томондан, фан-техниканинг янги соҳа ва бўлимларининг тараққий этиши туфайли унинг дифференциаллашувини таъминлаётган бўлса, иккинчи томондан, фанлар орасида интеграция жараёнини вужудга келтирмоқда.

Бундай шароитда, юқори малакали педагогларга бўлган талаблар ортиб бориб, баркамол авлодни асрлар давомида шаклланиб келган умуминсоний ва миллий қадриятлар руҳида тарбиялаш лаёқатига эга, фаннинг фундаментал асосларини, педагогика ва

¹ Қаранг: Альджанова И.Р. Бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда педагогик инновациялардан фойдаланиш. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2012.

психология методларини мукаммал эгаллаган, касбий тайёргарлиги юксак даражада бўлган ҳамда замонавий педагогик ва ахборот технологияларини амалиётда қўллаш кўникма ва малакасига эга ижодкор педагогларни тайёрлаш талаб этилади¹.

Маълумки, бугун барча давлатлар таълимга имкон қадар кўп янгилик киритишга интилмоқда. Бугунги янгиликлар уларга уюшган, режали, оммавий ёндашувни талаб этади. Янгиликлар келажак учун узоқ муддатли инвестициялардир. Новаторликка кизиқиш уйғотиш, янгилик яратишга интилувчан шахсни тарбиялаш учун таълимнинг ўзи янгиликларга бой бўлиши, унда ижодкорлик руҳи ва муҳити ҳукм суриши лозим. Ана шундай долзарбликдан келиб чиққан ҳолда, бугунги кунда педагогиканинг мустақил соҳаси – педагогик инноватика жадаллик билан ривожланиб бормоқда.

Новаторлик ва янгилик – маданият, таълим ва умумийликда жамият ривожланишининг икки жиҳати. Анъаналар ва янгиликларнинг хилма-хил муносабатларига таяниб, маданиятшунослар жамиятни анъанавий ва замонавийга ажратиб кўрсатишади. Анъанавий жамиятда анъана новаторлик устидан ҳукмронлик қилади. Замонавий жамиятларда эса, новаторлик базали қадрият саналади.

“Инноватика” тушунчаси бундан 100 йил аввал маданиятшунослик ва лингвистикада маданий диффузия, яъни бир маданий ареалнинг бошқа ҳудудга тарқалишини асослаб бериш жараёнида пайдо бўлган.

“Инновацион жараёнлар” тушунчасининг тўлиқ тавсифи XX асрнинг бошларида, аниқроғи 1911 йилда иқтисодиётчи И.Шумпетер томонидан иқтисодий тизимлардаги ўзгаришларни таҳлил қилишнинг “янги комбинацияси”ни таҳлил қилиш жараёнида тақдим этилган.

1930 йилларда И.Шумпетер ва Г.Меншлар янги технология ёки маҳсулотдаги илмий кашфиётни тавсифловчи “инновация” тушунчасини фанга киритишган. 1970 йилларда замонавий постиндустриал дунёнинг ривожланиш векторини аниқлаб берувчи “инновацион жамият” тушунчасининг пайдо бўлиши янгиликлар киритиш ҳақидаги фаннинг мураккаб, кенг тарқалган соҳага айланишига сабаб бўлди.

¹ Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълим жараёнларини ахборотлаштиришни ташкил этиш ва бошқариш назарияси ва амалиёти: Педагогика фанлари доктори. ... дисс. – Т., 2007. – Б.3

Педагогик инновацион жараёнлар Фарбий Европада 1950 йилларда, Россияда 1980 йилларда ҳамда Ўзбекистонда 2000 йилларда махсус ўрганиш предметига айланди. Бугунги кунда педагогик инноватика таълим соҳасидаги инновацион жараёнларнинг уч асосий элементи: педагогик янгиликларни яратиш; уларни амалиётга жорий этиш ва ўзлаштириш; қўллаш ва кенг ёйишнинг бирлиги ва ўзаро алоқадорлиги ҳақидаги фан сифатида эътироф этилади.

Бугунги кунда эса, мазкур йўналишда қатор ишлар амалга оширилмоқда. Ҳозирги вақтда Республикамизда инновацион лойиҳалар тизимининг йўлга қўйилганлиги, инновация, инновацион жараён, инновацион фаолият, инновацион бошқариш соҳаларида қатор тадқиқот ишларининг амалга оширилганлиги бунинг ёрқин мисолидир.

Педагогик инноватиканинг моҳияти, мақсад ва вазифалари. Педагогик инноватика деганда, педагогик янгиликларни яратиш, уларнинг педагогик жамоа томонидан ўзлаштирилиши ва баҳоланиши, улардан амалиётда фойдаланиш жараёнларини ўрганиш тушунилади.

Педагогик инноватика бу – педагогик инновацияларнинг юзага келиши ва ривожланиши қонуниятларини ўрганадиган, шунингдек, педагогик анъаналар билан келажакдаги таълим лойиҳаларининг ўзаро алоқадорлигини таъминлайдиган фандир.

Педагогик инноватиканинг объекти – бу инновацияларнинг юзага келиши, ривожланиши ҳамда ўқувчиларга таълим-тарбия беришда сифат ўзгаришларига олиб келувчи инновацияларнинг ўзлаштирилиши жараёни.

Педагогик инноватиканинг предмети – бу таълим амалиётида педагогик янгиликларни ишлаб чиқиш, киритиш ва ўзлаштириш билан боғлиқ педагогик шарт-шароитлар, восита ва қонуниятлар йиғиндиси.

Педагогик инноватиканинг мақсади педагогик янгиликларни яратилиши, уларнинг баҳоланиши ҳамда педагоглар жамоаси томонидан ўзлаштирилиши, шу билан бирга уни амалиётда қўллаш ва фойдаланиш йўллари тадқиқ этишдан иборат.

Педагогик инноватиканинг методологиясини педагогик янгиликларни яратиш, ўзлаштириш ва қўллаш ҳақидаги таълимнинг тузилиши ва ўзлаштирилишига хос билим ва фаолият тизими ташкил этади.

Педагогик инноватиканинг назарий блоклари

1. Педагогик неология (илмий-педагогик жараён, унинг ўзига хосликлари ва асосий натижалари ҳақидаги илмий ва тажрибавий маълумотлар тизимлаштириладиган педагогикадаги янгилик ҳақидаги таълимот).

2. Қиёсий педагогик аксиология (педагогика назарияси ва амалиётида юзага келадиган педагогик янгиликларни баҳолаш ва ўзлаштиришнинг ўзига хосликларини очиб берувчи фан).

3. Инновацион праксиология (педагогик янгиликларни амалиётда қўллашни ўзлаштириш).

Педагогик инноватиканинг асосий тушунчалари:

1) инновация; 2) педагогик янгилик, янгилик киритиш; 3) инновацион жараён; 4) инновацион фаолият; 5) инновацион салоҳият.

Одатда, янгиланиш тушунчаси таълимда кўп ҳолларда ўзгартириш тушунчаси билан синонимдир. Агар ушбу ўзгартириш кенг қамровли бўлса ва бутун таълим тизимини ўзгартирса, унда «ислоҳот» тушунчаси билан изоҳ-ланади. Лекин барча ўзгаришларни янгилик деб қараш тўғри бўлмайди. Чунки янгилик ўзида аввал бошиданок қўйилган вазифаларнинг янгиланишини мақсад қилиб қўяди.

Педагогик инноватиканинг асосий кўрсаткичи унинг бошланғич ривожига боғлиқ бўлиб, педагогикадаги янгилик – бу фақатгина ғоя, ёндашув, метод, технология, шунчаки тақдим этилган ва ҳали фойдаланилмаган ҳолатдаги эмас, балки бу инновацион жараённинг мажмуавий ва алоҳида таркибий қисмидир, у эса ўзида ўзгарувчан шароитларда ва ҳолатларда таълим-тарбия масалаларини етарлича самарали ҳал этишни ифода этади.

Инновация эса – бу маълум бир босқич асосида ривожланадиган жараёндир. У бир нечта маънодаги тушунчаларни беради:

1. Инновация бу – таълимнинг янги мазмуни, шакл ва методларини ишлаб чиқиш.

2. Яратилган педагогик тизимни жорий этиш ва оммалаштириш.

3. Таълим муассасасини бошқариш ва ривожлантиришнинг янги технологиясини ишлаб чиқиш.

4. Тажиба-синов объекти сифатида.

5. Яхлит педагогик жараёни инновациялаш.

6. Янгиликларнинг қўлланилиш даражасини янги маҳсулдорликлар билан ўзгартириш босқичи.

Таълим соҳасидаги мавжуд ёки янги эҳтиёжларни қондириш учун педагогик янгиликларни яратиш, жорий этиш, ўзлаштириш ва фойдаланишга доир фаолият инновацион жараёндир.

Инновацион фаолият – педагогик жамоани ҳаракатга келтирувчи, олға бошловчи, тараққий эттирувчи кучдир. Инновацион фаолият – бу янги ижтимоий талаблар билан анъанавий меъёрларнинг мос келмаслиги, ёхуд амалиётнинг янги қўлланилаётган меъёрининг мавжуд меъёр билан тўқнашуви натижасида вужудга келувчи мажмуали муаммоларнинг ечимига қаратилган фаолиятдир.

Инновацион салоҳият деганда, алоҳида педагогнинг ва яхлитликда педагогик жамоанинг янгиликни ўзлаштиришга тайёрлиги, улардан амалиётда фойдалана олиши ва қўтилган натижаларни қўлга кирита олиши тушунилади. Педагогика ва педагогик менежментда инновацион салоҳият тушунчаси икки хил тарзда талқин этилади: кенг маънода – таълим муассасасининг инновацион салоҳияти, тор маънода – ўқитувчининг инновацион салоҳияти. Таълим муассасасининг инновацион салоҳияти деганда, унинг ўз-ўзини ривожлантиришга тайёрлиги, шахснинг ўз-ўзини ривожлантириш учун маданий-таълимий муҳитнинг ва шарт-шароитларнинг хилма-хиллиги ҳамда коммуникатив муносабатларнинг юқори даражаси тушунилади. Алоҳида педагог учун эса, бу – унинг шахсидаги ижтимоий-маданий ва ижодий ўзига хосликлар йиғиндиси, педагогик фаолиятни такомиллаштиришга тайёрлиги ҳамда бунинг учун зарурий ички восита ва методларнинг мавжудлигидир.

Назорат учун савол ва топшириқлар

1. Жамият ривожланиши нуктаи назаридан новаторлик ва анъанавийлик тушунчаларини изоҳлаб беринг.

2. “Инноватика” тушунчаси бундан юз йил аввал пайдо бўлган деб изоҳлашади. Мазкур изоҳга аниқлик киритинг.

3. “Инновацион жараёнлар” тушунчасининг тўлиқ тавсифи XX асрнинг бошларида ишлаб чиқилган, дейишади. Мазкур фикрга аниқлик киритинг.

4. “Инновация” тушунчасининг илмий амалиётга киритилишини изоҳлаб беринг.

5. “Инноватика – фанлараро тадқиқот соҳаси” тушунчасини изоҳланг.

6. Қандай жараён 1970 йилларда янгиликлар киритиш ҳақидаги фаннинг мураккаб, кенг тарқалган соҳага айланишига сабаб бўлди?

7. Педагогик инновацион жараёнлар қачон Ғарбий Европада, Россияда ҳамда Ўзбекистонда махсус ўрганиш предметига айланганлигига изоҳ киритинг.

8. Россияда сўнгги 20 йилда таълим соҳадаги янгиликлар киритиш муаммоси билан шуғулланиб келаётган педагог-психологларни санаб беринг (камида ўнта).

9. Бугунги кунда педагогик инноватика таълим соҳасидаги инновацион жараёнларнинг уч асосий элементи бирлиги ва ўзаро алоқадорлиги ҳақидаги фан сифатида эътироф этилади. Мазкур фикрни изоҳланг.

10. Педагогик инноватика педагогиканинг алоҳида соҳаси сифатида шаклланаёпти, деган фикрни изоҳланг.

Мустақил ўқиш учун адабиётлар

1. Омонов Н.Т., Хўжаев Н., Мадярова С., Эшчонов Э. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2009.

2. Ангеловский К. Учителя и инновации. Пер. с македонского. – М.: «Просвещение», 1991.

3. Поляков С.Д. В поисках педагогической инноватики. – М.: 1993.

4. Поташник М.М. Инновационные школы России: становление и развитие. Опыт программно-целевого управления: Пособие для руководителей общеобразовательных учреждений / Вступит. ст. В.С.Лазарева. – М.: «Новая школа», 1996.

5. Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: «Магистр», 1997.

6. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. – М.: «Академия», 2008.

7. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики: Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании. – М.: 1991.

8. Ходжаев Б.Х., Зуфаров Ш.М. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2010.

ИННОВАЦИЯ ВА УНИНГ ТУРЛАРИ

Инновация ва унинг таснифланиш тавсифи. “Инновация” тушунчаси лотин тилидан олинган бўлиб (in-га, novus-янги), яъни таржимаси “янгилашиш”, “ўзлаштириш”, “қандайдир янгиликни киритиш”, “янгини жорий қилиш”, “янгилик киритиш”. Ўз навбатида “янги” сўзи ушбу тушунчанинг асосий ядросини ташкил этади.

“Инновация” тушунчаси доимо бир хил маънода таърифланмайди, кўп ҳолларда у “янгилик киритиш” тушунчаси сифатида кўриб чиқилади.

Жумладан, С.Турғуновнинг фикрича, инновация – мақсадга йўналтирилган ўзгартиришлар бўлиб, маълум бир ижтимоий бирликка – муассаса, уюшма, жамоа ва гуруҳларга янги, нисбатан барқарор бўлган элементларни, умумий ҳолда ҳалқнинг маънавий-маданий муносабатлари ва мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши билан узвий боғлиқ бўлган янгиликларни киритишдир¹.

“Инновация” тушунчаси кенг ва тор маънода ишлатилади. Биринчи маънода инновация – бирор бир янги ижтимоий эҳтиёжни яхшироқ қондириш учун янги илмий, амалий восита, яъни янгилик яратиш, тарқатиш ва қўллашни ўз таркибига оладиган комплекс жараён сифатида қаралади. “Инновация”, иккинчи маънода, бирор бир жамоа фаолиятини такомиллаштириш учун киритилаётган ва бу инновация субъекти томонидан янгилик деб қабул қилинган янги восита, услуб, ёндашувлар тизимига нисбатан ишлатилади.

¹ Turғunov S.T. Ta’lim muassasalarini boshqarishda innovatsion faoliyat. // j.Uzniksiz ta’lim. – T., 2006. 4-son. – Б.4.

М.Жуманиёзованинг таъкидлашича, инновация – ривожланган технологик жараённинг такомиллашган маҳсулоти кўринишида намоён бўладиган ижодий меҳнатнинг натижаси. У амалиёт ва назариянинг муҳим қисми бўлиб, ижтимоий-маданий объект сифатларини яхшилашга йўналтирилган ижтимоий субъектларнинг ҳаракат тизими, айтишда у бошқарилувчи ва назорат қилинувчи ўзгаришлар механизми бўлиб ҳисобланади¹.

Н.Мамадов ўзининг “Умумий таълим мактабларини инновацион бошқариш” деб номланган тадқиқотида инновация – бу бошқарув объектини ўзгартириш ҳамда юқори даражадаги ижтимоий-иқтисодий, илмий-техник самараларни қўлга киритиш мақсадида муайян соҳаларга янгиликни татбиқ қилишнинг якуний натижаси эканлигини қайд этиб ўтади².

Республикаимиз олимларининг “инновация” тушунчасига берган таърифларидаги хилма-хиллик чет эл олимларининг тадқиқотларида ҳам кўзга яққол ташланади. Мазкур таърифларнинг қиёсий таҳлили асосида тушунчанинг қуйидаги моҳиятли жиҳатларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

- 1) инновация – бу янгилик (А.М.Саранов, Э.М.Роджерс);
- 2) инновация – бу ўзгартириш, яхшилаш, такомиллаштириш демакдир (К.Ангеловский);
- 3) инновация – бу ўзида тараққийпарвар асосни акс эттирувчи таркибий қисмлар мажмуи (В.И.Загвязинский);
- 4) инновация – бу янги восита, янги метод, янги технология (В.А.Сластенин, В.И.Подымова);
- 5) инновация – бу янги методларни ва таълимнинг янги мазмундаги методларини ишлаб чиқишдир (П.Г.Щедровицкий)³.

Бироқ шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, педагогик инноватикага оид адабиётларда “инновация” тушунчаси билан биргаликда “янгилик” тушунчаси ҳам қўлланилади.

Инноватиканинг асосий кўрсаткичи унинг бошланғич ривожига боғлиқ бўлиб, педагогикадаги янгилик – бу фақатгина ғоя, ёндашув, метод, технология, шунчаки тақдим этилган ва ҳали фойдаланилмаган ҳолатдаги эмас, балки бу инновацион

¹ Жуманиёзова М. Инновацион фаолит – таълим сифатининг кафолатидир. // j.Uzluksiz ta'lim. – Т., 2004 – 6-сон. – Б.89.

² Мамадов Н.С. Умумий таълим мактабларини инновацион бошқариш: Педагогика фанлари номзоди. ... дисс. – Т., 2009. – Б.17.

³ Эллис Артур, Фуотс Джеффри. Педагогические инновации / Пер. с англ. А.И.Другова. – М.: ИТПиМНО, 1993.

жараённинг мажмуавий ва алоҳида таркибий қисмидир, у эса ўзида ўзгарувчан шароитларда ва ҳолатларда таълим-тарбия масалаларини етарлича самарали ҳал этишни ифода этади.

Инновация эса — бу маълум бир босқич асосида ривожланидиган жараёндир. У бир нечта маънодаги тушунчаларни беради:

1. Инновация бу — таълимнинг янги мазмуни, шакл ва методларини ишлаб чиқиш.

2. Яратилган педагогик тизимни жорий этиш ва оммалаштириш.

3. Таълим муассасани бошқариш ва ривожлантиришнинг янги технологиясини ишлаб чиқиш.

4. Тажриба-синов объекти сифатида.

5. Яхлит педагогик жараёни инновациялаш.

6. Янгиликларнинг қўлланилиш даражасини янги маҳсулдорликлар билан ўзгартириш босқичи.

М.Жуманиёзованинг фикрича, агар фаолият қисқа муддатли бўлса, яхлит тизим хусусиятига эга бўлмаса, ўз олдига муайян тизимдаги баъзи таркибий қисмларнигина ўзгартиришни вазифа қилиб қўйган бўлса, у ҳолда биз “новация” ҳақида фикр юритаётган бўламиз. Агар фаолият муайян концептуал ёндашув асосида амалга оширилаётган бўлса, унинг натижаси ўша тизимнинг ривожланишига ёки унинг принципиал ўзгаришига олиб келса, биз буни “инновация” дея оламиз.

Фаолият хусусияти жиҳатдан новация кўлами ва вақти бўйича чегараланган, инновация эса яхлит ва давомли бўлади. Новация натижасида амалдаги тизимда алоҳида элементлар ўзгартирилади, инновация натижасида эса амалиёт субъектларининг позициялари тўла янгиланади, тизимдаги алоқалар ва тизим ислоҳ қилинади¹.

Инноватикага доир қатор тадқиқотларни таҳлил этиш асосида қуйидаги хулосага келиш мумкин: “Инновация тушунчаси мазмунан “янги”, “янгилик” тушунчаларининг айнан ўзи эмас. Исталган янгилик, қачонки, амалий фаолиятда ўзининг кенг қамровли самарасини берса ва кенг кўламли эҳтиёж объектига айлансагина, том маънодаги инновация деб аташ мумкин бўлади”.

Инновациялар таснифи. Инновациялар кенг қамровли кўринишга эга бўлиб, уларнинг умумтомонидан қабул қилинган

¹ Жуманиёзова М. Инновацион фаолият — таълим сифатининг кафолатидир. // j.Uzluksiz ta'lim. — Т., 2004. 6-сон. — Б.91.

аниқ типологияси ёки таснифи мавжуд эмас. Инновацияларни гуруҳлаштиришга доир йигирмадан ортиқ тасниф мавжуд, масалан: узоқ муддатли инновациялар ва қисқа муддатли инновациялар, радикал ва реформаторли, авторитар ва либерал, инициатив ва административ ва бошқалар.

Инновациялар технология, иқтисодиёт, савдо-сотик, ижтимоий тизим билан алоқадорликда хилма-хил кўринишларда намоён бўлади.

Ана шу нуқтаи назардан жамият ривожланишида жорий этиладиган инновацияларни қуйидагича тасниф этиш мумкин:

1. Педагогик инновациялар
2. Ташкилий инновациялар
3. Иқтисодий инновациялар
4. Технологик инновациялар

1. Педагогик инновациялар деганда, педагогик янгиликларни ўрганиш, ўзлаштириш, уларни баҳолаш, фойдаланиш ва амалиётга татбиқ этиш тушунилади.

Амалиётчиларни кўпроқ янгиланишларнинг аниқ натижалари ташвишга солса, олимларни аксинча фаолиятга тегишли бўлган билимлар тизими қизиқтиради.

2. Ташкилий инновацияларга таълим муассасасини бошқаришнинг янги методларини амалга ошириш, ташқи алоқа ўрнатиш ва иш ўринларини ташкил этиш тушунилади. Ташкилий инновациялар таълим муассасасининг ўқув-тарбия жараёни самарадорлигига қаратилган ва маъмурий буйруқбозликдан воз кечадиган фаолият туридир.

Ташкилий инновациялар янги методлар асосида ходимларнинг масъулияти ва ваколатидан келиб чиқиб иш тақсмотини самарали ташкил этишга хизмат қилади. Бу эса, ўз навбатида ишлаб чиқариш ва яхлит педагогик жараённинг такомиллашишига олиб келади.

3. Иқтисодий инновациялар деганда, замонавий техника ва технологияларни жорий қилиниши натижасида, жаҳон стандартларига мос келадиган мутахассисларни тайёрлаш тушунилади.

Ўзбекистонда кўп укладли бозор иқтисодиётининг ривожланиши натижасида, таълим соҳасида ҳам иқтисодий инновациялар шаклланмоқда.

У қуйидагича кўринишга эга:

- давлат томонидан таълимни янги механизм асосида молиялаштириш;
- таълим олувчиларнинг ўз-ўзини молиялаштириши;
- корхоналар томонидан таълим тизимини молиялаштиришнинг янги механизми;
- таълим тизимида меҳнатга ҳақ тўлашнинг янги механизми;
- таълимдаги фаолият кўламини иқтисод қилиш механизми.

4. Технологик инновациялар юқорида келтирилган педагогик, ташкилий ва иқтисодий инновациялар билан мувофиқлаштирилган ва ўзаро алоқадорлик асосида амалга оширилсагина, у ўзининг юқори самарасини беради.

Технологик инновацияларни ишлаб чиқиш ва кенг татбиқ этиш, таълим жараёнида замонавий компьютер ва телекоммуникация технологиялари инновацион ўқув жараёни ривожланишининг муҳим омилidir. Янги ахборот технологияларини охириги ўн йилликдаги такомиллашуви ва ривожланиши таълим тизимига янгиликларни кириб келишини тезлаштирди ва кучайтирди.

Ҳозирги кундаги инновацион таълим тизимида кенг тарқалган технологияларнинг асосий тури сифатида қуйидагиларни ажратсак бўлади:

- аудио ва видео кассеталар, дисклар;
- телефон;
- радио ва телевидение;
- электрон почта;
- компьютер ўргатиш программалари;
- Internet;
- телеконференция (аудио-конференциялар, аудио-график, видео-конференциялар, компьютер конференциялари).

Назорат учун савол ва топшириқлар:

1. Кенг ва тор маънода инновация тушунчасига таъриф беринг.

2. “Инновация” ва “новация” тушунчалари ўртасидаги умумийлик ва фарқ нимада?

3. Технология, иктисодиёт, савдо-сотик, ижтимоий тизим билан алоқадорликда инновациялар қандай кўринишларда намоён бўлади?

4. Педагогик инновациялар деганда нима тушунилади?

5. Ташкилий инновациялар қандай мақсадларда жорий этилади?

6. Бугунги кунда таълим соҳаси билан боғлиқ қандай инновациялар мавжуд?

7. Технологик инновацияларга мисоллар келтиринг.

ПЕДАГОГИК ИННОВАЦИЯ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИКЛАРИ

Педагогика фанлари доктори, профессор С.Тургуновнинг фикрича, педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқаришда инновацион салоҳиятига кўра янгиликлар модернизация, унификация, фаолиятни такомиллаштириш, шаклан ўзгартириш, ривожлантириш билан боғлиқ бўлган модификацион инновациялар; олдиндан маълум бўлган методларнинг элементларини янги тизимга бириктирилиши назарда тутувчи бириккан инновациялар; ўхшашликка ва умумийликка эга бўлмаган радикал инновациялар инновацион жараёнларнинг асоси сифатида белгиланиши мумкин.

Инновацияларнинг хусусиятларига кўра уларни турли хил асослар билан турлича таснифлаш мумкин, яъни бугунги кунда янгилик киритишнинг тугалланган таснифи мавжуд эмас. Шу билан биргаликда бизнинг тадқиқотларимиз доирасида аниқланган маълумотларга кўра, педагогик жараёнларни ташкил этишда ва самарадорлигини таъминлашда энг аввало, янгиликларни педагогик жараёнларнинг қайси бўғинига тегишли эканлигини инобатга олиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади¹.

М.В.Кларин таълимга инновацион ёндашувнинг иккита турини ажратиб кўрсатади: 1) ўқув жараёнининг анъанавий репродуктив йўналганлиги доирасида кафолатланган натижаларни қўлга киритишга йўналтирилган модернизациялашган инновациялар; 2) анъанавий ўқув жараёнини қайта ташкиллаштиришга йўналтирилган трансформацияланган инновациялар. Олим биринчи

¹ Тургунов С.Т., Максудова Л.А. Умумий ўрта таълим муассасаларида педагогик жараёнларни ташкил этиш ва бошқаришда инновациялар. // ж. Мактаб ва ҳаёт. – Т., 2009. 1-сон. – Б.7.

ёндашувни технологик, иккинчисини тадқиқотчиликка доир ёндашув деб номлайди.

В.И.Беляев таълим соҳасидаги инновацияларни уларнинг юзага келиш тавсифига кўра қуйидаги икки гуруҳга бўлади: 1) инновацион жараёнинг барча шарт-шароитлар тизими, восита ва йўллари тўлиқ англамаган ҳолда юзага келувчи инновациялар. Бундай турдаги инновацияларни эмпирик инновациялар деб номлаш мумкин: педагог инновацияга ўзининг ноанъанавий тажрибаси орқали боради, ташкилий қисми эса, стихияли тарзда амалга ошади; 2) онгли ва мақсадга йўналтирилган фаолият натижаси сифатида юзага келувчи инновациялар. Бундай турдаги инновацияларни илмий ташкиллаштирилган инновациялар деб аташ мумкин. Мазкур инновация биринчи турдаги инновациядан ўзининг назарий асосланганлиги, натижаларнинг аниқ аҳамиятга эгалиги ва кенг оммалашганлиги билан юқори туради.

О.Г.Хомерики ўқув-тарбия жараёнининг у ёки бу таркибий қисми билан боғлиқликда инновацияларни қуйидаги турларга ажратиб кўрсатади:

- 1) таълим мазмунига доир инновациялар;
- 2) ўқув-тарбия жараёни методлари, методикаси ва технологиясига доир инновациялар;
- 3) ўқув-тарбия жараёнини ташкил этишга доир инновациялар;
- 4) таълим тизимини бошқаришга доир инновациялар¹.

М.М.Поташник ва В.С.Лазаревлар таълимда қўлланилиш кўламига кўра инновацияларни қуйидаги турларга ажратиб кўрсатишади:

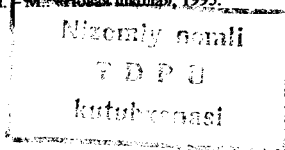
- 1) локал, алоҳида, ўзаро боғланмаган хусусий инновациялар;
- 2) ўзаро боғланган, хусусий инновациялар мажмуини ифода этувчи модулли инновациялар;
- 3) бутун таълим муассасасини қамраб олувчи тизимли инновациялар².

Янгиликнинг ўзгариш тезлиги ва янгилик даражасига кўра инновацияларнинг кўпроқ деталлаштирилган таснифини Н.Ю.Посталюк қуйидагича таклиф этади:

¹ Хомерики О.Г. Системное управление инновационным процессом в общеобразовательной школе: дисс. ... канд.пед.наук. – М., 1996.

² Поташник М.М., Лазарев В.С. Управление развитием школы. – М.: «Новая школа», 1995.

У-7401

1. Нулевой рақамли инновациялар – тизимнинг дастлабки хусусиятларини регенерация қилиш (анъанавий таълим тизими ёки унинг элементларини қайта ишлаб чиқиш).

2. Биринчи рақамли инновациялар тизимда миқдор ўзгаришлар киритиш билан тавсифланади. Бунда инновациянинг дастлабки сифати ўзгармайди.

3. Иккинчи рақамли инновациялар эса, тизим ичидаги элементларни қайта гуруҳлаштириш ёки ташкилий жиҳатларини ўзгартириш билан тавсифланади (масалан, мавжуд педагогик воситаларнинг янги кўриниши, кетма-кетлигини ўзгартириш, улардан фойдаланиш қоидалари ва бошқалар).

4. Учинчи рақамли инновациялар таълим тизимининг янги шарт-шароитларга мослашувчан ўзгаришини ўзида ифода этади.

5. Тўртинчи рақамли инновациялар янги ечимга эга бўлади (булар кўпинча таълим тизимининг баъзи таркибий қисмлари функциясини кенгайтиришни таъминлашга қаратилган сифатли содда, ўзгаришлардир).

6. Бешинчи рақамли инновациялар таълим тизимининг янги авлодини яратишни назарда тутди (тизимнинг барча ёки кўпчилик дастлабки хусусиятларини ўзгартириш).

7. Олтинчи рақамли инновацияларни амалга ошириш орқали “янги турдаги” таълим тизими яратилади. Бунда тизим ҳосил қилувчи тамойил сақланган ҳолда, тизимнинг функционал хусусиятлари ўзгаради.

8. Еттинчи рақамли инновациялар таълим тизимини тубдан ўзгартиришга қаратилган. Бунда таълим тизимининг асосий функционал тамойили ўзгаради ва шу тарзда янги педагогик тизим ҳосил бўлади¹.

Педагогик инновацияларнинг бундай хилма-хиллиги бошқарув жараёнида уларни аниқ мезонлар асосида танлаб олишни тақозо этади. Педагогик инновацияларни баҳолашнинг умумий жиҳатларига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- 1) баҳоланаётган янгиликнинг долзарблиги;
- 2) янгиликнинг таълим муассасаси ривожининг умумий ғоясига мослиги;
- 3) янгилик киритишнинг натижавийлиги;
- 4) ғоянинг инновацион салоҳияти;
- 5) ғоянинг методик ишланганлиги;

¹ Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. – М.: «Академия», 2008.

6) янгилик ўзлаштирилаётган муассасанинг салоҳият даражаси;

7) янгиликка муносабати бўйича турли гуруҳдаги ўқитувчиларнинг қизиқишлари даражаси;

8) ўзлаштириш учун зарур вақт;

9) янги ғояни ўзлаштириш учун сарфланадиган молиявий ва моддий-техник таъминот;

10) ташкилий шарт-шароитлар;

11) меъёрий-ҳуқуқий таъминланганлик;

12) педагогика назарияси ва амалиётининг сўнгги ютуқларига мослиги¹.

Педагогик инновацияларни юқорида баён этиб ўтилган таснифларига асосланган ҳолда, Б.Х.Ходжаев ва Ш.Зуфаровлар таснифи бўйича педагогик инновацияларнинг қуйидаги умумлашган тизимини ҳосил қилиш мумкин:

I. Ишлаб чиқариш муносабатларининг чуқурлашуви билан боғлиқликда инновацияларни қуйидаги турларга ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. модификациялашган инновациялар. Масалан, “электрон гуруҳ журналлари”, “электрон деканат”;

2. тузатиш киритувчи инновациялар. Масалан, “янги таҳрирдаги рейтинг Низоми”;

3. ўзгартириш киритувчи инновациялар. Масалан, “интернет-таълим”;

4. интеграллашган инновациялар. Масалан, “шахсга йўналтирилган масофавий таълим технологиялари”;

II. Таълим жараёнининг таркибий қисмларига муносабатига кўра педагогик инновацияларни қуйидаги гуруҳларга бўлиш мумкин:

1) таълим мақсади ва вазифалари билан боғлиқ педагогик инновациялар. Масалан, “идентив ўқув мақсадларини ўқув вазифаларига айлантириш”;

2) таълим ва тарбия мазмуни билан боғлиқ инновациялар. Масалан, “таълим мазмунини интеграциялаш ва дифференциялаштириш”, “ахборотлаштириш ва прогнозлаш”;

3) таълимнинг шакл, метод, восита ва технологиялари билан боғлиқ инновациялар. Масалан, ноанъанавий дарс шакллари,

¹ Поташник М.М., Лазарев В.С. Управление развитием школы. – М.: «Новая школа», 1995. – С.128-131.

интерфаол методлар, мультимедиа воситалари, таълимнинг самарали технологиялари (модулли таълим технологиялари, маданий-инсонпарварлик ёндашув технологиялари);

4) таълим олганликни ташхис этиш билан боғлиқ инновациялар. Масалан, ўқув портфолиолари;

III. Таълим субъектларининг шахс шаклланишига муносабатига кўра педагогик инновациялар қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

1) педагог ва ўқитувчиларнинг маълум бир қобилиятларини ривожлантиришга доир инновациялар. Масалан, биргаликдаги ҳамкорликдаги фаолиятни ривожлантириш;

2) педагог ва ўқувчиларнинг БКМ, фаолият усуллари, компетентлигини ривожлантиришга доир инновациялар.

IV. Педагогик қўлланилиш соҳасига кўра педагогик инновациялар қуйидаги турларга бўлинади:

1) ўқув жараёнида қўлланиладиган педагогик инновациялар. Масалан, таълимнинг ахборот технологиялари;

2) ўқув курсида қўлланиладиган педагогик инновациялар. Масалан, электрон харита;

3) таълим соҳасида қўлланиладиган педагогик инновациялар. Масалан, таълимни демократлаштириш;

4) таълимни бошқариш соҳасида қўлланиладиган инновациялар. Масалан, таълимнинг давлат бошқарувидан давлат-жамоатчилик бошқарувига ўтилиши.

V. Педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро ҳаракат турига кўра педагогик инновациялар қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

1) жамоада ўқитишга доир инновациялар;

2) гуруҳли ўқитишга доир инновациялар;

3) тьюторлик;

4) фацилитаторлик;

5) репетиторлик.

VI. Функционал имкониятларига кўра педагогик инновациялар қуйидаги турларга бўлинади:

1) шарт-шароит билан боғлиқ инновациялар (таълимий муҳитни ўзгартиришни таъминлайди, ижтимоий-маданий шарт-шароит ва бошқалар);

2) махсулот кўринишидаги инновациялар (педагогик воситалар, лойиҳалар, технологиялар).

3) бошқарувга доир янгиликлар киритиш.

VII. Амалга ошириш усулларига кўра педагогик инновациялар куйидаги турларга бўлинади:

- 4) режали педагогик инновациялар;
- 5) тизимли педагогик инновациялар;
- 6) даврий педагогик инновациялар;
- 7) стихияли педагогик инновациялар;
- 8) тасодифий педагогик инновациялар;
- 9) ўз-ўзидан юзага келувчи педагогик инновациялар.

VIII. Маконга йўналганлигига кўра педагогик инновациялар куйидаги турларга бўлинади:

- 1) алоҳида педагог фаолиятига доир педагогик инновациялар;
- 2) педагогларнинг методик бирлашмасига доир педагогик инновациялар;
- 3) алоҳида таълим муассасаси фаолиятига доир инновациялар;
- 4) туман, шаҳар, вилоят, республика миқёсидаги педагогик инновациялар;
- 5) халқаро миқёсдаги педагогик инновациялар.

IX. Ижтимоий-педагогик аҳамиятига кўра педагогик инновациялар куйидаги турларга бўлинади:

- 1) алоҳида таълим муассасаларига доир педагогик инновациялар;
- 2) аниқ касбий-типологик гуруҳ педагогларига хос педагогик инновациялар.

X. Новаторлик тадбирлари кўламига кўра педагогик инновациялар куйидаги турларга бўлинади:

- 1) локал;
- 2) оммавий;
- 3) глобал.

Д.Юнусова эса, таълим-тарбия жараёнини технологик жараён сифатида қараб, жорий этиладиган янгиликларни бу жараённинг асосий компонентлари (таълим мақсади, таълим мазмуни, ўқитиш методи, ўқитиш воситаси, таълим натижаси) асосида гуруҳлашни таклиф этган:

- 1) таълим мақсади билан боғлиқ педагогик инновациялар: модернизациялашган таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи (касбга йўналтириш, тўлдириш, инсонпарварлаштириш, табақалаштириш, интеграллаш, индивидуаллаштириш ва бошқа мақсадларга кўра);

2) таълим мазмуни билан боғлиқ педагогик инновациялар: микёсига кўра – узлуксиз таълимда, алоҳида таълим турида, айрим фанда, бобда, мавзуда, мавзу материалининг айрим қисмида; даражасига кўра – такомиллаштириш, тубдан ўзгартириш, ўзидан олдингисига нисбатан – янги дастур, дастурни такомиллаштирувчи, ўқув материалини тўлдирувчи; пайдо бўлишига кўра – метёрий хужжатлар ўзгариши асосида режали, олдиндан ўйланган, ички ва ташқи;

3) ўқитиш методи билан боғлиқ педагогик инновациялар: микёсига кўра – узлуксиз таълимда, алоҳида таълим турида, айрим фанда, бобда, мавзуда, ўқув машғулоти шакли ва турида; даражасига кўра – такомиллаштириш, кўринишини ўзгартириш, маълум услубиёт элементларини янгича талкида ишлаб чиқиш; ўзидан олдингисига нисбатан – янги, такомиллаштирувчи, ўрнини алмаштирувчи, тўлдирувчи, ретро; пайдо бўлишига кўра – режали, олдиндан ўйланган, тасодифий, янги талаблар асосида, ички ва ташқи;

4) ўқитиш воситаси билан боғлиқ педагогик инновациялар: микёсига кўра – оммавий, якка, комплекс, тизимли, узлуксиз таълимда, алоҳида таълим турида, айрим фанда, ўқув материалининг айрим қисмида, ўқув машғулоти шакли, тури, айрим босқичида; ўзидан олдингисига нисбатан – янги техника, технология, эскисини алмаштирувчи, ўрнини алмаштирувчи, ретро; даражасига кўра – модернизациялашган, маълум восита элементлари янгича талкида ишлаб чиқилган, тубдан ўзгартирилган; пайдо бўлишига кўра – режали, олдиндан ўйланган, тасодифий, ички, ташқи, техника ривожига таъсирида;

5) таълим натижаси билан боғлиқ педагогик инновациялар: ўқитувчи фаолиятида – новатор ўқитувчи; ўқувчи фаолиятида – мустақил фикрловчи, аниқ мақсадга интилувчи, таълим жараёнининг фаол субъекти¹.

Педагогик инновацияларга доир қатор таснифларни ўрганиш асосида стажёр-тадқиқотчи-изланувчи И.Р.Альджанова таълим тизимидаги инновациялар:

- мақсад, мазмун, метод ва технология, таълимни ташкил этиш шакли, бошқарув тизими;

¹ Юнусова Д. Бўлажак математика ўқитувчисини инновацион фаолиятга тайёрлаш назарияси ва амалиёти: Педагогика фанлари доктори. ...дисс.Автореф. – Т., 2012. – Б.13-14.

- педагогик фаолият ва ўқув-билиш жараёнини ташкил этиш услуби;

- назорат ва таълим олганлик даражасини баҳолаш тизими;

- таълимни молиялаштириш тизими;

- ўқув-методик таъминот;

- тарбиявий ишлар тизими;

- ўқув режа ва ўқув дастурлари;

- профессор-ўқитувчи ва талаба, таълим берувчи ва таълим олувчилар фаолиятидаги ўзгаришлар билан боғлиқ равишда юзага келмокда, деган ғояни илгари сурган.

Шунингдек, тадқиқотчининг фикрича, педагогик инновациялар ўз навбатида таълим жараёнини ташкил этиш параметрларининг ўзгаришига олиб келмокда. Биринчидан, замонавий таълим доимий равишда фан ва технология ривожини билан боғлиқликда таълим мақсади, мазмуни, шакл, метод ва воситаларининг янгилашиб боришини талаб қилаётган бўлса, иккинчидан, таълим муассасалари вариативлигини қиёсий моделларининг кўрсаткичлари ҳам мураккаблашиб бормокда. Ана шу асосдан келиб чиққан ҳолда, И.Альджанова таълимдаги инновацияларнинг икки хил хусусияти (ташқи ва дидактик)га кўра таснифлашни лозим деб топган:

Ташқи (формал) хусусиятларига кўра инновацияларнинг турлари: таълим тизими; эгалланадиган даража; ОТМга қабул қилиш тартиби; таълим олиш тили; ўқув жараёни жадвали; ўқув машғулотлари жадвали; тарбиявий ишларнинг шакли; машғулотларни ташкил этилиш тартиби.

Дидактик хусусиятлари бўйича инновацияларнинг турлари: мақсадлар таксономияси; таълим мазмуни; дидактик концепциялар; ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолияти; таълим тамойиллари; таълим методлари, методика ва технология; таълимни ташкил этиш шакллари; таълим олганликни ташхис этиш; таълим натижалари¹.

Умуман олганда, ҳозирги кунда педагогик инновациялар хилма-хил кўринишда намоён бўлиб бормокда. Педагогик инновацияларнинг хилма-хил турларидан кенг фойдаланиш таълим сифатини оширишга хизмат қилади.

¹ Альджанова И.Р. Бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда педагогик инновациялардан фойдаланиш. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012. – Б.23.

Назорат учун савол ва топшириқлар:

1. Инновацион салоҳият турига педагогик инновацияларни қандай гуруҳлаштириш мумкин?
2. М.В.Кларин таълимга инновацион ёндашувнинг нечта турини ажратиб кўрсатади?
3. Таълим соҳасидаги инновацияларни юзага келиш тавсифига кўра қандай туркумлаш мумкин?
4. Ўқув-тарбия жараёнининг таркибий қисмлари билан боғлиқликда инновацияларни қандай турларга ажратиш мумкин?
5. Таълимда қўлланилиш кўламига кўра инновациялар қандай турларга бўлинади?
6. Янгиликнинг ўзгариш тезлиги ва янгилик даражасига кўра инновацияларни таснифланг.
7. Педагогик инновацияларнинг умумлашган таснифини ёритиб беринг.
8. Таълим-тарбия жараёнига технологик ёндашув нуқтан назаридан педагогик инновацияларни қандай таснифлаш мумкин?
9. Таълим тизимидаги янгиликлар қандай ўзгаришлар билан боғлиқликда юзага келади?

Мустақил ўқиш учун адабиётлар:

1. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика: научное издание. – М.: 2005.
2. Управление развитием школы / под.ред. М.М.Поташник и В.С.Лазарева. – М.: 1995.
3. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основы исследования, игр, дискуссии: (анализ зарубежного опыта). – Рига, 1995.
4. Пригожин А.И. Нововведения: Стимулы и препятствие: (Социальные проблемы инноватики). – М.: 1989.
5. Посталюк Н.Ю. Проектирование инновационных образовательных систем: региональный аспект. (Электронный ресурс). – Режим доступа: <http://psychology.narod.ru/121.html>.
6. Зуфаров Ш. Инновация – педагогика коллежлари таълим жараёни самарадорлиги омили сифатида. // Педагогика коллежлари таълим жараёнини такомиллаштириш муаммолари. Вазирлик

миёсидаги илмий-амалий анжуман материаллари. 2009 йил 29 апрель. – Т., 2009.

ТАЪЛИМ МУАССАСАСИДАГИ ИННОВАЦИОН ЖАРАЁНЛАР ВА УЛАРНИ БОШҚАРИШ

Инновацион жараённинг моҳияти ва тузилиши. Инноватиканинг таянч тушунчаси – бу инновацион жараёндир. Таълимдаги инновацион жараёнлар қоидага мувофиқ уч асосий – ижтимоий-иқтисодий, психологик-педагогик ва ташкилий–бошқарувга доир жиҳат билан боғлиқликда кўриб чиқилади. Мазкур жиҳатларнинг мазмунидан инновацион жараёнлар юзага келадиган умумий шарт-шароитлар ҳосил бўлади. Мавжуд шарт-шароитлар инновацион жараённинг амалга ошишига тўсқинлик қилиши ҳам мумкин. Инновацион жараёнлар ҳам стихияли, шунингдек, онгли бошқарилиши мумкин. Янгилик киритиш – бу энг аввало, табиий ва сунъий ўзгаришлар жараёнини бошқариш функцияси. Шунинг учун таълимдаги инновацион жараён – бу таълимдаги ўзгаришларни бошқариш жараёни.

Инновацион жараён инновацион фаолиятдан ташқари ўз ичига кўплаб уни амалга ошириш шарт-шароитларини, шу жумладан, фаолият субъектларини қамраб олади.

Инновацияларнинг юзага келиши сабабларига муносабатига кўра инновацион жараёнлар икки турга бўлинади:

Биринчи тури – инновацион жараённи амалга оширишнинг шарт-шароитлари, восита ва йўллари инновация иштирокчиларини тўлиқ англаб етмаган ҳолатида маълум даражада стихияли тарзда юзага келади. Бундай ҳолатда инновациялар етарлича илмий асосланмайди ва вазият билан боғлиқ шарт-шароитлар ёки тасодиқий талаблар таъсири остида эмпирик асосда юзага келади.

Иккинчи тури – таълим тизимидаги инновациялар фанлараро характерга эга илмий асосланган, мақсадга йўналтирилган фаолият маҳсули сифатида акс этади. Бундай инновацияларни яратувчилари қоидага мувофиқ, таълим соҳасида фаолият юритувчи турли мутахассислар – олимлар, экспертлар, таълим муассасаси раҳбарлари ҳисобланади.

Инновацияларни ўзлаштириш кўлами нуқтаи назаридан илмий асосланган инновацион жараёнларнинг барча хилма-хиллиги қуйидаги икки шаклда юзага чиқади:

1) **янгиликлар киритишни оддий қайта ишлаб чиқиш.** Мазкур шаклда янгилик фақат ташкилотнинг ўзида яратилади ва мазкур жараён қуйидаги босқичларни ўз ичига қамраб олади: 1) янгиликлар киритиш шарт-шароитларини шакллантириш; илмий кашфиёт, уни дастлабки ўзлаштириш билан боғлиқ янгилик яратиш; янгиликни ташкилотда жорий этиш; янгиликдан фойдаланиш.

2) **янгиликлар киритишни кенгайтирилган тарзда ишлаб чиқиш.** Мазкур шаклда янгилик кўплаб ташкилотларга жорий этишга мўлжаллаб тайёрланади. Мазкур ҳолатда янгиликларни яратиш ва уни фойдаланувчиларга тақсимлаш орасига янгиликларни ишлаб чиқиш методлари ва ундан фойдаланиш шакллари жорий этиш; унга бўлган кўплаб эҳтиёжларни таъминловчи янгиликни оммавий тарзда ишлаб чиқиш ҳам қўшилади.

2. Инновацион жараённинг ўзига хослиги унинг циклик тавсифга эгаллигидир. Янгилик киритишнинг тўлиқ мавжудлик цикли қуйидаги босқичларни ўз ичига олади: пайдо бўлиши, ўсиши, ривожланиши, ўзлаштириш, жорий этиш, тўйиниши, рутинизация, инқироз, тугалланиши.

Р.Н.Юсуфбекова инновацион жараён тузилмасининг уч блокани фарқлайди:

Биринчи блок – педагогикадаги янгини яратиш блоки. Бунга педагогикадаги янги, педагогик янгиликнинг таснифи, янгини яратиш шарт-шароити, янгиликнинг меъёрлари, уни ўзлаштириш ва фойдаланишга тайёрлиги, анъана ва новаторлик, педагогикадаги янгини яратиш босқичи кабилар кирази.

Иккинчи блок – янгини идрок қилиш, ўзлаштириш ва баҳолаш блоки: педагогик ҳамжамиятлар, янгини яратиш ва уни баҳолаш жараёнининг ранг-баранглиги, педагогикадаги консерваторлик ва новаторлик, инновация муҳити, педагогик жамиятнинг янгини идрок этиш ва баҳолашга тайёрлиги.

Учинчи блок – янгидан фойдаланиш ва уни жорий этиш блоки, яъни янгини татбиқ этиш, фойдаланиш, кенг жорий этиш қонуниятлари ва турларидир¹.

¹ Юсуфбекова Р.Н. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании. – М.: 1991. – С.92.

Инновацион жараённинг ўзига хослиги унинг циклик тавсифга эгалигидадир. Янгилик киритишнинг тўлиқ мавжудлик цикли куйидаги босқичларни ўз ичига олади: пайдо бўлиши, ўсиши, ривожланиши, ўзлаштириш, жорий этиш, тўйиниши, рутинизация, инқироз, тугалланиши.

Баъзан инновацион жараённинг тузилиши ихчамлаштирилган кўринишда тасвирланади. Масалан, В.С.Лазарев ҳар бири бир неча таркибий қисмлардан иборат инновацион жараён тузилишининг тўрт таркибий қисмини ажратиб кўрсатади.

1. Янгиликни яратиш:

- таълимий фаолиятни таҳлил этиш ва ўзгаришларга бўлган эҳтиёжни аниқлаш;

- янгиликни лойиҳалаш;
- янгиликни тажрибада синаб кўриш;
- янгиликни экспертиза қилиш.

2. Янгиликни жорий этиш:

- жорий этишга тайёрлаш;
- янгиликлар ҳақида ахборот бериш;
- янгиликларни ўзлаштиришни қўллаб-қувватлаш;
- янгиликларни ўзлаштирилиши ва жорий этилишини таҳлил этиш.

3. Янгиликларни ўзлаштириш

- таълимий фаолиятни таҳлил этиш ва ўзгаришларга эҳтиёжни аниқлаш;

- янгиликларни баҳолаш ва танлаб олиш;
- бўлажак кўзда тутилган таълимий тизимни лойиҳалаш;
- янгиликларни қўллаш;
- натижаларни таҳлил этиш ва баҳолаш.

4. Таълимий фаолият

Инновацион жараённинг мазкур тузилиши маъмурий ёндашувни тавсифлайди ва кўплаб илмий ва бошқарув ташкилотлари, мактаб, таълим марказлари иштирок этадиган инновацион жараёнлар билан боғлиқ босқичларни ўзида акс эттиради. Шу билан бирга педагогик инновация турли даражада – алоҳида ўқитувчи фаолияти ёки бирор таълим муассасасидан узлуксиз таълим тизимига қўлланилиш предметига айланиши мумкин. Мазкур ҳолатда инновацион жараённинг тузилиши бошқача кўриниш ҳосил қилади. Масалан, О.Г.Хомерики ва бошқалар ўзида

қуйидаги таркибий қисмларни акс эттирувчи инновацион жараён тузилишини аниқлашган:

а) фаолиятли: мотив, мақсад, вазифалар, мазмун, шакл, метод, натижа каби аниқ моддий, молиявий, вақтинчалик ва бошқа шарт-шароитларда амалга оширилувчи таркибий қисмлар йиғиндиси.

б) субъективли: таълим муассасаси барча субъектлари – директор, унинг ўринбосарлари, ўқитувчилар, олимлар, ўқувчилар, ота-оналар, ҳомийлар, методистлар, ОТМ ўқитувчилари, консултантлар, экспертлар, таълимни бошқариш органлари ходимлари, аттестация комиссиясининг инновацион фаолияти.

в) даражали: халқаро, республика, вилоят, туман, шаҳар, таълим муассасаси даражасидаги инновацион фаолият субъектларининг ўзаро алоқадор инновацион фаолияти.

г) мазмунли: таълим, тарбиявий ишлар, ўқув-тарбия жараёнини ташкил этиш, таълим муассасасини бошқаришга доир янгиликларни ишлаб чиқиш ва ўзлаштириш.

д) бошқарувга доир: бошқарувга доир фаолиятнинг тўрт турдаги ўзаро ҳаракатини: режалаштириш, ташкил этиш, раҳбарлик қилиш, назоратни ўз ичига олади.

Мазкур соҳада тадқиқот олиб борган О.Хомерикининг фикрича, инновацион жараён кетма-кетлигини қуйидагича даврлаштириш мумкин (1-рasm):

1-рasm. Инновацион жараён кетма-кетлиги даврлари¹

¹ О.Г.Хомерики Системное управление инновационным процессом в общеобразовательной школе: дисс. ... канд.пед.наук. – М., 1996. – С.32.

1-расмдан кўриниб турибдики, инновацион жараённинг умумий тузилиши таълим муассасасидаги алоҳида муаммони аниқлаш ва ҳал этиш бўйича ҳаракат тузилишидан, таълим муассасасидаги умумий муаммоларни ҳал этишга доир ҳаракатлар тузилишига қараб боради. Қуйида инновацион жараён даврларининг ҳар бирига алоҳида-алоҳида тўхталиб ўтамиз:

Инновацион жараённинг биринчи даври – таълим муассасасидаги муаммони аниқлаш. Шуни қайд этиб ўтиш керакки, аввало, муаммо қисман ёки тўлиқ аниқланиши мумкин. Таълим муассасасининг алоҳида объектига тегишли муаммо:

биринчидан, мазкур объектнинг аввалги ва қутилаётган ҳолатининг таркибий қисмларини ҳал этиш учун зарур омиллар мавжуд бўлса;

иккинчидан, таълим муассасасидаги анъанавий воситалар ёрдамида уларни мувофиқлаштириш имконияти мавжуд бўлмаса;

учинчидан, мазкур объект билан боғлиқ касбий қизиқишларга эга ходимлар белгилаб олинганда, тўлиқ аниқланиши мумкин.

Инновацион жараённинг иккинчи даври – таълим муассасасидаги муаммоларни ҳал этишнинг муқобил вариантларини излаб топиш.

Инновацион жараённинг иккинчи даври объектнинг қутилаётган ҳолати бўйича педагогик жамоа фаолияти лойиҳасини тайёрлаш ва амалга ошириш билан боғлиқ. Алоҳида муаммоларни ҳал этиш вариантларини шакллантириш таълим муассасасидаги барча объектларнинг мавжуд ҳолатини ўзгартиришга доир ривожланиш концепцияси ва стратегиясини яратиш билан боғлиқликда кўриб чиқилиши зарур. Ривожланиш концепцияси таълим муассасасида имкон борича ўзлаштириши мумкин бўлган янги ғоя ва технологияларни тақдим этувчи янгиланаётган объектнинг қутилаётган ҳолати моделини ўзида акс эттиради. Ривожланиш стратегияси ўзгартирилаётган объектнинг янги сифат ҳолатига ўтиш босқичлари, ҳар бир босқичдаги асосий ҳаракат йўналишлари, уларнинг ўзаро алоқадорлиги ва улар орасида ресурсларнинг тақсимланишини аниқлаб берувчи янги сифат ҳолатига ўтишини таъминлашнинг умумлашган ғоясидир. Ривожланиш режаси таълим муассасасини ривожлантириш босқичларига мос келувчи вазифаларни ҳал этиш учун зарур хатти-ҳаракатлар ва уларни амалга ошириш муддатлари, мазкур

ҳаракатлар орасидаги алоқадорлик, зарур манбалар рўйхати, ҳар бир киритилаётган янгиликнинг оралиқ муддатдаги ва якуний натижаларини ўзида акс эттиради.

Инновацион жараённинг учинчи даври таълим муассасаси ички бошқарувида қуйидаги вазифаларни ҳал этишни талаб этадиган муаммога доир қарорлар қабул қилишдир:

1) муаммони ҳал қилиш бўйича экспертлар гуруҳини ташкил этиш;

2) ривожланишнинг умумий ва хусусий дастурларини тасдиқлаш ва уларни амалга оширилишини ташкил этиш.

Ривожланиш дастурини тасдиқлаш – ҳар бир аниққланган объектни ўзгартириш, таълим муассасаси ривожланишига мос ғояларни амалга ошириш усуллари ҳақида қарор қабул қилишдир.

О.Г.Хомерикининг фикрича, агар инновацион жараённинг дастлабки уч даври инвариантли тузилишга эга бўлса, тўртинчи давр таълим муассасасини ривожланиш ғоясини амалга ошириш танланган метод ва усулларини аниқлаб беради¹.

2. Янгиликлар киритишни лойиҳалаш босқичлари:

1. Педагогик жамоани янгиликлар киритишга тайёрлаш: стратегия билан таништириш, янгиликлар киритишни режалаштириш, мақсадни, кутилаётган самарадорлик ва асосий талаблар билан таништириш.

2. Индивидуал стратегиянинг асосий жиҳатларини ўрганиш ва таҳлил этиш; турли янгиликлар киритиш стратегияси интеграцияси, инновацион дастурлар бўйича турли ўқитувчи, таълим муассасалари фаолиятини мувофиқлаштириш стратегияси.

3. Турли шарт-шароитларда у ёки бу инновацион стратегиянинг самарадорлигини тадқиқ этиш, таълим муассасалари ўртасидаги мусобақа руҳини рағбатлаш, мусобақа иштирокчиларини, алоҳида стратегияларни, уларнинг комбинацияланган имкониятларини аниқлаш.

3. Инновацион жараёнларни бошқариш тамойиллари:

- шахсга йўналтирилган, жамоа аъзолари эҳтиёжларини қондиришга қаратилган инсонпарварлик тамойили.

- таълим муассасасининг стратегик ривожланишини акс эттирувчи қадриятга йўналтирилганлик тамойили;

¹ Хомерики О.Г. Системное управление инновационным процессом в общеобразовательной школе: дисс. ... канд.пед.наук. – М., 1996. – С.39.

- таълим муассасасининг ички ва ташқи эҳтиёжларини ўзгартириш боришини инобатга олишни тақозо этувчи башоратга йўналтирилганлик тамойили;

- инновация субъектлари қизиқишини ва уни амалга ошириш имкониятини ҳосил қилувчи таълим муассасаси ривожланишининг мақсадга йўналтирилганлик тамойили;

- педагогик жамоанинг муҳокама, ишлаб чиқиш ва бошқарув қарорларини таълим муассасаси ички бошқарувининг барча бўғинларида эркин равишда амалга оширишга йўналтирилган демократлаштириш тамойили;

- инновацион жараёнларнинг мувофиқлаштирилганлиги, унинг ривожланишини таъминловчи таълим муассасаси фаолиятининг барқарорликка йўналтирилганлик тамойили;

- таълим муассасасидаги муаммоларини аниқлаш, уларнинг қамровлик даражасини ва чуқурлигини ўлчаш, ўз вақтида қарорлар қабул қилиш, педагогик жамоанинг кучини муаммони ечишга сафарбар қилишга қаратилган муаммо ечимини топишга йўналтирилганлик тамойили;

- таълим муассасасидаги муаммоларни муҳокама қилиш имкониятлари ва уларни ҳал қилиш ваколатига эга шахслар ва ташкилотларнинг иштирок этишини тақозо этувчи ташқи муҳит таъсирининг очиклиги тамойили;

- таълим муассасаси жамоасининг инновацион жараён натижалари ва йўналиши ҳақидаги маълумотлардан хабардор бўлиш ҳуқуқига эга бўлиш тамойили;

- инновация субъектлари фаолиятини интеграциялаш ва умумий тарзда инновацион дастурларни амалга оширишга қаратилган тизимлилик тамойили;

- таълим муассасасида янгидан ўзгартиришлар киритишга талаб этувчи педагогик жараён таркибий қисмларининг истиқболли йўналишларини ажратиш кўрсатиш тамойили;

- концептуал қарашларга йўналганлик ва айнан бошқарув фаолияти тузилишини аниқлаш, бошқарув тизимини ташкилий тузилишини ташкил этиш, бошқарув технологиясини танлашга доир бошқарув ҳаракатининг тўлиқлиги тамойили;

- таълим муассасаси ривожланиши доирасида бошқарув таъсирини инновацион жараёнга мослик тамойили.

4. Янгиликлар киритиш технологияси турлари:

1. **Амалга ошириш** – янгиликлар киритиш жараёни ишлаб чикувчи, масалан, новатор-ўқитувчи томонидан амалга оширилади.

2. **Инжиниринг** – инновацион циклнинг барча босқичлари – маркетинг, бизнес-режалаштириш, ишлаб чиқишдан комплекс зарурий асбоб-ускуналар, кадрлар таъминоти ва сервис хизматларни кенгроқ қамраб олувчи янгиликлар киритишнинг мажмуавий технологияси.

3. **Консалтинг** – инновацион фаолият стратегиясини режалаштириш ва танлаб олиш босқичини таъминловчи янгиликлар киритиш технологияси.

4. **Ўргатиш** – кадрларни янгиликларни яратишга тайёрлашга ўргатиш босқичини таъминловчи янгиликлар киритиш технологияси.

5. **Технологияни узатиш** – бирор фан соҳаси ёки бошқа худуднинг ўзига хосликларини ҳисобга олиб, инновацион лойиҳани амалга оширишни таъминловчи янгиликлар киритиш технологияси.

Назорат учун савол ва топшириқлар:

1. Инновацион жараён деб нимага айтилади?
2. Инновацион жараённинг юзага келиш сабабларига кўра қандай турларини ажратиб кўрсатиш мумкин?
3. Инновацион жараён қандай шаклларда намоён бўлади?
4. Р.Н.Юсуфбекова инновацион жараён тузилмасининг қандай блокларини ажратиб кўрсатади?
5. В.С.Лазарев инновацион жараён тузилишига доир қандай таркибий қисмларни ажратиб кўрсатади?
6. О.Г.Хомерики инновацион жараённинг тузилмасини қай тарзда ажратиб кўрсатади?

Мустақил ўқиш учун адабиётлар:

1. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика. – М.: «Академия», 2008.
2. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики: Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании. – М.:1991.

3. Ҳасанбоев Ж., Тўракулов Х. ва бошқалар. Педагогика фанидан изоҳли лугат. – Т.: 2009.

4. Л.И.Петрова. Организация образовательного процесса в школе. – Ростов-на-Дону, «Феникс», 2008.

5. Слостёнин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: «Магистр», 1997.

ЎҚИТУВЧИНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА ИННОВАЦИОН САЛОҲИЯТИ

“Инновацион фаолият” тушунчаси, унинг моҳияти ва ўрганилганлик даражаси. Таълим муассасасида инновацион фаолиятнинг самарали йўлга қўйилганлиги инновацион жараён субъекти ва инновацион жараённинг фаолиятли тузилиши билан бевосита боғлиқдир.

Инновацион жараён субъекти деганда, таълим муассасаларига янгиликлар киритиш жараёнига иштирок этувчи шахслар (директор, унинг ўринбосарлари, ўқитувчилар, олимлар, ўқувчилар, ота-оналар, ҳомийлар, методистлар, консультантлар, экспертлар) ва таълимни бошқариш органлари тушунилади. Улар ҳаракатининг бирлиги маълум бир натижаларга эришишга олиб келади. Таълим муассасасидаги инновацион фаолиятнинг мақсадга йўналтирилганлиги ва ташкил этилганлиги инновацион жараённинг фаолиятли тузилишини оқилона ташкил этиш йўли билан амалга оширилади. Мазкур ҳолат ҳар бир алоҳида ҳаракат тузулишини инобатга олишни тақозо этади. Инновацион жараённинг фаолиятли тузилиши мотив–мақсад–вазифа–шакл–метод–натижа каби таркибий қисмларни ўз ичига қамраб олади¹.

Мотив – инновацион фаолият субъектининг талабларини қондиришдан инновацион фаолият субъекти эҳтиёжининг мажмуавийлигини англаш ва шакллантиришгача бўлган амалий фаолияти жараёнида юзага келувчи субъектнинг янгиликни яратиш ва ўзлаштиришга бўлган эҳтиёж ва қизиқишларини ўзида ифода этувчи ундовчи куч, сабабдир.

Инновацион фаолиятнинг мақсади – биринчидан, қутилган натижага эришиш вақтини аниқлаш, иккинчидан, белгиланган

¹ Хомерики О.Г. Системное управление инновационным процессом в общеобразовательной школе: дисс. ... канд.пед.наук. – М., 1996. – С.24-28.

муддатда уни қўлга киритиш имкониятлари, учинчидан, мақсадга эришишдаги субъектининг йўналганлилиги, тўртинчидан, олинган натижани кутилаётган билан таққослаш имконини берувчи янгиланишнинг таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмини ўзгартиришга қаратилишидир.

Инновацион фаолиятнинг вазифаси – кутилган натижага имкон берувчи таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмининг аввалги ва уни ўзгартиришга қаратилган янги моделининг ҳолатини ўзида акс эттиришидир.

Инновацион фаолият шакли деганда мазкур жараён субъектларнинг мақсадга эришиш учун ташкил этилган фаолияти тузилишини ўзаро мувофиқлаштириш, инновацион фаолият методи деганда эса, унинг мақсадга эришиш йўлидаги, маълум бир маънодаги тизим фаолиятини тартибга солиниши тушунилади.

Инновацион фаолият натижаси объектнинг янгиланишидаги аниқ ўзгаришларни ўзида акс эттириб, эришилган натижаларни баҳолашда уч гуруҳ мезонларидан фойдаланилади: 1) сифат мезонлари; 2) самарадорлик мезонлари; мотивация мезонлари.

Инновацион фаолиятнинг таркибий қисмлари сифатида акс этувчи мотив–мақсад–вазифа–шакл–метод–натижа каби таркибий қисмлар таҳлилидан келиб чиққан ҳолда, мазкур тушунчага қуйидагича таъриф бериш мумкин:

Инновацион фаолият – педагогик жамоани ҳаракатга келтирувчи, олға бошловчи, тараққий эттирувчи кучдир.

“Инновацион фаолият – бу янги ижтимоий талаблар билан анъанавий меъёрларнинг мос келмаслиги, ёхуд амалиётнинг янги шаклланаётган меъёрининг мавжуд меъёр билан тўқнашуви натижасида вужудга келган мажмуали муаммоларни ҳал ечишга қаратилган фаолиятдир”, - деб таъкидлайди В.И.Слободчиков¹.

Инновацион фаолият бу амалиёт ва назариянинг муҳим қисми бўлиб, ижтимоий-маданий объект сифатларини яхшилашга қаратилган ижтимоий субъектларнинг ҳаракат тизими бўлиб, у маълум доирадаги муаммоларни ечиш учун мотивацион тайёргарликка эга бўлишдир. Ўқитувчи инновацион фаолиятининг марказий масаласи ўқув жараёнини самарали ташкил этишдир.

Инновацион фаолиятни ташкил қилиш зарурияти ва омиллари. Инновацион фаолият узлуксиз равишда янгиланган асосида ишлаш бўлиб, у узок вақт давомида шаклланади ва

¹ Слободчиков В.И. Инновационные образования. // ж. Школьные технологии. – М., 2005. - №2 – С.4-12.

такомиллашиб боради. Ўқитувчи инновацион фаолиятининг хусусиятларини ўрганиб чиққан педагог олимлар фикрларига таянган ҳолда, қуйидагиларни инновацион фаолиятнинг асосий белгилари деб ҳисоблаш мумкин:

- ижодий фаолият фалсафасини эгаллашга интилиш;
- педагогик тадқиқот методларини эгаллаш;
- муаллифлик концепцияларини яратиш қобилияти;
- тажриба-синов ишларини режалаштириш ва амалга ошира

олиш;

- ўзидан бошқа тадқиқотчи-педагоглар тажрибаларини қўлла

олиш;

- ҳамкасблар билан ҳамкорлик;
- фикр алмашиш ва методик ёрдам кўрсата олишлик;
- зиддиятларнинг олдини олиш ва бартараф этиш;
- янгиликларни излаб топиш ва уларни ўз шароитига

мослаштириб бориш.

М.Жуманиёзованинг фикрича, ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлаш муаммосига мурожаат этиш жамиятда инновацион жараёнлар динамикасининг ўсиб бориши натижасида вужудга келди. Унинг таҳлили фақат фан ва техника эришган замонавий ютуқлардан фойдаланишни ўз ичига олмасдан, балки янгиликларни излаш, яратиш, мослаштириш, татбиқ этиш ва олинган натижаларни қайта текшириш каби жараёнларини ҳам қамраб олади¹.

Инновацион фаолиятнинг тузилишини ўрганиб чиққан олимлардан бири В.А.Сластенин уни қуйидагича тузилишга эга деб кўрсатиб ўтади: “Инновацион фаолиятнинг тузилиши – ижодий ёндашув, ижодий фаоллик, янгиликни киритишга технологик ва методологик тайёргарлик, янгича фикрлаш, муомала маданияти. Инновацион фаолиятнинг даражалари: репродуктив, эвристик, креатив бўлиши мумкин”².

Инновацион фаолият даврида янгиликлар, ўзгаришлар том маънода таълим жараёнига кириб келади. Шу сабабли таълим тизимидаги инновацияларни педагогик жараёнга киритиш тўрт босқичда амалга оширилади:

¹ Жуманиёзова М. Малака ошириш жараёнида ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлашнинг педагогик асослари.: Педагогика фанлари номзоди. ...дисс. – Т., 2007. – Б.22.

² Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика – инновационная деятельность. – М.: «Магистр», 1997. – Б.97.

- 1) муаммони таҳлил асосида аниқлаш;
- 2) мўлжалланаётган таълим тизимини лойиҳалаш;
- 3) ўзгаришлар ва янгиликларни режалаштириш;
- 4) ўзгаришларни амалга ошириш.

Инновацион фаолиятга тайёрлашдан мақсад – ўқитувчиларни янгиликка интилувчанлигини, мустақил ўз устида ишлаш кўникмаси ва малакасини шакллантириш, илғор педагогик технологиялар, интерфаол методлардан фойдаланиб, дарс ва дарсдан ташқари машғулотларни ўтказиш малакасини такомиллаштиришдан иборатдир.

Инновацион фаолият – бу илмий изланишлар, ишланмалар яратиш, тажриба-синов ишларини олиб бориш ёки бошқа фан-техника ютуқларидан фойдаланган ҳолда янги технологик жараён ёки янги такомиллаштирилган маҳсулот яратиш бўлиб, унинг прогматик хусусияти шундаки, у ғоялар майдонида ҳам ва алоҳида бир субъектнинг ҳаракат майдонида ҳам амалга оширилмайди, балки бу фаолиятни амалга ошириш тажрибаси кишилар ҳаётида ҳаммабоп бўладиган ҳолдагина ҳақиқий инновацион ҳисобланади.

Инновацион фаолиятнинг асл мазмуни амалда янги технологиянинг шаклланиши бўлиб, унинг натижаси инновация сифатида юзага келган ихтирони – лойиҳага, лойиҳани – технологияга айлантиришга йўналтирилган фаолиятдир. Инновацион фаолиятда илмий тасаввурлар академик илм мантиғи бўйича туғилмайди, балки ривожланиш жараёнининг модификациялари кўллаб-қувватланиши натижасида ривожланаётган амалиёт мулоҳазасидан пайдо бўлади.

“Инновацион фаолият – ўқитувчининг ўз фаолиятдан қониқмаслигидан келиб чиқади. У ўқитувчи томонидан у ёки бу педагогик вазифани ҳал қилишда қандайдир тўсиққа дуч келиниб, уни муваффақиятли ҳал этишга интилиш асосида юзага келади”¹.

Инновацион фаолият янги ғояни излашдан бошланади. Педагогик инновация таълим-тарбия жараёнидаги муҳим ва мураккаб масала ечимига йўналтирилганлиги сабабли ўқитувчидан янгича ёндашувни талаб қилади.

Ўқитувчи инновацион фаолияти тузилишини таҳлил қилишга турли хил ёндашувлар мавжуд. Масалан, А.Никольскаянинг

¹ Жўраев Р.Х., Ибрагимов Х.И. Педагогик жамоанинг инновацион фаолияти. // ж. Халқ таълими. – 2004. – 2-сон. – Б.4-8.

фикрича, фаолиятни янгилаш уч босқичда, яъни тайёргарлик, режалаштириш ва жорий этиш босқичларида амалга оширилади¹.

Ўқитувчини инновацион фаолиятга тайёрлашда бир қатор тўсиқлар мавжуд. Буларнинг биринчиси ўқитувчининг ўзи қўнмаган фаолият чегарасидан ташқарига чиқиши ҳамда қийинлиги, яъни ўқитувчиларда ижодкорликнинг етарли эмаслиги бўлса, яна бир сабаб янги ва номаълум нарсалар ҳар доим одамларда чўчиш ва хавфсирашни келтириб чиқаришидадир.

Инновацион фаолият ўқитувчининг ҳамма муваффақиятини белгиловчи асосий фаолият бўлиб, у шахснинг касбий, методик маҳоратини сифатли қайта куриш демакдир.

М.Т.Жуманиёзованинг фикрича, ўқитувчиларнинг инновацион фаолиятга тайёргарлигини таҳлил қилишни уч босқичда амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади:

1. Янгиликни педагогик фаолиятда қўллашдан олдинги даврдаги ўқитувчи фаолиятини таҳлил қилиш.

2. Инновацион фаолиятнинг фаол шаклланиш даврини таҳлил қилиш.

3. Педагогик жараёнга янгилик киритиб бўлингандан кейинги даврдаги фаолиятни таҳлил қилиш.

Ўқитувчи инновацион фаолиятини таҳлил қилиб, унинг шаклланиш босқичларини қуйидагича белгилаш мумкин:

Биринчи босқич – тайёр методик тавсияномалар аниқ қилиб қўчирилади.

Иккинчи босқич – мавжуд тизимга айрим янги мослама(модификация)лар методлар киритилади.

Учинчи босқич – янги ғояни амалга ошириш мазмуни, методлари ва шакли тўлиқ ишлаб чиқилади.

Тўртинчи босқич – ўқитувчи ўқитиш ва тарбиялашнинг ўз концепцияси ва методикасини ишлаб чиқади.

Ўқитувчи инновацион фаолиятининг шаклланишидаги биринчи босқичда қуйидаги вазифаларни бажариши мумкин:

- педагогик фаолиятда ижодий йўналишни шакллантириб бориш;

- педагогик жараёнда субъект-субъект ҳамкорлигини йўлга қўйиш;

¹ Никольская О.Л. Психолого-дидактические затруднения учителей при освоении инновационных технологий. // ж. Педагогика. – М., 2005 - №6 – С. 31-36.

- педагогик касбини ривожлантириш ва бунга қизиқишни орттириб бориш;

- кенг қизиқиш доирасини шакллантириш, педагогик мулоқотда очикликни таъминлаш;

- “мен-ғоялар” ижодий фикрлаш йўналишини ривожлантириб бориш;

- педагогик вазифаларни ҳал этишга ижодкорлик билан ёндашув, таҳлил қилиш малакаларини ривожлантириб бориш;

- ижодий ишлаш технологиясини шакллантириш.

Бу жараёнда шахсиятни ўстириш тренинги, муаммоли ўқитиш технологияси, фаол таълим методикасидан фойдаланиш ва янгилик киритиш жараёни билан таништириб бориш лозим. Биринчи босқичнинг асосий мазмунини умумий психологик-педагогик билимларни эгаллаш, ўз фаолиятини таҳлил қилиш кўникма ва малакаларини шакллантириш ташкил этади.

Ўқитувчиларда инновацион фаолиятни шакллантиришнинг иккинчи босқичида қуйидаги вазифалар бажарилиши лозим:

- педагогик фаолиятни креатив ривожлантириш;

- маънавий-маданий билимларни ошириш;

- педагогик янгиликларни ўзлаштириш эҳтиёжини шакллантириш;

- педагогик рефлексияни ривожлантириш;

- янги турдаги фаолият сифатида инновацион ахборот фондиди шакллантириш.

Ўқитувчиларини мазкур вазифаларни бажаришга тайёрлашда муаммоли ўқитиш, ўзини англаш бўйича тренинглар ташкил этиш, ўқитишнинг ривожлантирувчи технологиялари билан таништириб бориш, ўқитишнинг шахсга йўналтирилган технологияларидан фойдаланиш, муаллифлик концепцияларини изоҳлаш, ўқитиш методларини танлашга ўргатиш, педагогик техника ва технология тренинглари, мустақил ишлардан фойдаланиш мумкин.

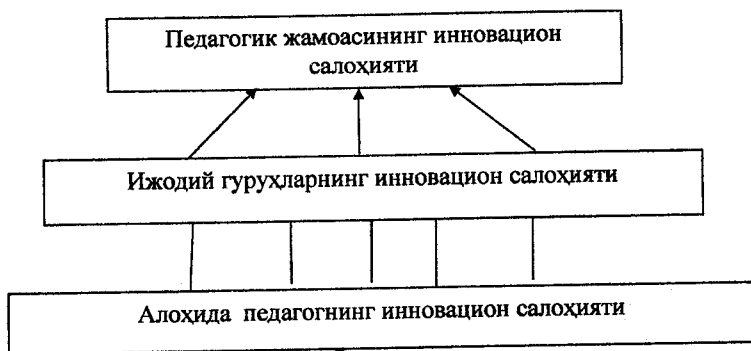
Инновацион фаолият шаклланишининг учинчи ва тўртинчи босқичларида қуйидаги вазифаларни бажариш лозим:

- педагогик фаолият ва бир бутун ҳолатда педагогик мулоқот технологиясини замонавийлаштириш;

- инновацион фаолият технологиясини ўзлаштириб олиш.

Педагог кадрларнинг инновацион салоҳиятини ривожлантириш мазмуни, тузилиши ва ўзига хосликлари. Инновацион салоҳият – инновацион жараённинг муҳим шарти

сифатида қаралиб, уч таркибий қисмни ўз ичига қамраб олади: педагогик жамоанинг инновацион салоҳияти, ижодий гуруҳларнинг инновацион салоҳияти ҳамда алоҳида (конкрет) педагогнинг инновацион салоҳияти.

2-расм. Инновацион салоҳиятнинг тузилиши (А.П.Волчкова бўйича)¹

Инновацион салоҳият деганда, алоҳида педагогнинг ва яхлитликда педагогик жамоанинг янгиликни ўзлаштиришга тайёрлиги, улардан амалиётда фойдалана олиши ва кутилган натижаларни қўлга кирита олиши тушунилади. Педагогика ва педагогик менежментда инновацион салоҳият тушунчаси икки хил тарзда талқин этилади: кенг маънода – таълим муассасасининг инновацион салоҳияти тор маънода – ўқитувчининг инновацион салоҳияти. Таълим муассасаси инновацион салоҳияти деганда, унинг ўз-ўзини ривожлантиришга тайёрлиги, шахснинг ўз-ўзини ривожлантириш учун маданий-таълимий муҳитнинг ва шарт-шароитларнинг хилма-хиллиги ҳамда коммуникатив муносабатларнинг юқори даражаси тушунилади. Алоҳида педагог учун эса, бу – унинг шахсидаги ижтимоий-маданий ва ижодий ўзига хосликлар йиғиндиси, педагогик фаолиятни такомиллаштиришга тайёрлиги ҳамда бунинг учун зарурий ички восита ва методларнинг мавжудлигидир.

¹ Волчкова А.П. Управление инновационным процессом в современной школе: организационно-педагогический аспект. Дисс. ... канд.пед.наук. – М., 1999. – С.100.

Инновацион салоҳиятни ташкиллаштириш жараёнининг тузилиши мураккаб тавсифга эга бўлиб, салоҳиятнинг ривожланиш даражаси эса инновацион имкониятларни, педагог кадрларларнинг ўз меҳнати самарадорлигидан қониқиш ҳосил қилишларини тақозо этади. Мазкур таърифни асос қилиб олган ҳолда, инновацион салоҳиятнинг куйидаги таркибий қисмларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. Технологик таркибий қисм ходимларнинг касбий кўникма ва малакаларга эгаллиги даражаси, ишлаб чиқариш технологиялари, ташкилотдаги янгиланишларни бошқариш ва амалга ошириш билан тавсифланади.

Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятга технологик тайёрилиги куйидагиларда намоён бўлади:

1) ўз фаолият натижаларини танқидий баҳолай олиш қобилияти;

2) ўз касбий компетентлик даражасини ошириш;

3) янги ахборотни ижобий идрок этиш қобилиятига эгалик;

4) ташкилий маданият ва психологик муҳитнинг инновацион фаолиятга йўналганлиги.

2. Когнитив таркибий қисм ўзида жамоа аъзоларининг келгуси янгиланишлардан хабардорлиги, шу билан бирга инновация субъектларининг профессионал билим даражасини акс эттиради.

3. Креатив таркибий қисм профессионал фаолиятни амалга оширишда муассаса ходимларида ижодий ёндашувнинг мавжудлиги, уларнинг муаммоли вазиятларда ностандарт фикрлай олиш, биқик фикрлаш ва фаолият кўникмаларига эгалиklarини аниқлаб беради.

4. Психологик муҳитда намоён бўлувчи муассасанинг ташкилий маданияти, қадриятга йўналганлиги, ижтимоий установакалар, жамоа аъзоларининг хатти-ҳаракатлари инновацион салоҳиятнинг регулятив таркибий қисми мазмун-моҳиятини очиб беради.

5. Жамоа аъзоларининг инновацияни ўзлаштириш жараёни, уларнинг фаолиятига таъсир этиши, уни кучайтириши ё сусайтириши хиссий-эмоционал таркибий қисм билан белгиланади.

6. Мотивацион таркибий қисм жамоа аъзоларининг янгилликка муносабатини аниқлаш: инновацион фаолиятга даъват этиш, унинг чегара ва шакллариини белгиллаб бериш, таълим муассасаси мақсад-

ларига эришишга йўналтирилган, мўлжалланган мотивлардан таркиб топади.

Мотивацион-ижодий йўналганлик педагог-кадрларда қуйидаги эҳтиёж ва қобилиятларнинг мавжуд бўлишини тақозо этади:

- 1) педагогик вазифаларни ҳал этишга доир стандарт бўлмаган ёндашувларни излаб топиш;
- 2) изланишли-тадқиқотчилик фаолиятини амалга ошириш;
- 3) янгиликларни амалиётда қўллай олиш учун мавжуд билимлардан фойдалана олиш ва уларни ривожлантириш;
- 4) педагогик рефлексияни амалга ошириш;
- 5) ижтимоий-иқтисодий ва педагогик шарт-шароитларга доир ўзгаришларга тез мослаша олиш.

Назорат учун савол ва топшириқлар:

1. Инновацион фаолиятнинг мақсади, вазифаси, шакли, метод ва натижаларини изоҳланг.
2. Инновацион фаолият деганда нима тушунилади?
3. Инновацион фаолиятнинг асосий белгиларини ажратиб кўрсатинг.
4. Инновацион фаолият қандай тузилишга эга?
5. Ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлаш қандай босқичларда амалга оширилади?
6. “Инновацион салоҳият” тушунчасига таъриф беринг.
7. Кенг ва тор маънодаги инновацион салоҳият тушунчаларини фарқини айтиб беринг.
8. Инновацион салоҳиятнинг таркибий қисмларига нималар киради?

Мустақил ўқиш учун адабиётлар:

1. Ангеловский К. Учителя и инновации / Книга для учителя. Перевод с македонского В.П.Диденко. – М.: «Просвещение», 1991.
2. Жуманиёзова М.Т. Малака ошириш жараёнида ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлашнинг педагогик асослари (тарих фани ўқитувчилари мисолида. – Т.: 2007.
3. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. –М.: «Академия», 2008.

4. Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: «Магистр», 1997.

5. Жўраев Р.Х., Ибрагимов Х.И. Педагогик жамоанинг инновацион фаолияти. // Халқ таълими журнали. – 2004. – 2-сон. – Б.4-8.

6. Никольская О.Л. Психолого-дидактические затруднения учителей при освоении инновационных технологий. // Ж. Педагогика. – М., 2005. - №6. – С.31-36.

7. Слободчиков В.И. Инновационные образования. // Ж. Школьные технологии. – М., 2005. - №2. – С.4-12.

МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ – ГЛОБАЛ ПЕДАГОГИК ИННОВАЦИЯ СИФАТИДА

Масофавий таълимнинг пайдо бўлиши ва ривожланиш тарихидан¹. “Масофали таълим” ва “масофадан ўқитиш” атамалари ўтган асрнинг 90-йиллардан, яъни, масофали таълим тизими шаклланган вақтдан бошлаб мунтазам қўлланиладиган бўлди. Айни вақтда масофали таълим тизими такомиллашган бўлишига қарамай, “очиқ таълим”, “масофали таълим” ҳамда “масофадан ўқитиш” каби атамаларнинг моҳияти борасида мунозаралар ханузгача давом этмокда.

“Масофали таълим” атамаси рус ва инглиз тилларида яратилган манбаларда ўзининг барқарор ўрнига эга бўла олмаган. Ушбу тушунча «масофали таълим» (distant education), «масофадан ўқитиш» (distant learning) каби вариантларда ҳам қўлланилади. Айрим хорижлик тадқиқотчилар масофали таълимни ташкил этишда телекоммуникацияларнинг аҳамияти юқори эканлигини таъкидлаб, уни телеўқитиш (teletraning) сифатида ифодалайдилар.

Педагогик адабиётларда «масофали таълим» тушунчаси ўқув ахборотларини таълим олувчига масофадан туриб, етказиб беришни таъминловчи (сунъий йўлдош, телевидение, компьютер тармоқлари ва бошқалар орқали) янги ахборот технологияларидан фойдаланишга асосланган махсус таълим хизматлари тўплами сифатида эътироф этилган.

¹ Маъмур материалларни баён этишда профессор Н.А.Муслимовнинг фундаментал тадқиқоти асос қилиб олинди.

Педагогика фани билимлар ва ижтимоий амалиёт соҳаси ривожланишининг умумий тенденциялари ва қонуниятларига мувофиқ ривожланади. Шунинг учун касбий-педагогик таълим йўналишидаги чет эл тажрибаларини ўрганиш ҳамда уларнинг илғор ғояларидан миллий таълим амалиётида фойдаланиш долзарб аҳамиятга эга.

Шу ўринда ривожланган таълим тизимида масофали таълим имкониятларидан фойдаланиш борасида хорижий мамлакатларда тўпланган тажриба хусусида тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ.

Манбаларни ўрганиш ва уларда илгари сурилган ғоялар билан танишиш-натижасида шунга ишонч ҳосил қилдикки, таълим олиши натижаси фақатгина таълим шакллари, жумладан, масофали таълимгагина эмас, аксинча ўқув жараёнининг таянч асоси бўлган психологик-педагогик мазмунга ҳам боғлиқ. Айнан психологик-педагогик мазмунни яратиш миллий менталитет хусусиятларига мувофиқ келувчи масофали таълим асосларини ишлаб чиқишнинг етакчи вазифаси саналади.

Таълим назарияси ва амалиёти муаммоларига оид чет эл ва миллий тадқиқотлар масофали таълимдан самарали фойдаланишнинг алоҳида долзарблик касб этишини тасдиқлайди.

Таълимнинг синтетик, интеграл ва гуманистик шакли бўлган масофали таълимнинг назарий ва амалий масалалари таълим тизимини ислоҳ қилиш шароитида миллий таълим тизими олдида турган кўплаб муаммоларни ҳал этиши лозимлигини тасдиқламоқда.

Масофали таълим назариясининг шаклланиш жараёнини таҳлилий ўрганишда чет эл тажрибаси асосида таълим муассаларида масофали таълим шакл, метод ҳамда дидактик воситаларига алоҳида эътибор қаратишни тақозо этади.

Масофали таълим масофада тўриб ўқув ахборотларини алмашиш воситаларига асосланувчи махсус ахборот муҳити ёрдамида таълим хизматларини кўрсатиш тизимидир.

Масофали таълим ўзида таълим олувчиларга ўрганилаётган материалнинг асосий ҳажмини етказиб бериш, таълим жараёнида талабалар ва ўқитувчиларнинг интерактив ўзаро алоқалари, талабаларга ўрганилаётган материални мустақил ўзлаштириш бўйича мустақил ишлаш имконини бериш, шунингдек, таълим жараёнида уларнинг билим ва кўникмаларини баҳолашни таъминловчи ахборот технологиялари тўпламини қамраб олади.

Масофали таълим ахборот муҳити - фойдаланувчиларининг таълим олиш эҳтиёжларини қондиришга хизмат қилувчи маълумотларни узатиш воситалари, ахборот ашёлари, ўзаро алоқалар баённомалари, дастурий ва ташкилий-методик таъминотларнинг тизимли-ташкилий мажмуидир.

Мавжуд материалларни назарий таҳлил этиш масофали таълим ривожда қуйидаги тенденцияларнинг намоён бўлишини кўрсатди:

1. Янги ахборот технологиялари ёрдамида касбий тайёргарлик маълумотларини берувчи таълим муассасалари сонининг ортиб бориши.

2. Таълим муассасалари ташкилий тизимларининг ўзаро мувофиқлаштирилиши. Хусусан, сўнгги йилларда масофали университетлар консорциуми ривожланмоқда. Бу консорциум бир неча университетлар фаолиятини бирлаштирувчи ҳамда уларнинг фаолиятини бошқарувчи махсус ташкилот сифатида масофали таълим хизматларини кўрсатмоқда. Консорциум томонидан турли йўналишларда фаолият юритувчи университетлар томонидан абитуриентлар учун махсус ишлаб чиқилган курслардан тортиб, мутахассисларнинг илмий даража олишларига имкон берувчи курслардан иборат тўплам таклиф этилади.

Айни вақтда Ғарбий Европада олий таълим даражасида маълумот берувчи масофали таълим «очик университетлар» шаклида амалга оширилмоқда.

Миллий очик университетлар кўп жихатдан сиртки таълимнинг ташкилий тамойиллари асосида иш юритадилар. Очик таълим мазмунига кўра таълим олувчилар ўз олдиларига қўйган таълимий мақсадга таянган ҳолда мустақил таълим оладилар.

Таълимнинг очиклиги тамойили негизда қуйидагилар акс этади:

– таълим олувчиларни таълим муассасаларига қабул қилишнинг очиклиги;

– таълимни очик режалаштириш, яъни, курслар мажмуини танлаш асосида таълим олишнинг индивидуал дастурини тузиш эркинлиги;

– таълим вақти ва суръатларининг эркин танланиши, яъни, талабаларни олий таълим муассасасига қабул қилишнинг бутун йил давомида амалга оширилиши ҳамда таълим олиш учун муддатларнинг қатъий белгиланмаганлиги;

– таълим ўрнининг эркин танланиши, яъни, таълим даврининг асосий қисмида талабалар ўқув аудиторияларида бевосита бўлмайдилар ҳамда қаерда таълим олишни мустақил белгилайдилар.

Очиқлик тамойилли ахборотларни сақлаш, уларни қайта ишлаш ва таълим олувчиларга етказиб берувчи янги технологияларини татбиқ этиш ҳисобига ташкилий жиҳатдан кескин ўзгаришларни ҳосил қилади. Жумладан, ўтган асрнинг 90-йилларида телеанжуманларни ташкил этиш технологияси яратилди. Телеанжуманлар аудио-, аудиографик, видео-, компьютерли шаклларида ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасида, шунингдек, ўқувчиларнинг ўзлари ўртасида ҳам ташкил этилади. Телеанжуман масофадан таълим олиш имконини яратибгина қолмай, балки таълим муассасаси қандай йўналишда фаолият юритаётганидан қатъий назар қисман таълим бериш имкониятига ҳам эга.

Телетаълим замонавий таълимда кескин ўзгаришларни содир этмоқда. Бугунги кунда телетаълим негизида замонавий таълимнинг янги ташкилий шакли – виртуал университетлар ривожланмоқда. Ўқув мақсадларини амалга оширишда фойдаланиладиган телеанжуманлар технологиясига эга бўлган таълим тизими қайта қурилмақда. Бундай технологиялар талабалар гуруҳлари ҳамда мустақил таълим олувчиларга муайян масофадан туриб ўқитувчилар билан, шунингдек, ўзаро мулоқотга киришиш имконини беради.

Бу каби замонавий телекоммуникация воситалари босма матнлар, аудио ва видеотасмалар ўрнини босувчи компьютерли ўқув дастурлари билан тўлдирилади.

Кўпгина давлатларда, шу жумладан, Ўзбекистонда амалда масофали таълимдан тўлақонли фойдаланишга эришилмаган. Жамоатчилик томонидан бирдек тан олинмаётганлиги, муайян илмий даража, шунингдек, диплом ва сертификатлар бериш ҳукуқи (виртуал университет аккредитацияси)нинг қонунлаштирилиши каби муаммолари мавжудлигига кўра моделдан оммавий фойдаланиш йўлида айрим қийинчиликлар туғилмоқда. Уларни бартараф этиш ва виртуал университет моделининг тўлақонли ривожланиши замонавий таълимнинг ташкилий тузилишида ижобий ўзгаришларнинг рўй бераётганлигини англатади.

Бу ўринда масофали таълим нафақат миллий таълим тизими доирасида эмас, балки олий таълим дастурларининг тўртдан бир

қисмини ташкил этувчи ҳамда бизнес соҳаси учун мутахассисларни тайёрловчи мустақил тижорат компаниялари томонидан ҳам ривожлантирилаётганини алоҳида таъкидлаб ўтиш зарур. IBM, General Motors ҳамда Ford каби йирик компаниялар томонидан хусусий корпоратив таълим тармоқлари яратилган бўлиб, сонининг кўплиги ва мураккаблигига кўра улар университетларда яратилган дастурий тизимларга қараганда устун жиҳатларга эга.

Сўнгги ўн йилликлар давомида узлуксиз таълим воситаси сифатида масофали таълим ривожини дунё ҳамжамиятининг диққат марказида бўлди.

1990 йил март ойида Европа комиссияси томонидан “Масофали таълим ва касбий тайёрлаш” ишчи ҳужжати қабул қилинди. Унда таълим, “айниқса, таълимнинг самаралилиги нуқтаи назаридан қизиқарли, юксак сифатли таълим технологияларини марказда ишлаб чиқиш, кейин жойларда тарқатиш мумкин”лиги алоҳида таъкидланган.

1994 йилда Европа комиссияси томонидан қабул қилинган “Леонардо да Винчи” дастури масофали таълимнинг ташкил этилиши учун қулай шароитларни яратди. Дастур “узлуксиз таълим ҳамда кадрлар тайёрлашнинг янги шакллари” тизимининг такомиллаштирилиши учун хизмат қилиши лозим. “Сократ” дастури эса ўз олдига “уйда таълим олишнинг европа масштабига олиб чиқиш” мақсадини қўяди.

АҚШда масофали таълим ривожига қуйидаги тенденциялар кўзга ташланади:

- 1) таълим олувчининг катта қисмини қамраб олган;
- 2) масофали таълим анъанавий таълим тизимлари (мактаб, ўрта таълимдан кейинги барча турдаги таълим, фирмалар қошидаги касбий таълим) билан ўзаро, табиий равишда бирлашган.

- 3) масофали таълимни ташкил этишда телевидение хизматидан самарали фойдаланилади. Бугунги кунда PBS-TV оммавий телекўрсатувлар тизими доирасида миллиондан ортиқ талабалар ўқитилмоқда. Катта ёшдагиларни ўқитиш дастури фан, бизнес ҳамда бошқарув курсларини ўз ичига олади. Кеннеди-Вестерн университетида ташкил этилувчи масофали таълим дастури таълим хизматлари орасида алоҳида ўрин тутди. Дастур халқаро жамоатчилик томонидан тан олинган даражада билим олиш истагида бўлган бизнесмен ва банкирлар учун мўлжалланган. Майк Харт томонидан бошқариладиган Иллинойе штати Бенедикт

коллежи “Гуттлер берг” лойихаси ASCH-файллар кўринишида классик асарларни иложи борича кенг аудиторияга етказиш мақсадини ўз олдига қўяди (FTP-архив - mrcnext.cso.uiuc.edu).

Америка таълим хизматларининг таълим хизматлар бозорида тақдим этилишида BMI (Business Management International) – Калифорния штатида (АҚШ) Сан-Франциско шаҳрида штаб-квартирасига эга ихтисослаштирилган Америка консалтинг компанияси алоҳида фаоллик кўрсатмоқда.

Шундай қилиб, Ғарбда масофали таълим ривожининг асосий тенденцияси тақдим этилаётган таълим хизматларининг кўплиги, кенг қамровлиги ва хилма-хиллиги билан белгиланади, деган хулосага келиш мумкин. Шунингдек, масофали таълимнинг ривожини ахборот ва телекоммуникацион технологияларнинг ривожланиши билан боғлиқ.

МДХ давлатларида таълим миллий тизимлари ривожини таянч тамойилларининг умумийлиги уларда қўлга киритилаётган ижобий тажрибаларни ўрганиш, улар асосида миллий таълим тизимига масофали таълимни татбиқ этиш ҳамда илғор шакллардан самарали фойдаланиш имкон беради. Россия Федерациясида масофали таълим бирмунча жадал ва кенг қўламда ривожланган бўлиб, бу борадаги тажрибалар МДХ давлатлари учун йўналланма бўлиши мумкин.

Россия Федерациясида масофали таълимнинг ривожини давлат бошқарувига асосланганлигини таъкидлаш зарур. Бу мамлакатда 1994 йилда масофали таълимнинг ягона тизимини яратиш ва ривожлантириш концепцияси қабул қилинди. Концепцияга биноан давлат масофали таълим соҳасида инновацион лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш йўли билан хусусий ташаббусларни бошқаради. Масофали таълим лойиҳаларини амалга ошириш жараёнида давлат ҳамда нодавлат ташкилотлари бирдек иштирок этадилар. Бу ўринда Москва давлат иқтисодиёт статистика ва информатика университети, Масофали таълим Евроосиё Ассоциацияси, Халқаро таълим Ассоциацияси ва Россия Ахборот тизимлар ИТИ катта ҳисса қўшмоқда. Москва давлат иқтисодиёт статистика ва информатика университети қошида айни вақтда масофали таълим Федерацияси маркази ташкил этилган. Масофали таълим технологиялари Москва давлат университети, Санкт-Петербург давлат университети, Москва Авиасозлик институти ҳамда Москва

давлат иктисодиёт статистика ва информатика университетларининг ўқув жараёнига фаол татбиқ этилмоқда.

Россия Федерациясида Кембридж гуманитар университети билан ҳамкорлик тўғрисидаги шартнома имзоланган. СПбДУ офиси оптик толали алоқа билан Кембридж шахрига уланган бўлиб, сунъий йўлдошлар ёрдамида Россиянинг 134 шаҳарида ҳамда МДХ давлатларидаги 42 та филиал орқали таълим олувчилар Кембридж гуманитар университетида ташкил этилаётган таълим жараёнида катнашиш имкониятига эга бўлдилар.

Россия Федерациясида профессионал хостинг билан ҳамкорлик қилиш асосида виртуал www-серверлар сифатида қуйидаги ресурслар юзага келди:

- Карелия виртуал педагогик олий таълим муассасаси;
- “Замонавий педагогика” (РГПУ, педагогика кафедраси);
- “Сенинг чўққиларинг” (РГПУ, акмеология кафедраси);
- проф. С.А.Гончаровнинг виртуал семинари (РГПУ);
- “Письма ва Emissia off-line” илмий-педагогик журнали;
- Walker-Peter Россия-Америка педагогик ассоциацияси.

Санкт-Петербург давлат техник университети, Буюк Британия, Франция, Бельгия, Испания, Италия, Швейцария, Польша университетларининг бир қатор халқаро семинарлари ва телеанжуманларида иштирок этмоқда. Бу каби анжуманлар EUTELSAT ва INTELSAT корсорциумлари орқали телевизион сунъий йўлдошларидан асосида ташкил этилмоқда.

Ҳозирги кунда МДХ давлатлари бўйича 1 миллионга яқин таълим олувчиларгина масофали таълим асосида билим олмоқда. Мисол учун, 40 та муҳандислик йўналишидаги таълим муассасаларидан иборат консорциумни шакллантира олган Миллий технологик университет ўтган асрнинг 90-йилларидаёқ масофали таълим методи асосида 1100 нафар талабаларни магистр даражасида тайёрлаб берди.

Британия таълим хизматлари бир неча йиллар давомида Британия очик университети – “ЛИНК” масофали таълим халқаро маркази ҳамкорлигида МДХ таълим бозорига кирмоқдалар. Россия таълим академияси (РТА) масофали таълимни педагогик жиҳатдан қўллаш йўлида кенг кўламли ишларни ташкил этмоқда. Масалан, Умумий ўрта таълим институти “Педагогик технологиялар ва воситалари лабораторияси”да профессор Е.С.Полат раҳбарлигида

масофали таълимнинг назарий асослари ва амалий курс дастурлари, методик манбалари тайёрланмоқда.

РТА Ахборотлаштириш институтида проф. И.В.Роберт раҳбарлигида Россия ва МДХ давлатларида ягона таълимий ахборот мухитини яратиш йўлида тадқиқотлар олиб борилмоқда, дифференциал таълим ғояларини ривожлантириш учун телекоммуникациялардан фойдаланиш бўйича ҳамда мактаб-педагогик олий таълим муассасаси – аспирантура таълими инфратузилмасини ташкил қилишда маълум ютуқларга эришилди.

Серго-Орджоникидзе номидаги Бошқарув Давлат академияси (БДА)да масофали таълимни ривожлантириш асосий вазифаси сифатида кундузги таълим олувчи талабаларнинг электрон ўқув дастурларидан фойдаланишларига имкон берувчи ўқув-методик материаллардан фойдаланишга тезкор киришни таъминлаш муаммоси ҳал этади.

Россия Федерациясида масофали таълим ҳолатини қисқача таҳлил қилиш қуйидаги хулосаларга келиш имконини бери:

- давлат ягона масофали таълим тизимининг яратилишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлайди ва бу жараёнда фаол иштирок этади;

- мустақил таълим тизимларининг ташаббуслари таълим, жумладан, сиртки таълим соҳасида миллий анъаналарни мустаҳкамлашга асосланади;

- масофали таълим телекоммуникация воситаларининг ривожини ва ахборот технологияларининг узлуксиз таълим тизимида татбиқ этилиши билан параллел равишда ривожланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 28 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасининг жамоат таълим ахборот тармоғини ташкил этиш тўғрисида”ги ПК-191–сонли қароридан келиб чиқадиган вазифаларни бажариш мақсадида олий педагогик таълим муассасаларининг ягона ахборот портали яратилди. Ҳозирда порталда касб таълимининг барча йўналиши бўйича давлат таълим стандартлари, ўқув режалар, ўқув дастурлар, дарсликлар, ўқув қўлланмалар, маъруза матнлари, электрон мултимедияли дарсликлар, педагогик олий таълим муассасалари ва касб-хунар коллежлари ҳақида маълумотлар, педагогика соҳасидаги янгиликлар, олий педагогик таълим битирувчилари ҳақидаги маълумотлар базаси, электрон кутубхона, масофали

таълим курслари ва тестлари, видеоанжуманлар ҳақида маълумотлар жой олган.

Республикамызда эълонлар электрон тахтаси технологияси ёрдамида бир неча олимларнинг чиқишларидан иборат видеоанжуманларни ўтказиш методи ҳам ривожланмоқда. Масофали таълим бўйича ТЕМПУС дастури доирасида 2006 йилнинг 21-22 ноябрь кунлари Тошкент давлат педагогика университетида ГулДУ ҳамда БухДУ иштирокида ташкил этилган интерактив видео-анжуман бунга мисол бўла олади.

Бугунги кунда жаҳон миқёсида масофали таълим моделлари бўйича таълим берувчи қуйидаги синфлар (ЮНЕСКО, 2000 йил) мавжуд:

- ягоналик модели ([Http://www. Open.Ac.Uk](http://www.Open.Ac.Uk)) ;
- иккиланганлик модели (<http://www.Une.Edu.Au>);
- аралаш модел (<http://www.Massey.Ac.Nz>).
- консорциум (<http://www.Ola.Bc.Ca>);
- франчайзинг (Open University Business School, Great Britain);
- валидация;
- узоклаштирилган аудиториялар (Wisconsin University, USA ва (China Central Radio and TV University) ;
- лойиҳалар (Африка ва Лотин Америкасининг давлатларида турли халқаро ташкилотлар ўтказган қишлоқ хўжалиги, агротехниканинг янги методлари, экология бўйича масофали таълим курслари).

Масофали таълим технологиялари мавжуд ахлоқ ва миллий-маданий анъаналарга мос келсагина ижобий аҳамиятга эга деб топилади.

Порталлар бугунги кунда Internetда навигация (йўл топиш)нинг бошланғич нуктаси сифатида оммалашган. Бу сайтлар фойдаланувчини шахсий ўрин билан таъминлайди, улар фойдаланувчига қизиқарли бўлган ахборотларни тезкор ва интуитив равишда етказиб беради. Улар почта, чат, кутубхона ресурслари ва бошқалар бўлиши мумкин.

Шундай қилиб, Internet-порталлар фойдаланувчига кундалик масалаларини ҳал қилишда зарур бўлган ахборотларни топиш ҳамда уни керакли масофага узатиш имконини беради ва билимларни бошқариш, фойдаланувчига ахборотларни топишда ёрдам кўрсатишнинг мунтазам жараёни сифатида алоҳида аҳамиятга эга.

Масофали таълим технологияларининг ривожланиши Internet ахборот муҳитида ўқитувчилик фаолиятини амалга ошириш хусусиятларини аниқлаш, касбий муҳитни тасвирлаш, таълим фаолиятининг асосий субъекти – Internetда масофали таълим ўқитувчисини касбий тайёрлаш усуллариини излаш ҳамда шу асосда зарур ўқув-методик ҳужжатларни тайёрлашни талаб этади.

Internet асосида масофали таълимни ташкил этувчи ўқитувчи анъанавий ва масофали таълим технологияларидан самарали фойдаланиш кўникма ва малакасига эга ўқитувчи ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида бугунги кунда ахборот-коммуникацион технологиялардан таълим ҳамда ёшларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш, ривожлантириш мақсадида самарали фойдаланилмоқда. Хусусан:

- Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги (ЎзААА) томонидан Интернет тармоғида Миллий ахборот-излаш тизимини яратиш ва таълим ёки янада кенгроқ ижтимоий-маданий ахборот ресурсларини шакллантириш бўйича тадбирларни ташкил этишда;

- Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан (ОЎМТВ) республиканинг барча олий таълим муассасаларини ягона ахборот тизимида бирлаштирувчи корпоратив тармоқни ривожлантириш жараёнида;

- таълим муассасалари учун маълумотлар узатиш миллий тармоғи, жумладан, Internet тармоғига уланиш имкониятини яратиш жараёнида;

- “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати томонидан республикада Интернет тармоғидан жамоавий фойдаланиш шохобчаларини ташкил этишга оид дастурни амалга ошириш жараёнида.

Буларнинг барчаси миллий ахборот тизимида таълим, илмий муассаса ҳамда ташкилотлар учун мўлжалланган ахборот материаллари ва ресурсларини бирлаштирувчи ягона ахборот-ресурсли майдон билан жамоат таълим ахборот тармоғи (веб-сайтлар, порталлар)ни шакллантириш зарурлигини келтириб чиқаради. Айнан мана шу вазифани бажариш мақсадида ЎзААА қошидаги “UzInfocom” Компьютер ва ахборот технологияларини ривожлантириш ва татбиқ этиш маркази негизида Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат таълим ахборот тармоғини яратиш тўғрисида»ги (2005 йил 28 сентябр), Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “ZiyoNET ахборот технологиясини янада ривожлантириш тўғрисида”ги (2005

йил 29 декабр) Қарори қабул қилиниб, “ZiyoNET” ахборот тармоғи ресурс маркази ташкил этилди.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда узлуксиз таълим тизимига масофали таълим татбиқ этиш йўлида бир қатор ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, республикада фаолият юритаётган олий таълим муассасаларида 16600 дан кўп компьютерлар мавжуд бўлиб, бу кўрсаткич олий таълим талабалари сонига 1/14 нисбатни ташкил этади.

Айни вақтда таълим муассасаларида узлуксиз таълимнинг масофали таълими асосида ташкил этиш бўйича 85 та лойиҳа устида иш олиб борилмоқда ва 675000 нафар ахборотлардан фойдаланувчилар – шахсий компьютер эгалари Интернет тармоғига уланган.

Ўзбекистон Республикасида сўнгги йилларда масофали таълим тизимини янада кенгайтириш учун мустаҳкам асос яратилди деб ишонч билан айтиш мумкин. Мазкур фикрнинг исботи: биринчидан, минтақани тўла қамраб олган телекоммуникация тармоқларининг яратилганлиги бўлса, иккинчидан, ахборот таълим ресурсларининг шакллантирилганлигидир.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Истеъдод” жамғармаси қошидаги масофали ўқитиш марказида 4 та курс бўйича, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети ахборот марказида 5 та курс бўйича масофали малака ошириш йўлга қўйилган.

Навбатдаги босқичда таълим олувчиларга таълим ресурсларидан самарали фойдаланиш имкониятини таъминловчи кўплаб ташаббускор таълим муассасалари томонидан ишлаб чиқилган лойиҳаларни ўзаро мувофиқлаштириш вазифаси ҳал этилиши зарур. Масофали таълим борасидаги чет эл тажрибаларини ўрганиш, уларнинг таълим ресурсларидан фойдаланиш ва республикадаги тажрибаларни оммалаштириш масофали таълим шаклларининг хилма-хиллигини таъминлашга имконият яратади.

Шу боис масофали таълим муаммолари юзасидан илмий тадқиқотларнинг узлуксиз амалга оширилиши, шунингдек, назарий ғояларнинг амалиётдаги ижросинининг изчил таъминланиши ижтимоий-педагогик зарурият сифатида кун тартибига қўйилмоқда.

Ижтимоий тараққиёт ютуқлари дастлаб техносферада жамланган бўлса бугунги кунда инфосфера (ахборотлар муҳити)да тўпланмоқда. Мутахассисларни касбий жиҳатдан тайёрлаш ва бу

борада юқори малакавийлик даражасига эришишда масофали таълим энг самарали тизим сифатида баҳоланмоқда. Мазкур ҳолат ахборот технологиялари ва телекоммуникация воситаларининг ривожланиш суръатлари билан белгиланади. Аммо бу ўринда профессор Н.Муслимовнинг фикрича, давлат сиёсати, корпоратив (университетлар раҳбарларининг фаолияти) фаолият, масофали таълимни маблағ билан таъминловчи дастур ёки жамғармалар, шунингдек, бу соҳада “ноу-хау” (янгилик)ларни тарқатувчи ташкилотларнинг халқаро майдондаги фаолияти сезиларли бўлмоқда.

Масофавий таълим турлари. Масофавий таълимнинг ўзига хосликларини таҳлил этиш ва унинг истиқболдаги ривожланиш тенденциясини башорат қилиш асосида масофавий, индивидуал йўналтирилганлиги ҳамда самарадорлигига кўра беш турдаги масофавий таълимни ажратиб кўрсатиш мумкин:

1-тур: “Таълим муассасаси – Интернет”. Мазкур масофавий таълим тури анъанавий ўқитишда қўллашга мўлжалланган бўлиб, ўқувчилар ўқитувчилар билан биргаликда турли ахборотлар, таълим объектлари билан ҳамкорликда ишлаш имкониятига эга бўлади.

2-тур: “Таълим муассасаси – Интернет – Таълим муассасаси”. Мазкур масофавий таълим тури кундузги таълимга қўшимча равишда амалга оширилиб, уни жадаллаштиришга самарали таъсир кўрсатади. У маълум ҳудудда жойлашган таълим муассасаси педагог ва ўқувчиларини қамраб олишга имкон беради.

3-тур: “Ўқувчи – Интернет – Ўқитувчи”. Масофавий таълимнинг мазкур тури қисман кундузги таълим билан ўрин алмашинади. Ўқувчилар одатдагидек, таълим муассасасида тахсил олишади, фақат ўқитувчилар билан камроқ мулоқотда бўлиб, асосан, “виртуал” ўқитувчилар билан ишлашади. Ўқув машғулотилари электрон почта, чат, веб-ресурслар ёрдамида ташкил этилади. Машғулотларнинг асосий шакллари сифатида масофавий курслар, семинарлар, маслаҳатлардан фойдаланилади.

4-тур: “Ўқувчи – Интернет – Ахборот технологиялари маркази”. Мазкур масофавий таълим тури кундузги таълим билан бирга қўлланилади. Ушбу вазиятда масофавий таълим таълимни индивидуаллаштириш воситаси сифатида юзага чиқади. Телекоммуникация воситаларининг вазифаси – шахсга йўналтирилган таълимнинг ролини ошириш, ўқувчиларга умумтаълимий ва касбий

тайёргарлик шакллари, суръати ва даражаларини тақдим этиш. Ҳар доим ҳам анъанавий таълим ўқувчига бундай имкониятни бера олмайд.

5-тур: “Ўқувчи – Интернет”. Мазкур масофавий таълим тури виртуал муҳитда бўлиш ва таълим олиш имкониятини кенгайтиради. Ўқувчи бир вақтнинг ўзида бир нечта масофавий ўқув курсларида ўқий олади. Комплекс таълим дастури ёрдамида ўқувчи турли масофавий ўқув курсларида хилма-хил фанларни ўзлаштиришга эришади.

Масофавий таълим воситалари. Ҳозирги вақтда масофавий таълимнинг кенг тарқалган техник ва дастурий воситаларига қуйидагиларни кириштиш мумкин:

- электрон почта (e-mail);
- www – веб-сайтларни излаш ва қўришга доир Интернет тармоғи;
- Uzenet – турли мавзуга доир бўлимлар, электрон журналлар, конференциялар;
- chat – онлайн режимида қисқа маълумотлар алмашинуви;
- ICQ – тезкор мулоқот тизими (интернет-пейджер);
- овозли ва тасвирили узатишга имкон берувчи видео-конференциялар;
- FTF – серверлар ва файл архивлари;
- Интернетдаги IP телефонияси;
- мобил Интернет;
- SMS-олимпиада, SMS-чатлар, MMS хизмати.

Масофавий таълимда турли субъектлар иштирок этишади: масофавий педагог, ўқитувчи, техник инструктор, координатор, ҳудудий координатор, ўқув материалларини яратувчи муаллифлар.

Масофавий таълим муассасасида синф (гурух) икки турда ташкил этилиши мумкин: синхрон (бошидан охиригача бир хил дастурда иш олиб боровчи) ва асинхрон (бир пайтнинг ўзида эмас, кун, ҳафта, ўқув йилининг турли даврларида ўқувчилар қабул қилинадиган).

Масофавий таълим шакллари. Масофавий таълим Интернет ресурс тармоқлари ва технологияси асосида амалга оширилиб, ўзининг қатор имкониятлари билан анъанавий таълимдан иқтидорли, ўзлаштиришдан орқада қоладиган, алоҳида индивидуал ўзига хосликларга эга ўқувчилар учун шарт-шароитларнинг яратилганлиги билан ажралиб туради. Телекоммуникация технологиялари

Ўқувчига масофадан туриб бошқа шаҳардаги тенгдошлари билан мулоқот қилиш, тармоқдаги лойиҳа ва олимпиадаларда иштирок этиш, дунёнинг исталган нуқтасидаги юксак малакали мутахассислардан маслаҳатлар олиш имконини беради.

Масофавий таълимга доир адабиётлар тахлили мазкур таълим турининг самарали шакл ва турлари сифатида қуйидагиларни ажратиб кўрсатиш имконини беради:

Масофавий эвристик олимпиадалар. Мазкур олимпиадаларнинг бош мақсади ўқувчиларга турли номинациялар бўйича масофавий мусобақаларда иштирок этиш имконини беришдир.

Ижодий тавсифдаги масофавий лойиҳалар. Мазкур лойиҳалар масофадан туриб ўқувчиларнинг биргаликда ижодий топшириқларни ҳал этишлари мақсадида ташкил этилади. Бундай лойиҳалар қаторига ўзининг виртуал жойлашув ўрнини яратиш ва баён этиш (“Менинг виртуал уйим”), ўзининг гипертекстли шажара дарахтини тузиш (“Менинг шажарам”), табиат, жамият ва инсоният билан боғлиқ ноодатий ҳодисаларни тадқиқ этиш (“Феномен”) кабиларни киритиш мумкин.

Масофавий курслар ўқувчи ва ўқитувчилар фаолиятини ташкил этишга доир методикалар асосида ўтказилади. Уларнинг мақсади анъанавий ва масофавий таълимда ижодий ёндашувни ривожлантиришдир.

Шунингдек, энг яхши масофавий педагог, ўқувчи ва таълим муассасаси номи остидаги **конкурслар, масофавий Август конференциялари** каби шакллардан ҳам кенг фойдаланилади.

Назорат учун савол ва топшириқлар

1. “Масофавий таълим” тушунчасини изоҳланг.
2. Масофавий таълим ривождаги ўзига хосликлар нималарда ёрқин намоён бўлади?
3. Ўзбекистонда масофавий таълим ривождаги асосий йўналишларни баён этинг.
4. Масофавий таълимнинг қандай турлари мавжуд?
5. Масофавий таълимнинг асосий воситаларини кўрсатиб беринг.
5. Масофавий таълимнинг кенг тарқалган шаклларига нималар қиради?

6. Интернет-тармоқлари ва технологияларидан фойдаланиш орқали таълимнинг мақсади ва моҳиятида қандай ўзгаришлар юзага келади?

7. Масофавий таълим интернат-таълимдан қайси жиҳатлари билан фарқ қилади?

8. Интернет тармоғи ва технологиялари асосида ўқувчиларда қандай ижодий кўникмаларни самарали ривожлантириш имконияти мавжуд?

Мустақил ўқиш учун адабиётлар:

1. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини касбий шакллантириш. Монография. – Т.: «Фан», 2004.

2. Полат Е.С. Дистанционное обучение. – М.: «ВЛАДОС», 1998.

3. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий-назарий асослари. Монография. – Т.: «Фан», 2007.

4. Бегимкулов У.Ш. Масофавий ўқитиш ва педагогик таълим // Ж. Педагогик таълим. – Тошкент, 2004. – 5-сон. – Б. 19-21.

5. Раҳманкулова С. Дистанцион ўқитиш технологияси. Он-лайн курс қалдирғочлари// Infocom.Uz. 2002, 2-сон, Б.18-20.

II. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ ТОПШИРИҚЛАРИ

1-амалий машғулот. “Инноватика” ва “Педагогик инноватика”: умумийлик ва тафовут

1-амалий машғулотга доир топшириқлар тўплами

1.1. “Педагогик инноватиканинг ривожланиш тарихи”га доир топшириқлар

1. Жамият ривожланиши нуқтаи назаридан новаторлик ва анъанавийлик тушунчаларини изоҳлаб беринг.

2. “Инноватика” тушунчаси бундан юз йил аввал пайдо бўлган деб изоҳлашади. Мазкур изоҳга аниқлик киритинг.

3. “Инновацион жараёнлар” тушунчасининг тўлиқ тавсифи XX асрнинг бошларида ишлаб чиқилган, дейишади. Мазкур фикрга аниқлик киритинг.

4. “Инновация” тушунчасининг илмий амалиётга киритилишини изоҳлаб беринг.

5. “Инноватика – фанлараро тадқиқот соҳаси” тушунчасини изоҳланг.

6. Қандай жараён 1970 йилларда янгиликлар киритиш ҳақидаги фаннинг мураккаб, кенг тарқалган соҳага айланишига сабаб бўлди?

7. Педагогик инновацион жараёнлар қачон Ғарбий Европада, Россияда ҳамда Ўзбекистонда махсус ўрганиш предметиға айланганлигига изоҳ киритинг.

8. Россияда сўнгги 20 йилда таълим соҳасидаги янгиликлар киритиш муаммоси билан шуғулланиб келаётган педагог-психологлари санаб беринг (камида ўнта).

9. Бугунги кунда педагогик инноватика таълим соҳасидаги инновацион жараёнларнинг уч асосий элементи бирлиги ва ўзаро алоқадорлиги ҳақидаги фан сифатида эътироф этилади. Мазкур фикрни изоҳланг.

10. Педагогик инноватика педагогиканинг алоҳида соҳаси сифатида шаклланаёпти, деган фикрни изоҳланг.

Топшириқ юзасидан тўпланадиган максимал балл: 3,5 балл, ҳар бир вазиятни тўғри ҳал эта олсангиз, 0,35 баллга эга бўласиз.

1.2. “Педагогик инноватиканинг ривожланиш сабаблари”га доир топшириқлар

1. Инновацион таълимнинг ривожланишидаги асосий сабаблардан бири таълим соҳасида юзага келган инқирозлар эканлигини асослаб беринг.

2. “Қўллаб-қувватловчи, норматив” таълим билан “инновацион таълим”нинг ўзаро фарқини асослаб беринг.

3. Педагогик инноватика соҳасида ечилиши лозим бўлган педагог-инноваторларда юзага келувчи муаммоларни санаб беринг.

Топшириқ юзасидан тўпланадиган максимал балл: 1,5 балл, ҳар бир рақамли инновацияни тўғри белгиласангиз, 0,5 баллга эга бўласиз.

2-амалий машғулот. Педагогик инновациялар ва уларнинг ўзига хосликлари

2-амалий машғулотга доир топшириқлар тўплами

Шioriимиз: биз бўлажак новаторлармиз. Шундай экан, биз стандарт фикрламаймиз. Бизга ижодий фикрлаш хосдир.

2.1-топшириқ. Н.Ю.Посталюк таснифи бўйича куйидаги мазмунга асосланган ҳолда инновациялар таснифини ҳосил қилинг:

1) мазкур инновациялар таълим тизимининг янги шарт-шароитларга мослашувчан ўзгаришни ўзида ифода этади;

2) тизимнинг дастлабки хусусиятларини регенерация қилиш (анъанавий таълим тизими ёки унинг элементларини қайта ишлаб чиқиш);

3) тизим ичидаги элементларни қайта гуруҳлаштириш ёки ташкилий жиҳатларини ўзгартириш билан тавсифланади;

4) мазкур инновациялар тизимда миқдор ўзгаришлар киритиш билан тавсифланади. Бунда инновациянинг дастлабки сифати ўзгармайди;

5) мазкур инновациялар янги ечимга эга бўлади (булар кўпинча таълим тизимининг баъзи таркибий қисмлари функциясини кенгайтиришни таъминлашга қаратилган сифатли содда, ўзгаришлардир);

6) мазкур инновациялар таълим тизимининг янги авлодини яратишни назарда тутади (тизимнинг барча ёки кўпчилик дастлабки хусусиятларини ўзгартириш);

7) мазкур инновацияларни амалга ошириш орқали “янги турдаги” таълим тизими яратилади. Бунда тизим ҳосил қилувчи тамойил сақланган ҳолда, тизимнинг функционал хусусиятлари ўзгаради;

8) мазкур инновациялар таълим тизимини тубдан ўзгартиришга қаратилган. Бунда таълим тизимининг асосий функционал тамойили ўзгаради ва шу тарзда янги педагогик тизим ҳосил бўлади.

Топпириқни бажариш тартиби. Эсга олинг:

Н.Ю.Посталюк янгиликнинг ўзгариш тезлиги ва янгилик даражасига кўра инновацияларни саккиз гуруҳга тасниф қилган:

- 1) нулевой рақамли инновациялар;
- 2) биринчи рақамли инновациялар;
- 3) иккинчи рақамли;
- 4) учинчи рақамли инновациялар;
- 5) тўртинчи рақамли инновациялар;
- 6) бешинчи рақамли инновациялар;
- 7) олтинчи рақамли инновациялар;
- 8) еттинчи рақамли инновациялар.

Юқоридаги фикрларни ўқинг ва уларни қайси рақамли инновация моҳиятини ўзида акс эттирганлигини аниқланг.

Топпириқ юзасидан тўпланадиган максимал балл: 2 балл, ҳар бир рақамли инновацияни тўғри белгиласангиз, 0,25 баллга эга бўласиз.

2.2-топпириқ. 1-қадам. Қуйида келтирилган мисоллар билан танишинг:

- 1) “электрон гуруҳ журналлари”, “электрон деканат”;
- 2) “интернет-таълим”;
- 3) “янги таҳрирдаги рейтинг Низоми”;
- 4) “идентив ўқув мақсадларини ўқув вазифаларига айлантириш”;
- 5) “таълим мазмунини интеграциялаш ва дифференциялаштириш”;
- 6) “шахсга йўналтирилган масофавий таълим технологиялари”;

7) ноанъанавий дарс шакллари, интерфаол методлар, мульти-медиа воситалари, таълимнинг самарали технологиялари (модулли таълим технологиялари, маданий-инсонпарварлик ёндашув технологиялари);

8) ўқув портфолиолари;

9) биргаликдаги ҳамкорликдаги фаолиятни ривожлантириш;

10) таълимни демократлаштириш.

2-қадам. Энди эса қуйидаги келтирилган инновация турлари билан танишинг ва улар орасидан юқоридаги мисолларга тўғри келадиغانларини алоҳида ажратиб, тўғри ўринга жойлаштиринг.

1) модификациялашган инновациялар;

2) ўзгартириш киритувчи инновациялар;

3) режали педагогик инновациялар;

4) тизимли педагогик инновациялар;

5) даврий педагогик инновациялар;

6) стихияли педагогик инновациялар;

7) тасодифий педагогик инновациялар;

8) тузатиш киритувчи инновациялар;

9) таълим мазмуни билан боғлиқ инновациялар;

10) интеграллашган инновациялар;

11) таълимнинг шакл, метод, восита ва технологиялари билан боғлиқ инновациялар;

12) ўқув жараёнида қўлланиладиган педагогик инновациялар;

13) локал педагогик инновациялар;

14) таълим мақсади ва вазифалари билан боғлиқ педагогик инновациялар;

15) педагог ва ўқитувчиларнинг маълум бир қобилиятларини ривожлантиришга доир инновациялар;

16) таълим олганликни ташхис этиш билан боғлиқ инновациялар;

17) таълим соҳасида қўлланиладиган педагогик инновациялар.

Топшириқ юзасидан тўпланадиган максимал балл: 3 балл, ҳар бир инновацияга келтирилган мисолни тўғри ўринга топиб қўя олсангиз, 0,30 баллга эга бўласиз.

3-4 амалий машғулотлар. Инновацион жараёнларни бошқариш (Кейс-стади таълим технологиясига асосланган машғулот)

Кейс-стади таълим технологияси ва унинг ўзига хосликлари¹. Кейс-стади инглизча case – аниқ вазият, stadi – таълим сўзларининг бирикувидан ҳосил қилинган бўлиб, аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил этиш ва ижтимоий аҳамиятга эга натижаларга эришишга асосланган таълим методидир. Мазкур метод муаммоли таълим методидан фарқли равишда реал вазиятларни ўрганиш асосида аниқ қарорлар қабул қилишга асосланади. Агар у ўқув жараёнида маълум бир мақсадга эришиш йўли сифатида қўлланилса, метод характериға эға бўлади, бирор бир жараёни тадқиқ этишда босқичма-босқич, маълум бир алгоритм асосида амалға оширилса, технологик жиҳатни ўзида акс эттиради.

Ушбу метод дастлаб 1920 йилда Гарвард бизнес мактабида қўлланилган. Гарвард бизнес мактабининг ўқитувчилари бизнес йўналишидаги аспирантура бўлими учун тўғри келадиган дарсликларнинг мавжуд эмаслигини тез англайдилар. Ушбу масалани ечиш учун бизнес мактабининг ўқитувчилари томонидан қўйилган дастлабки қадам етакчи бизнес амалиётчиларидан интервью олиш ҳамда мана шу менежерларнинг фаолияти, унга таъсир этувчи омиллар юзасидан батафсил ҳисобот ёзиш бўлди. Маъруза тингловчиларға у ёки бу ташкилот тўқнаш келган конкрет вазият, ушбу вазиятни таҳлил этиш ва мустақил равишда ёки жамоа бўлиб мунозара ташкил этиш асосида унинг ечими топиш тарзида тақдим этилар эди. Кейинчалик кейс методи бизнес йўналишидаги таълим муассасаларида кенг тарғиб этилган. Ҳозирги кунда эса, касбий компетентликни ривожлантириш нуқтаи назаридан мазкур метод тарафдорлари кўпайиб бормоқда. XX асрнинг 50 йилларидан бошлаб бизнес-кейслар Ғарбий Европа мамлакатларида оммалашди. Европанинг етакчи бизнес мактаблари INSEAD, LBS, HEC, LSE, ESADE ва бошқалар кейс-стади методи асосида дарс берибгина қолмай, кейсларни яратишда ҳам фаол иштирок эта бошлайдилар.

¹ Кейс-стади таълим технологиясига доир назарий материалларни баён этишда доцент Б.Х.Ходжаев материалларидан фойдаланилди.

3-расм. Кейс-стади мактаблари (Л.В.Голиш таснифи бўйича)

2000 йилларнинг биринчи ярмидан бошлаб чет эл олий ўқув юртларида табиий фанлар ва техник фанларни ўқитишда кейс-стади технологиясидан фойдаланиш тенденцияси кузатилиб, ҳозирги кунда кейс-стади таълим технологияси муаммоли таълимнинг етакчи усулларида бўлиб қолди. Энг умумий тарзда кейс-стади технологиясининг моҳияти қуйидагича изоҳланиши мумкин: ушбу технология воситасида ўқувчи (ўқувчи)га реал ҳаётий вазиятни англаш таклиф этилади, аynи пайтда бу вазиятнинг тавсифида нафақат у ёки бу амалий муаммо, балки шу муаммони ечиш натижасида эгалланиши зарур бўлган билимлар комплекси актуаллашиши ҳам кузатилади. Таъкидлаш жоизки, муаммонинг ўзи моҳиятан ечимга эга бўлмайди.

Кейс-стади таълим технологиясининг Россия таълим тизимига кириб келиши XX асрнинг 70-80 йилларига тўғри келсада, амалда ушбу технологиянинг таълим тизими шароитида оммалашуви ХХІ асрнинг бошларига тўғри келади. Россияда ушбу методни ишлаб чиқиш ва асослашга Г.А.Брянский, Ю.Ю.Екатеринославский, О.В.Козлова, Ю.Д.Красовский, В.Я. Платов, Д.А.Поспелов, О.А.Овсянников, В.С.Рапопорт ва бошқалар ҳисса қўшдилар.

Айни пайтда Ўзбекистон таълим тизимига ҳам Кейс-стади таълим технологияси муаммоли таълим технологиялари қаторида кириб келган ва бугунги кунда энг самарали методлардан бири ҳисобланади.

Кейс-стади таълим технологияси — бу таълимдаги методик янгилик бўлибгина қолмай, балки унинг таълим тизимида кенг ишлатилиши замонавий таълим тизимидаги вазиятга ҳам боғлиқ. Айтиш мумкинки, ушбу технология асосан янги билим, кўникмаларни ўзлаштиришга эмас, ўқитувчи ва ўқувчиларнинг умумий интеллектуал ва коммуникатив салоҳиятини ривожлантиришга қаратилган.

Кейс-стади интерактив таълим методи сифатида ўқувчилар томонидан энг афзал кўриладиган методлар қаторига кирмоқда. Бунинг сабаби сифатида ушбу метод ўқувчиларга ташаббус билдириш, назарий ҳолатни ўзлаштиришда ҳамда амалий кўникмаларни шакллантиришда мустақилликка эга бўлиш имкониятини беришида кўриш мумкин. Ўз навбатида вазиятларнинг анализи (таҳлили) ўқувчиларнинг касбий шаклланиш жараёнига кучли таъсир ўтказа олиши, уларнинг касбий жиҳатдан “улғайишига” хизмат қилиши, таълим олишга нисбатан қизиқиш ва ижобий мотивациянинг шакллантириши алоҳида аҳамиятга эга. Кейслар методи ўқитувчининг тафаккур тури сифатида, алоҳида парадигма кўринишида гавдаланиб, ижодий салоҳиятни ривожлантириш, ноанъанавий тарзда фикрлаш имкониятини беради. Бунга албатта, таълим тизимининг демократлашуви ва модернизациялашуви, педагогик креативликка очилган кенг йўл, уларда прогрессив тафаккур услубини ҳамда педагогик этика, педагогик фаолият мотивациясини шакллантириши ҳам мисол бўла олади.

Кейс-стади таълим технологияси таркибидаги кейсдаги ҳаракатлар тавсиф кўринишида берилиши мумкин, бунда ўқувчидан ушбу тавсифни англаш, яъни тавсифланган вазиятнинг натижалари, самарадорлиги юзасидан мушоҳада юритиш талаб этилади. Акс ҳолда улар муаммонинг ечимлари сифатида таклиф этилади. Ҳар иккала ҳолатда ҳам амалий ҳаракатлар моделини ишлаб чиқиш таълим олувчиларнинг касбий фазилатларини шакллантириш воситаси сифатида хизмат қилади.

В.Я. Платов кейс-стади технологиясининг қуйидаги афзалликлари ва бошқа таълим технологияларидан ажралиб турувчи жиҳатларини белгилайди:

1. У ёки бу ижтимоий-иқтисодий тизим моделининг мавжудлиги ҳамда ушбу модел ҳолатининг муайян вақт бирлиги ичида таҳлил этилиши.

2. Муаммо ечимини аниқлашга жамоавий тарзда эришиш. Муаммонинг ечимида турли муқобил жавобларнинг мавжудлиги. Ягона ечимнинг мантқан мавжуд эмаслиги.

3. Муаммо ечимини излашда ягона мақсаднинг қўйилиши.

4. Фаолиятни баҳолашнинг гуруҳий тизимининг мавжудлиги.

Ушбу ўзига хосликлар ва бошқа омиллар таъсирида кейс-стади таълим технологияси таълим тизими шароитида кенг тарқалмоқда. Аммо ушбу методнинг таълим тизимида самарали қўлланилишида бир қатор қийинчиликлар ҳам кузатилади. Энг аввало, бундай қийинчиликлар педагог-кадрларнинг тегишли методнинг методологик асосига юзаки ёндашуви натижасида вужудга келади. Кўпинча, кейс-стади таълим технологияси остида таълим тизимига “сохта” вазиятлар, бошқача айтганда “хаётий” вазиятларнинг кириб келиши кузатилади, таълимий мунозара эса “хаёт ҳақидаги суҳбат”га айланади. Аммо айни пайтда кейс-стади таълим технологияси ўқитувчининг касбий компетентлигини ошириш воситаси бўлиб, таълимнинг тарбиявий, таълимий ва тадқиқотчилик функцияларини бирлаштиришга хизмат қилиши мумкин. Ушбу методнинг самарадорлигини оширувчи яна бир омиллардан бири унинг бошқа таълим методлари билан осон бирикишидадир.

Кейс-стади таълим методининг категориал апаратини шакллантириш ундан фойдаланишнинг самарадорлигини сезиларли даражада ошириш имкониятини беради ҳамда таълим жараёнида методнинг технологизациясига йўл очади. Кейс-стади таълим технологиясининг асосий тушунчалари қаторига “вазият” ва “таҳлил”, ушбу икки тушунчанинг уйғунлашувидан келиб чиққан “вазият таҳлили” киради. Фалсафий нуқтаи назардан “вазият” атамаси ўз ичига бир қатор контекстларни бирлаштиради. Шунинг учун, ушбу атама юқори даражадаги барқарорсизлик билан тавсифланувчи ва ўз таркибида бир қатор зиддиятларга эга бўлган муайян ҳолат сифатида изоҳланиши мумкин. Вазият аксарият ҳолларда ўзгариш мойиллигига эга бўлиб, унинг ўзгариши ушбу вазиятда иштирок этувчи инсонларнинг фаолиятига боғлиқ бўлади. Вазият инсонлар таъсирига нисбатан очиқ бўлиб, инсонларнинг хатти-ҳаракатлари эса бу вазиятда ўз мақсадларига эришишлари ва

қизиқишларини қондиришларига боғлиқ бўлади. Вазиятлар шундай ижтимоий тизимларда “пайдо бўлади”ки, уларда хулқ-атворнинг қаттиқ детерминацияси кузатилмайди, ижтимоий соҳада кўплаб ижтимоий кучларнинг ўртасида ўзаро таъсир, рақобат ва кураш мавжуд бўлади. Шу туфайли вазиятлар таҳлилига асосланган ҳар қандай метод каби кейс-стади таълим технологияси плюрализм, ўз-ўзини англаш ва жамоавийлик, айни пайтда мустақилликни тақозо этади.

Кейс-стади таълим технологиясининг яна бир базавий категорияси бу “таҳлил (анализ)”дир. Таҳлил этиш категорияси объектни ҳаёлан бўлакларга бўлиш ёки илмий тадқиқ этиш сифатида тушунилиши мумкин. Анализнинг турли классификациялари мавжуд бўлиб оммавий анализ таснифини қуйидагича белгилаймиз: тизимли анализ, корреляцион анализ, факторли анализ, статистик анализ ва бошқалар. Умуман олганда айтиш мумкинки, анализнинг ушбу барча турлари кейс-стади технологияси доирасида қўлланилиши мумкин бўлиб, бу ҳолат технологиянинг имкониятларини янада кенгайтиради. Кейс-стадида вазиятни англаш, тафаккур қилиш жараёнида амалга ошиши мумкин бўлган бир қатор аналитик фаолият турлари иштирок этиши мумкин. Бу эса ўз навбатида ўқитувчидан юқори даражадаги методологик маданиятни талаб этади.

Кейс-стади таълим технологияси моҳиятан қуйидаги дидактик тамойилларнинг кетма-кетлигига асосланади:

1. Ҳар бир ўқувчига индивидуал ёндашув, унинг эҳтиёжларини ва таълимий услубини инобатга олиш. Бу тамойил таълим жараёнини ташкил этмасдан аввал ўқувчилар ҳақида максимал ахборотни олишни назарда тутати.

2. Таълимда максимал даражада эркинлик бериш (ўқитувчиларни танлаш имконияти, фанларни танлаш имконияти, топшириқлар ва уларни ечиш услубларини эркин танлаш имкониятининг мавжудлиги).

3. Ўқувчиларни топшириқларни ечишда зарур бўлган кўргазмали материаллар билан етарли миқдорда таъминлаш (илмий мақолалар, видео ва аудио тасмалар, у ёки маҳсулотлар).

4. Асосий муаммолар атрофида жипслаштирилган назарий материални рационал узатиш.

5. Ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги фаол ҳамкорлик муносабатлари. Ўқувчи исталган вақтда ўқитувчига савол билан муурожаат қилиши мумкин.

6. Ўқувчи шахсининг кучли жихатларини ривожлантиришга урғу бериш.

Кейс-стади таълим технологияси ўқитувчининг акс эттириш фаолиятининг махсули ҳисобланади. Интеллектуал махсулот сифатида у ўз манбаларига эга. Ҳаёт кейсларнинг энг асосий манбаси деган тезис ҳеч кимда шубҳа уйғотмас керак. Бу масалада фақатгина унинг кейснинг мазмуни ва шаклини қанчалик белгилаши мумкин экани ҳақидаги фикрлар мунозарага сабаб бўлиши мумкин. Ижтимоий ҳаёт ўзининг турфа хил кўринишларида кейс стади таркибидаги муаммоли вазият сюжети, муаммоси ва омиллар (факториал)базасини шакллантириб беради. Кейс стадининг таркибий қисми – муаммоли вазият (кейс)нинг яна бир муҳим манбаи бу таълим тизимидир. У таълим ва тарбия мақсад ва вазифаларини, кейс стади технологиясининг таълимнинг бошқа методларига интеграциясини белгилайди. Фан бу кейсларнинг учинчи манбаидир. Айнан фан кейсларнинг икки асосий методологияни белгилаб беради. Улар эса ўз навбатида аналитик фаолият ва тизимий ёндашув ҳамда муаммоли вазиятни ҳал этиш жараёнида кейс-стади технологияси таркибига интеграциялашган бошқа бир қатор илмий методлар билан белгиланади.

Кейс-стадининг муаммоли вазиятининг детерминацияси асосий манбалари турлича таснифга эга бўлиши мумкин. Кейс-стадини тузишнинг амалиётида асосан бир манбанинг усутунлик қилиши кузатилади. Ушбу ёндашув, манбаларнинг таъсирига кўра, кейс-стади технологияси доирасида кейсларни таснифга асос сифатида хизмат қилиши мумкин. Бунда *амалий кейсларни* ажратиш мумкин, улар мутлақ ҳаётий вазиятларни тавсифлайди; бундан ташқари *таълимий кейслар* гуруҳини ҳам ажратиш мумкин, уларнинг асосий вазифаси таълим беришдир; *илмий-тадқиқотчилик кейслари*, тадқиқотчилик фаолиятини юзага келтириш мақсадини кўзловчи кейслар сарасига киради. Мавжуд материалларни умумлаштириш асосида кейсларнинг қуйидаги типологиясини ҳосил қилиш мумкин:

Кейслар типологияси (модификацион тасниф)

Типологик белгилари	Кейс тури
Асосий мавбалари	1. Бевосита объектга олаб бориладиган 2. Таълим жараёнидаги 3. Илмий тадқиқотчилик
Сюжет мавжудлиги	1. Сюжетли 2. Сюжетсиз
Вазият баъдидининг вақтдаги изчиллиги	1. Ўтмиш ва бугунги кунни боғлаш асосидаги кейс 2. Аввал бўлиб ўтган воқеаликка асосланган кейс 3. Истиқболга йўналтирилган кейс
Кейс объекти	1. Алоҳида объектга йўналтирилган 2. Ташкилий-институционал 3. Кўп объектли
Материални тақдим этиш усули	1. Хикоя 2. Эссе 3. Таълимий маълумот 4. Журналистик рафтиш 5. Хисобот 6. Очерк 7. Фактлар мажмуи 8. Статистик материаллар мажмуи 9. Хужжатлар ва ишлаб чиқариш намуналари мажмуи

Амалий кейсларнинг асосий вазифаси – ҳаётий вазиятни мукаммал даражада акс эттиришдир. Моҳиятан ушбу кейслар тоифаси вазиятнинг амалий моделини шакллантиради. Бундай пайтда кейс-стадининг таълимий вазифаси ўқувчиларда у ёки бу хулқ-атвор андозларини қарор топтириш, қарор қабул қилиш ва маълум билим, кўникмаларни ўзлаштиришга қаратилган бўлиши мумкин. Табиийки, бу гуруҳдаги кейслар максимал даражада кўргазмали ва мукаммал бўлиши керак. Унинг асосий мазмуни ҳаётни англаш ва оптимал фаолият юритиш қобилиятига эга бўлиш ҳисобланади.

Кейс-стади таълим технологияси ўзида таълимий функцияни мужассам этсада, кейс-стадининг турли хилларида ушбу функциянинг намоён бўлиш даражаси турлича бўлади. Шунинг учун таълимий функцияси етакчилик қилаётган кейслар ҳаётни ўзига хос тарзда акс эттиради.

Биринчидан, ушбу кейслар мутахассис кундалик ҳаётида кўп учрайдиган касбий фаолият давомида тўқнаш келиши мумкин бўлган типик вазиятлар тўпламини акс эттиради.

Иккинчидан, таълимий кейсларда биринчи ўринда таълимий ва тарбиявий вазифалар туради. Бу эса ҳаётни акс эттиришда маълум бир шартли ҳолатларни тақозо этади.

Айни шундай хусусиятлар тадқиқотчилик кейс-стади технологиясига хос бўлиб, унинг асосий мазмунини инсоннинг вазиятга тегишли янги маълумотга ва унда ўзини тутишнинг янги усулларига эга бўлиш ташкил этади. Унинг таълимий функцияси илмий тадқиқот кўникмаларини моделлаштириш методи воситасида эгаллашдан иборат бўлади. Шунинг учун бундай кейслар технологиясидан кадрларга дастлабки касбий билимларни беришда эмас, бевосита кадрлар малакасини оширишда, яъни мукамал касбий кўникма ва малакаларга эга, тадқиқотчилик фаолиятига тайёр субъектлар билан ишлашда фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Кейс-стади таълим технологиясидан фойдаланишда ҳар бир кейснинг структураси (тузилиши) алоҳида аҳамиятга эга бўлади.

Ҳар қандай кейс қуйидаги структурага эга бўлади:

- ✓ вазият– муаммо, ҳаётдан мисол;
- ✓ вазиятнинг контексти – хронологик, тарихий, жой контексти, ҳаракат иштирокчилари ўзига хосликлари;
- ✓ муаллиф томонидан келтирилган изох;
- ✓ кейс-стади технологияси билан ишлашда топшириқлар ва саволлар тўплами;
- ✓ илова.

Қайси турга киришидан қатъи назар кейс-стади технологияси ўзи ичига мана шу таркибий қисмларни олади. Уларнинг тўғри кетма-кетликда, зарур қонуниятлар асосида жойлаштирилиши технология самарадорлигини оширади. Шунинг учун кейс-стади технологиясини ишлаб чиқиш босқичларини алоҳида кўрсатиб ўтишни зарур деб билдик.

Кейс-стади таълим технологиясини ишлаб чиқиш босқичлари:

1. Таълимий мақсадлар тизимида ушбу кейснинг ўрнини белгилаш.
2. Кейснинг мавзусига бевосита дахлдор бўлган институционал тизимни излаш.
3. Вазият моделини ташкил этиш ёки уни танлаш.
4. Тавсифни яратиш.
5. Қўшимча ахборотни тўплаш.
6. Яхлит матнни тайёрлаш.
7. Кейс-стади технологиясини презентациясини тайёрлаш, мунозарани ташкил этиш.

Кейс-стади технологияси билан ишлаш жараёнини ташкил этиш. Кейслар билан ишлашнинг турли вариантлари бўлиб, улар ўқитувчининг креативлик қобилиятидан келиб чиқади. Куйида кейс-стади технологияси асосида ташкил этилган машғулотларнинг энг умумий таснифи келтирилган.

Машғулотни ташкил этиш босқичлари:

А. Биргаликдаги фаолиятга жалб этиш босқичи.

Унинг асосий вазифаси – умумий фаолиятга мотивацияни уйғотиш, ташаббус билдиришга ундаш.

Б. Биргаликдаги фаолиятни ташкил этиш босқичи.

Унинг асосий вазифаси – муаммони ечишга қаратилган фаолиятни ташкил этиш. Фаолият кичик гуруҳларда ёки индивидуал тарзда ташкил этилиши мумкин.

В. Биргаликдаги фаолият рефлексияси босқичи.

Унинг асосий вазифаси – кейс-стади технологияси билан ишлашнинг таълимий ва тарбиявий натижаларини таҳлил қилиш.

Кейс-технологиясини амалга оширувчи ўқитувчи фаолиятининг босқичлари

- 1) тайёргарлик босқичи;
- 2) асосий босқич: кейс-технологиясини амалга ошириш;
- 3) таҳлилий, баҳоловчи босқич.

Тайёргарлик босқичи. Аудиториядан ташқарида бажариладиган мураккаб илмий-тадқиқотчилик, услубий ва конструкциялаш фаолиятини ўз ичига олиб, ўқитувчи ҳаракатларининг куйидаги изчиллиги билан боғлиқ бўлади:

- кейсни яратади (агар тайёр кейсдан фойдаланилмаса);

■ таълим технологиясини лойиҳалаштиради ва режалаштиради;

■ ўқувчиларни тайёрлайди, уларнинг кейс билан мустақил ишлаши учун ўқув ва услубий таъминотни ишлаб чиқади.

Кейс – технологиясини лойиҳалаштириш

Ўқитувчи ҳаракатларининг изчиллиги:

■ Ишчи дастур асосида ўқув машғулоти шакли, тури ва вақтини белгилайди (амалий машғулот/мустақил иш/ ўқув амалиёти).

■ Ўқув машғулоти мақсадини ойдинлаштиради, ўқув машғулотидан кутиладиган натижалар ва педагогик вазифаларни белгилайди.

■ Таълимнинг оптимал моделини (белгиланган вақтда ва қарор топган шароитларда қўйилган мақсаднинг амалга оширилишини ва прогноз қилинадиган ўқув натижаларига эришишни кафолатлайдиган оптимал таълим методлари, шакл ва воситалари мажмуи)ни танлайди.

Кейснинг текширилиши ва баҳоланиши

Яратилган кейс эксперт текширувидан ва баҳосидан ўтиши керак. Қуйидагилар текшириш усуллари бўлиши мумкин:

1. Кейс лойиҳасининг корхона ходими томонидан кўриб чиқилиши ва унда баён қилинган ахборотнинг реал вазиятга мувофиқ келиши, шунингдек, келтирилган фактлар талқини ва шу кабиларнинг текширилиши.

2. Экспертлик баҳоси ва ҳамкасблар фикрлари, ўқитувчи-кейсологнинг кейснинг таълимдаги қиммати хусусидаги фикри, уни текширишнинг иккинчи усулидир.

Ўқувчилар томонидан кейсни ечиш босқичлари:

Жаҳон тажрибаси кўрсатишича, агар ўқувчиларнинг кейсни ҳал этиш технологияси икки босқичдан иборат бўлса, таълимий мақсадларга эришишда янада кўпроқ самарага эришиш мумкин:

Биринчи босқич – кейсни ҳал этиш бўйича индивидуал (аудиториядан ташқари) иш.

Иккинчи босқич – кейс билан биргаликда жамоа бўлиб (аудиторияда) ишлаш.

Биринчи босқич – кейсни ҳал этиш бўйича индивидуал иш
Ўқувчи мустақил равишда:

1) кейс материаллари билан танишади;

2) тақдим этилган вазиятни ўрганади, изоҳлайди ва асослайди;

3) муаммо ва муаммо ости муаммоларни ажратади, вазиятни тадқиқ ва таҳлил қилиш усулларини танлайди;

4) берилган амалий вазиятни таҳлил қилади; ажратилган муаммони ҳал этиш усуллари ва воситаларини белгилайди ва асослайди;

5) таклиф этиладиган қарорни амалга ошириш бўйича тадбирларни ишлаб чиқади.

Иккинчи босқич – кейс бўйича жамоа бўлиб ишлаш.

Ўқувчилар кичик гуруҳларга бўлиниб, биргаликда кейс устида ишлашади:

1) гуруҳ аъзоларининг вазият, асосий муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари ҳақидаги турли тасаввурларини мувофиқлаштиришади;

2) ечимнинг таклиф этилган вариантларини муҳокама қиладилар ва баҳолайдилар, қўйилган муаммо нуқтаи назаридан ушбу вазият учун энг мақбул вариантни танлашади;

3) муаммоли вазият ечимига олиб келадиган танланган ҳаракатлар йўлини амалга оширишнинг аниқ қадамба-қадам дастурини батафсил ишлаб чиқадиладар;

4) тақдимотга тайёрланадилар ва намоиш этиладиган материални расмийлаштиришади.

Кейсни ечиш натижаларини кичик гуруҳлар томонидан тақдимотини ўтказиш:

1) реал вазият ечимига доир ўз вариантларини тақдим этадилар;

2) танланган ҳаракатлар йўлини изоҳлайдилар ва ечимнинг тўғрилигини асослайдилар;

3) бошқа гуруҳ аъзоларининг саволларига жавоб берадилар ва ўз таклифларини асослайдилар.

Жамоа бўлиб кейс устидан ишлаш:

■ гуруҳлар таклиф этган ечимлар вариантларининг муҳокамаси;

■ таклиф этган ечимларнинг ўзаро баҳоланиши;

■ таклиф этилган ечимларнинг ҳаётийлиги ва амалга оширилиши мумкинлигига биргаликда (ўқувчилар ва ўқитувчи) баҳо берилиши ҳам мумкин.

Кейс-стади таълим технологиясининг таълим жараёнида қўлланиши қуйидаги натижаларга эга бўлади: ушбу метод кенг таълимий имкониятларга эга бўлиб, уларни қуйидаги икки гуруҳга ажратиш мумкин – таълимий натижалар: улар билимларни, кўникмаларни ўзлаштириш билан боғлиқ ва тарбиявий натижалар: улар ўз навбатида таълимнинг шахсий самарадорлигига эришиш, ўқувчиларнинг ўзаро таъсир жараёнида ўзида янги шахсий ва коммуникатив, касбий фазилатларини кашф этиши.

2-жадвал

Кейс-стади таълим технологиясидан кутиладиган натижалар

№	Таълимий натижалар	Тарбиявий натижалар
1.	Янги ахборотни ўзлаштириш	Муаллифлик мақсулотини яратиб олиш
2.	Маълумотларни тўплаш кўникмаларини эгаллаш	Шахсий мақсадларга эришиш
3.	Анализ қилиш натижаларини ўзлаштириш	Касбий компетенциялар ражаҳасининг ўртиши
4.	Матн билан ишлашга ўрганиш	Қарор қабул қилиш, янги вазиятда ўзини бошқара олиш, муаммони ҳал этиш кўникмаларининг шаклланиши
5.	Назарий ва амалий билимларни рақослаш олиш кўникмаси	

“Инновацион жараёнларни бошқариш” мавзусидаги кейс-стади (Б.Х.Ходжаев, Ш.М.Зуфаров)

Педагогик аннотация

Ўқув фани: педагогик инноватика.

Мавзу: Инновацион жараёнларни бошқариш.

Кейснинг асосий мақсади: инновацион жараёнларни бошқаришга доир моделларни ўрганиш, таҳлил этиш ва педагогика коллежларида инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг таъқикий моделини ишлаб чиқиш.

Ўқув фаолиятидан кутиладиган натижалар:

1) инновацион жараёнларни бошқаришнинг ўзига хосликларини очиб бериш;

2) моделларга тавсифномалар тайёрлаш;

3) педагогика коллежларида инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг ташкилий моделини ишлаб чиқиш;

Ушбу кейсни муваффақиятли амалга ошириш учун талабалар олдиндан қуйидаги билим, кўникма ва малакаларга эга бўлишлари лозим:

Талаба қуйидагиларни билиши керак:

инновация, инновацион жараён, бошқариш, бошқарув объекти, бошқарув субъекти, бошқарув методлари, бошқарув функциялари.

Талаба қуйидаги кўникмаларга эга бўлиши керак:

таҳлил этиш, таққослаш, умумлаштириш, абстрактлаштириш, лойиҳалаш, моделлаштириш.

Талаба қуйидаги малакаларга эга бўлиши керак:

индивидуал ва ҳамкорликда ишлаш, когнитив, эвристик, креатив фаолият малакалари.

Манбалардан фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Омонов Н.Т., Хўжаев Н., Мадярова С., Эшчонов Э. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2009.

2. Ангеловский К. Учителя и инновации. Пер. с македонского. – М.: «Просвещение», 1991.

3. Поляков С.Д. В поисках педагогической инноватики. – М.: 1993.

4. Поташник М.М. Инновационные школы России: становление и развитие. Опыт программно-целевого управления: Пособие для руководителей общеобразовательных учреждений / Вступит. ст. В.С.Лазарева. – М.: «Новая школа», 1996.

5. Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: «Магистр», 1997.

6. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. – М.: «Академия», 2008.

7. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики: Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании. – М.:1991.

8. Ходжаев Б.Х., Зуфаров Ш.М. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2010.

Ушбу кейснинг асосий манбаи кабинетли, лавҳали бўлиб, аниқ топшириқлар асосида баён этилган. Кейснинг асосий объекти инновацион жараёнларни бошқаришга йўналтирилган. Бу ташкилий кейс бўлиб, маълумотлар топшириқлар асосида тузилган. Ҳажми ўртача тизимлаштирилган бўлиб, тренингга мўлжалланган. Мавзу юзасидан кўникма ва малакларни эгаллашга йўналтирилган. Дидактик мақсадларга кўра кейс муаммоларни тақдим қилиш, уларни ҳал этиш, таҳлил этиш ва янги моделни ишлаб чиқиш ва уни амалиётга татбиқ этиш технологиясини яратиш ва баҳолашга йўналтирилган.

Ушбу кейсдан “Таълим тизимини бошқариш” ва “Педагогик инноватика” фанларини ўқитишда фойдаланиш мумкин.

КЕЙС: ИННОВАЦИОН ЖАРАЁНЛАРНИ БОШҚАРИШ

Кириш. Инноватиканинг таянч тушунчаси – бу инновацион жараёндир. Таълимдаги инновацион жараёнлар қоидага мувофиқ уч асосий – ижтимоий-иқтисодий, психологик-педагогик ва ташкилий-бошқарувга доир жиҳат билан боғлиқликда кўриб чиқилади. Мазкур жиҳатларнинг мазмунидан инновацион жараёнлар юзага келадиган умумий шарт-шароитлар ҳосил бўлади. Мавжуд шарт-шароитлар инновацион жараённинг амалга ошишига тўсқинлик қилиши ҳам мумкин. Инновацион жараёнлар ҳам стихияли, шунингдек, онгли бошқарилиши мумкин. Янгилик киритиш – бу энг аввало, табиий ва сунъий ўзгаришлар жараёнини бошқариш функцияси. Шунинг учун таълимдаги инновацион жараён – бу таълимдаги ўзгаришларни бошқариш жараёни демакдир.

Педагогика коллежларида инновацион жараёнларни бошқариш – ўзига хос яхлит тизим бўлиб, таҳлил этиш, қарорлар қабул қилиш, режалаштириш, ташкил этиш, коррекциялаш, мотивациялаш, рағбатлантириш, назорат қилиш каби таркибий қисмларга эга муайян бошқарув циклига эгадир.

Педагогика коллежларида инновацион жараёнларни бошқариш бошқарув тизимини модернизациялашни талаб этади. Ана шу сабабли педагогика коллежларида инновацион жараёнларни бошқариш моделини лойиҳалаш зарур. Айнан ана шу муаммони ҳал этиш “Кейс стади”га асосланган ўқитиш технологиясининг асосий мақсади ҳисобланади. Ушбу технология инновацион жараёнларни бошқаришга доир моделларни қиёсий ёндашув асосида ўрганиш ва таҳлил этиш орқали гуруҳ томонидан педагогика коллежларида инновацион жараёнларни тизимли бошқариш моделини ишлаб чиқишга ёрдам беради.

Тавсия этилаётган кейсни ечиш қуйидаги натижаларга эришишга имкон беради:

1) инновацион жараёнларнинг тузилиши, фазаси ҳақидаги билимларни мустаҳкамлаш;

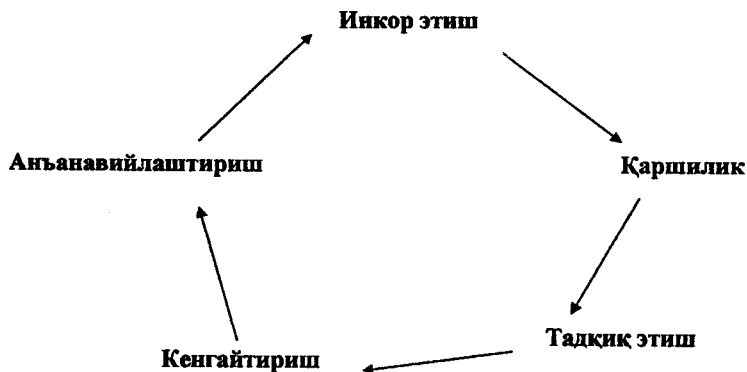
2) топшириқларни ҳал этиш орқали инновацион жараёнларни бошқаришга доир моделларни ўзлаштириш;

3) инновацион жараёнларни бошқариш шакл ва методларини ўрганиш;

4) мустақил равишда инновацион жараённи моделлаштириш кўникмасини эгаллаш.

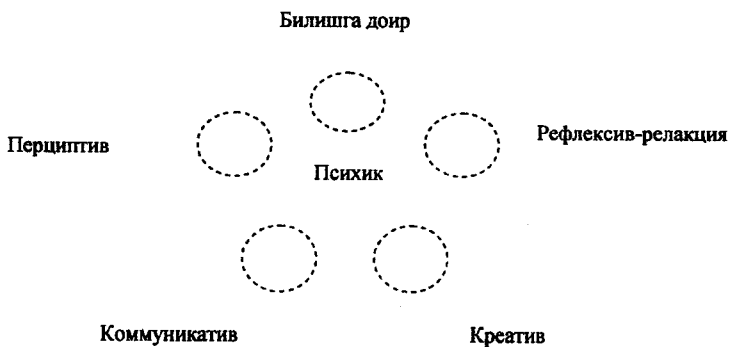
1-муаммоли топшириқ. Қуйидаги инновацион жараёнларни бошқаришга доир моделларни ўрганинг ва ҳар бирига тавсифнома (характеристика) ёзинг.

1)

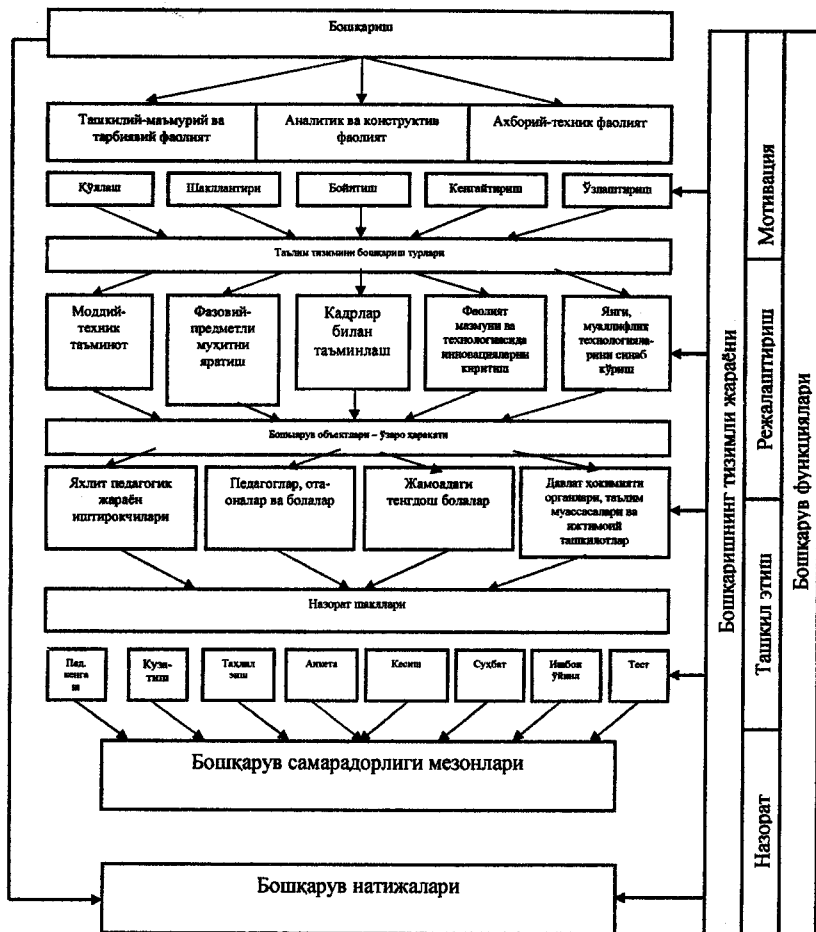
“Таълим муассасаси амалиётига инновацияларни жорий этишда педагогнинг хулқ-атвори модели” (К.М.Ушаков бўйича).

2)

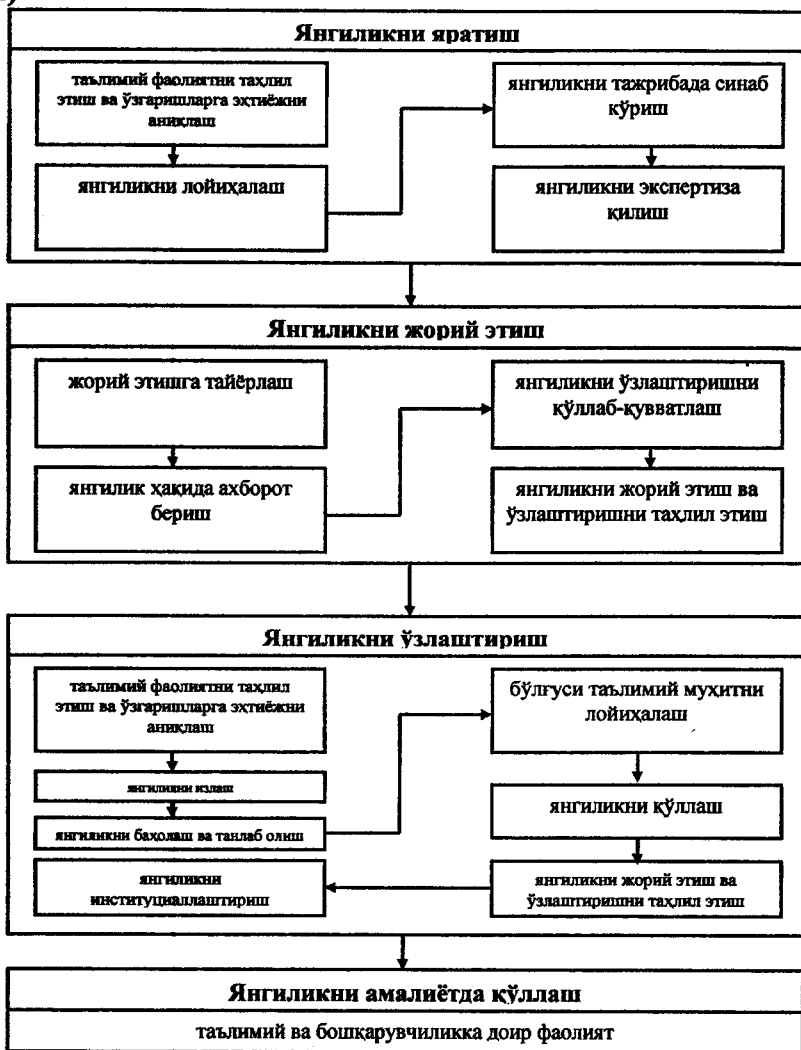
Таълим муассасаси раҳбарининг инновацион жараёни бошқаришга доир имитацион модели (А.П.Волчкова бўйича)

3)

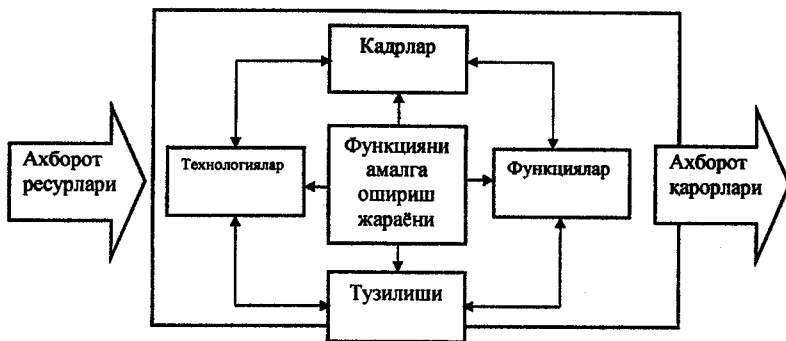
Реабилитацион таълим муассасаларини бошқариш фаолиятининг инновацион модели (Г.Обоснова бўйича)

4)

Худудий таълим тизимида инновацион жараённи бошқариш модели (В.Живикин бўйича)

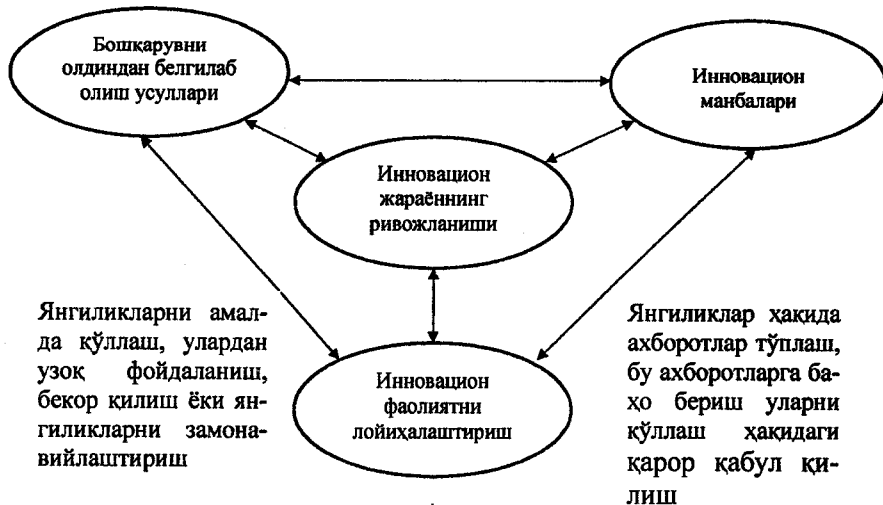
5)

Таълим муассасасида инновацион ривожланишнинг жараёнини бошқариш модели (Н.Белоусова бўйича)

6)

Мактаб жамоаси аъзоларини
ўзгаришларнинг зарурлигига
ишонтириш

Умумий таълим мактабларини инновацион бошқаришнинг лойиҳали модели (Н.Мамадов бўйича)

1) янгиликларни яратиш, жорий этиш ва ўзлаштириш бўйича ижодий гуруҳ;

2) ўқув ишлари бўйича директор ўринбосари;

3) кенгаш аъзолари;

4) янгиликларни яратиш, жорий этиш ва ўзлаштириш бўйича экспертлар гуруҳи;

5) Педагогик кенгаш;

6) касбий таълим;

7) ички назорат ва мониторинг бўлими;

8) бўлим бошлиғи ва ходимлари;

9) ўқув жараёни;

10) касбий таълим ишлари бўйича директор ўринбосари;

11) кафедра мудирлари ва аъзолари;

12) тарбия жараёни;

13) маънавий-маърифий ишлар бўйича директор ўринбосари;

14) илмий-методик;

15) янгиликларни яратиш, жорий этиш ва ўзлаштиришни мувофиқлаштириш соҳалари;

16) инновацион жараёнларни тизимли бошқариш;

17) методист;

18) метод бирлашма раҳбарлари;

19) янгиликларни яратиш, жорий этиш ва ўзлаштириш соҳалари;

20) методик кенгаш;

21) кафедралар;

22) директор.

Муаммоли топшириқларни босқичма-босқич таҳлил этиш ва ҳал этиш бўйича талабаларга услубий кўрсатмалар

Талабаларга йўриқнома

Иш босқичлари	Маслаҳат ва тавсияномалар
1. Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан танишиш	Инновацион жараёнларни бошқаришга доир моделлар билан танишинг ва моделларнинг таркибий қисмлари, уларнинг мазмунини ўрганинг. Ўрганиб чиқиш вақтида моделларга тавсифнома ёзишга ва педагогика коллежларида инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг ташкилий моделини ишлаб чиқишга шошилманг.
2. Муаммоли топшириқлар билан танишиш	Тақдим этилган моделлар мазмуни билан яна бир маротаба танишиб чиқинг. Моделлар таркибидаги тушунчалар ва жумлаларга диққатингизни жалб қилинг. Моделларда инновацион жараёнларни бошқаришнинг қайси жиҳатларини ҳал этишга эътибор қаратилганлигини аниқланг.
3. Муаммоли топшириқни таҳлил этинг.	Асосий муаммо ва кичик муаммоларга диққатингизни жалб этинг. Асосий муаммо: инновацион жараёнларни бошқариш. Қуйидаги саволларга жавоб беришга ҳаракат ққилинг: 1. Инновацион жараён деганда нима тушунилади? 2. Инновацион жараён қандай тузилишга эга? 3. Инновацион жараён бошқарувчиси ва иштирокчилари деганда кимлар тушунилади? 4. Инновацион жараёнларни бошқариш қандай функцияларни бажаришни талаб этади? Инновацион жараёнларни бошқариш моделларини таҳлил этинг ва ҳар бирига тавсифнома ёзинг. Педагогика коллежларида инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг ташкилий модели таркибий қисмларини қандай мақсадга йўналтирилганлигини кўрсатиб беринг.

4. Муаммоли топшириқларни ечиш усул ва воситаларини танлаш ҳамда асослаш	Инновацион жараёнларни бошқаришга доир моделларга тавсифнома ёзишда “Инновацион жараёнларни бошқариш моделлари” жадвалини тўлдиришга киришинг. Тавсифномаларни ёзишда аниқ хусусиятларни белгилаб олишга ҳаракат қилинг. Жадвални тўлдилинг. “Педагогика коллежларида инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг ташкилий модели”ни ишлаб чиқишда педагогика коллежлари ички бошқаруви соҳаларини ёдда сақланг ва уларнинг функцияларини кўз олдингизда гавдалантиринг.
---	--

“Инновацион жараёнларни бошқариш моделлари” жадвалини тўлдилинг

Моделларнинг йўналишлари	Моделларни инновацион жараёнларни бошқаришга йўналтирилган жиҳатлари	Моделларни модернизациялашни талаб этувчи жиҳатлар

Кейс билан ишлаш жараёнини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари

Талабалар рўйхати	Моделларнинг инновацион жараёнларни бошқаришга йўналтирилган жиҳатлари ва модернизациялашни талаб этувчи жиҳатлари аниқланган. – мак. 2 балл.	Педагогика коллежларида инновацион жараёнларни тизимли бошқариш моделли ишлаб чиқилган. – мак. 3 балл.	Жами. – мак. 5 балл.

Эслатма: гуруҳлар фаолиятини баҳолаш учун юқоридаги жадвалнинг биринчи устунига “гуруҳлар рўйхати” жумласи қўйилади. Бироқ гуруҳнинг тўплаган баллари талабаларнинг рейтинг бали ҳисобига киритилмайди. Сиз талабага ҳамкорликда ишлаш унинг билим, кўникма ва малакаларини ривожлантиришга хизмат қилишини тушунтиришга тайёр бўлинг.

Ўқув услубий ҳужжатлар

Инновацион жараёнларни бошқариш – таълим муассасаси раҳбарининг бошқарувчиликка доир фаолиятининг асосий йўналишларидан бири бўлиб, яхлитликда таълим муассасаси умумий бошқарув жараёнининг алоҳида қисмини ташкил этади. “Модел” тушунчаси илм-фаннинг кўп соҳаларида қўлланилади. Модел – схема, физик конструкциялар, белгили шакллар ва формулалар кўринишида сунъий ҳосил қилинган объект бўлиб, у тадқиқ қилинаётган объектга ўхшаш бўлади, унинг тузилишини, хусусиятларини, объектнинг элементлари орасидаги ўзаро алоқалар ва муносабатларни содда ва тушунарли тарзда акс эттиради.
--

Моделлаштириш тадқиқотчилик фаолиятининг яхлит туркумини акс эттиришга хизмат қилади. Тадқиқотчи туркум моҳиятини синчиклаб ўрганиб чиқади. Зеро, у яқуний модел сифатида назарияни хулоса ва ғоялар билан бойитади. Демак, моделлаштириш танланган объект туркум кўринишида тасаввур этишга имкон беради.

Педагогика коллежларида инновацион жараёнларни бошқариш – бу юксак малакали ва ҳар томонлама ривожланган кичик мутахассис – педагог-тарбиячиларни тайёрлаш ва тарбиялаш мақсадида таълим амалиётига узлуксиз равишда янгиликлар киритиш, уларни жорий этиш, ўзлаштиришда бошқарув субъектларига мақсадга қаратилган, режали, тизимли таъсир кўрсатишга айтилади.

5-амалий машғулот. Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ташкил этиш ва инновацион салоҳиятини ривожлантириш

(ўқув лойиҳаси асосида ташкил этиладиган амалий машғулот)

Ўқув лойиҳаси ва унинг ўзига хосликлари¹. Ўқув лойиҳаси – бу ўрганилган мавзу ёки бўлимни янада чуқурроқ ўрганишга йўналтирилган, таълим жараёнига тажриба, фаолият асосида ёндашувга имкон берувчи, тадқиқотчилик ва изланишга доир методлардан фойдаланишни талаб этувчи таълимни ташкил этиш шакли.

Лойиҳа (design - дизайн) – баъзи мураккаб ишланмаларни яратиш бўйича ҳужжатлар йиғиндиси. Лойиҳа (projekt) тушунчаси кенгроқ маънода маълум натижа (лойиҳанинг бекиёс маҳсули)га эга мақсадли фаолиятни ташкил этиш учун бирор-бир ташкилий шаклни белгилаш учун фойдаланилади.

Лойиҳалаштириш – реал натижага олиб келувчи, қатъий тартибга солинган ҳаракатлар изчиллигини ўз ичига олувчи муаммони ўзгартирувчи фаолиятни англатади.

Таълимий тавсифдаги лойиҳалаштириш ўқитувчи томонидан ўқувчининг муаммони излаш, уни ҳал этиш бўйича фаолиятини режалаштириш ва ташкил этишдан то (интеллектуал ёки моддий

¹ Ўқув лойиҳасига доир назарий материалларни баён этишда доцент Б.Х.Ходжаев материалларидан фойдаланилди.

маҳсулотни) оммавий баҳолаш учун уни ҳал этиш усулини тақдим этишгача мустақил ҳаракат қилишини таъминловчи махсус ташкил этилган мақсадли ўқув фаолиятидир.

“Ўқув лойиҳаси” тушунчаси кенг қамровга эга бўлиб, қуйидаги мазмунга эга:

- муайян истеъмолчига мўлжалланган, муаммоларни излаш, тадқиқот қилиш ва ечиш, натижани ноёб (моддий ёки интеллектуал) маҳсулот кўринишида расмийлаштиришга қаратилган ўқувчиларнинг мустақил ўқув фаолиятини ташкил қилиш усули;

- назарий билимлар орқали амалий вазифаларни ечишга қаратилган ўқув воситалари ва қуроли;

- ривожлантирувчи, таълим ва тарбия ҳамда билимларни кенгайтириш, чуқурлаштириш ва малакаларни шакллантиришга қаратилган дидактик восита.

Ўқув лойиҳасидан фойдаланиш ўзида қуйидаги мақсадларни акс эттиради:

- лойиҳавий таълим жараёни иштирокчиларида ўз-ўзига ишончни қарор топтириш, эгалланган билимларни амалиётда қўллай олишга эришиш;

- тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантириш;

- қўлга киритиладиган натижа учун ўқувчиларда жамоа бўлиб ишлаш, ижодий топшириқларни бажариш жараёнида биргаликда ҳамкорликдаги фаолиятга доир кўникма ва малакаларни ривожлантириш.

Ўқув лойиҳасини ишлаб чиқиш босқичлари:

1. Тайёргарлик (мотивация, муаммоли вазиятларни аниқлаш, мавзунини танлаш, лойиҳанинг мақсадини белгилаш).

2. Лойиҳалашга доир (умумий режани ишлаб чиқиш, фаолиятни амалга оширишнинг аниқ режасини тузиш, танлаб олинган нуқтага назар билан боғлиқликда топшириқларни ўқувчилар ўртасида тақсимлаш, мустақил иш, гуруҳли иш, семинар, “ақлий ҳужум”, практикум...).

3. Амалий (муаммони тадқиқ этиш, маълумотларни тўплаш ва қайта ишлаш, натижа олиш, натижаларни синовдан ўтказиш, натижаларни график кўринишида тақдим этиш, ҳужжатларни расмийлаштириш).

4. Аналитик (режалаштирилган ишлар ва олинган натижаларни таққослаш, умумлаштириш ва хулосалаш).

5. Назорат ва баҳолашга доир (мувафаккиятларни ва йўл қўйилган хатоларни таҳлил этиш, хатоларни тўғрилаш йўллари излаш, реал ҳолат билан боғлиқликда лойиҳага ўзгартиришлар киритиш).

6. Якуний (иш мазмуни билан таништириш, хулосаларни асослаш, лойиҳа ҳимояси).

3-расм. Ўқув лойиҳасининг тузилиши ва мазмуни

Ҳозирги вақтда таълим амалиётида ўқув лойиҳасининг хилма-хил турларидан фойдаланилади:

1) етакчи фаолият турига кўра: тадқиқот, амалий йўналтирилган ва ахборотли;

2) фанга йўналтирилганлигига кўра: монолойиҳа ва фанлараро лойиҳа;

3) давомийлигига кўра: ўзоқ муддатли, ўрта муддатли, қисқа муддатли;

4) лойиҳа иштирокчиларининг сонига кўра: индивидуал ва гуруҳли.

Шунингдек, таълим мақсади билан боғлиқликда ҳам ўқув лойиҳасини турларга ажратиш мумкин: ахборий, тадқиқотчиликка доир, амалий-йўналтирилган, ижодий, ўйинли ёки ролли.

Масалан, агар ўқитувчи ўқувчида ахборотлар билан ишлаш малакаларини, матнни таҳлил этиш, турли манбалардаги маълумотларни таснифлаш ва текшириш кўникмаларини ривожлантиришни ўз олдига мақсад қилиб қўйса, у ҳолда ахборий тавсифдаги ўқув лойиҳасидан фойдаланиши мақсадга мувофиқ. Ахборий тавсифдаги лойиҳанинг мақсади айнан маълумотларни тўплаш, ахборотларни расмийлаштириш ва тақдим этишдан иборат. Албатта, ўқув лойиҳасининг исталган турида ахборот тўплаш босқичи бор, бироқ бу ерда у ўқув иши воситаси бўлиб хизмат қилади, ахборий тавсифдаги лойиҳада эса, асосий мақсад сифатида белгиланади. Мазкур ҳолатда ўқувчи фаолияти айнан ахборотлар билан ишлашга йўналтирилади. Шу билан биргаликда ўқувчида ахборий компетентликни ривожлантириш асосий вазифа сифатида белгиланади.

Ўқувчиларнинг аналитик, танқидий фикрлаш қобилиятини ривожлантириш, идрок этишнинг мантикий усулларини ўзлаштириш ва катта ҳажмдаги ахборотларни қайта ишлаш мақсад қилиб қўйилса, тадқиқотчиликка доир ўқув лойиҳасидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Мазкур ўқув лойиҳасининг мақсади лойиҳа фазисини асослаб беришдан иборат. Ушбу мақсадга эришиш учун тажриба-синов ишлари ўтказиш, олинган натижаларни таҳлил этиш, умумлаштириш, таққослаш, ривожланиш қонуниятларини аниқлаш, бундан ташқари хулосалар чиқариш, ўз нуқтаи назарини асослаш зарур. Ана шу тарзда тадқиқотчиликка доир ўқув лойиҳасида асосий эътибор фикрий компетентликни ривожлантиришга қаратилади.

Умумтаълим фанларини ўқитиш жараёнида одатда, фанга доир амалий кўникма ва малакаларни ривожлантириш зарурияти пайдо бўлади. Бундай ҳолатда амалий йўналтирилган лойиҳалардан фойдаланиш яхши самара беради. Энг оддий ҳолатда, ўқитувчи ўқувчилардан фанга доир тарқатма материаллар ёки математик ўйинлар сценарийси, фразеологик луғатлар, тарихий атласлар яратиш топширигини буюриши мумкин. Амалий йўналтирилган лойиҳалар билан ишлаш жараёнида ўқувчиларда нафақат фанга доир билим, кўникма ва малакалар ривожланибгина қолмай, балки фаолиятга доир компетентлик ҳам қарор топади.

Ўқув лойиҳасида энг катта эътибор ўқувчиларда ижодий қобилиятларини ривожлантиришга қаратилади. Айнан ижодий лойиҳа ўқувчиларга ўзини намоён эта олиш, исталган жанрдаги

асарни яратиш имконини беради. Шунингдек, ижодий лойиҳалар ўқувчиларни гуруҳдаги мақомининг ошиши, ўз-ўзини баҳолашга имкон бериши орқали уларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиради. Ҳар қандай ижодий иш уни тақдим этиш ва аудитория билан қайта алоқани тақозо этади. Ана шу сабабли ижодий лойиҳалар ўқувчиларда коммуникатив компетентликни ривожлантиришга катта таъсир кўрсатади.

Коммуникатив кўникмаларни ривожлантириш шунингдек, ўйинли ёки ролли лойиҳалар давомида ҳам амалга ошади. Бундай лойиҳадан кўзланган асоси й мақсад муаммони ҳал этиш жараёнида иштирокчиларнинг қамровини кенгайтиришда ёрқин намоён бўлади. Бунга эришиш учун эса, нафақат ахборотни излаш ёки санъат асарини яратиш, балки бошқаларнинг ҳам фаолиятини ташкил этиш, уларни ишга жалб эта олиш, ишни ҳамма учун қизиқарли бўлишига эришиш лозим бўлади. Айнан касб-хунар коллежлари ўқувчиларининг ёш хусусиятлари билан боғлиқликда ўйинли ва ролли лойиҳалардан фойдаланиш уларнинг коммуникатив компетентлигини ривожлантиришда катта аҳамият касб этади.

Умуман олганда, ўқув лойиҳаларининг хилма-хил турларидан фойдаланиш ўқитувчига умумтаълим фанларини ўқитиш жараёнида ўқувчиларнинг билишга қизиқишларини ошириш, таълим-тарбияга доир турли вазифаларни ҳал этиш имконини беради.

Ўқув лойиҳаларининг яна бир муҳим жиҳати уларда қандайдир маҳсулотнинг яратилишида ўз аксини топади. Ижодий лойиҳалар кўпинча турли жанрдаги санъат асарларини яратиш ёки ижодий тадбирлар ўтказиш билан якунланади.

Амалий йўналтирилган лойиҳалар қоидага мувофиқ моддий маҳсулотлар, баъзан тадбирлар кўринишида ёки ёзма кўрсатмалар, тавсиялар шаклида тугалланади.

Тадқиқотчиликка доир лойиҳалар натижасида илмий мақолалар, рисоалар, моделлар ёки макетлар, ўқув фильмлари, тақдиротлар яратилади.

Ахборий тавсифдаги ўқув лойиҳаларининг якуний натижаси ўқувчилар қоғоз вариантда ёки Интернетда жойлаштиришлари мумкин бўлган рисола, жадваллар, чизмалар, графиклар, диаграммалар тарзида шакллантирилади.

Ўйинли ва ролли лойиҳалар деярли ҳамма вақт тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш кўринишида намоён бўлади.

Ўқув лойиҳаларидан фойдаланиш жараёнида ўқувчиларнинг ҳам индивидуал, ҳам гуруҳли фаолияти йўлга қўйилади. Ўқув лойиҳаларини баҳолашда аниқ мезонлар ва баҳолаш меъёрларга риоя этилиши лозим.

Ўқув лойиҳаларини баҳолашнинг умумий мезонлари сифатида қуйидагиларни белгилаб олиш мумкин:

- муаммонинг долзарблиги ва аҳамиятини ёритиб бериш;
- муаммонинг тўлиқ ёритилганлиги;
- муаммони ҳал этишдаги оригиналлик;
- артистизм ва ифоданинг ёрқинлиги;
- ахборот технологияларидан фойдалана олиш;
- лойиҳа юзасидан саволларга жавоб бера олиш.

Мазкур умумий мезонлар асосида беш баллик шкала бўйича баҳолашга доир меъёрлар шакллантирилиши мақсадга мувофиқ:

“5” балл: агар ўқувчининг бажарган иши лойиҳа мавзусига тўлиқ мос келса; муаммо тўла ёритилган бўлса; далилий материаллар тўғри бўлса; муаммо изчил, муайян кетма-кетликда баён этилган бўлса; нутқи равон ҳамда стилистик ва орфографик ҳатолар мавжуд бўлмаса қўйилади.

“4” балл: агар ўқувчининг бажарган иши лойиҳа мавзусига тўлиқ мос келса; далилий материаллар тўғри бўлса; муаммо изчил, кетма-кетликда баён этилган бўлса; матн тушунарли ва ёрқин ифодага эга бўлса, ишда жузъий бир ёки икки камчиликка йўл қўйилган бўлса қўйилади.

“3” балл: агар ўқувчи лойиҳа муаммосидан баъзи ўринларда бир оз четта чиққан бўлса; лойиҳада айрим далилий материаллар етарли бўлмаса; баъзи ҳолатларда лойиҳани баён этиш кетма-кетлиги бузилган бўлса; матнда айрим ғализлик ва нутқ ёрқин ифодага эга бўлмаса қўйилади.

“2” балл: агар иш лойиҳа муаммосига тўғри келмаса; далиллар етарли бўлмаса; фикрларни баён этишда кетма-кетлик ва изчилликка риоя этилмаган бўлса, матн қисқа ва тўлиқ бўлмаган кўринишдаги гаплардан тузилган бўлса, яхлитликда лойиҳа мазмунида олти, нутқда эса еттита ҳатолик мавжуд бўлса, қўйилади.

**“Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ташкил этиш
ва инновацион салоҳиятини ривожлантириш” мавзусидаги
ўқув лойиҳаси (Б.Х.Ходжаев, Ш.М.Зуфаров)**

ПЕДАГОГИК АННОТАЦИЯ

Фаннинг номи: “Педагогик инноватика”.

Мавзунинг номи: “Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ташкил этиш ва инновацион салоҳиятини ривожлантириш”.

Иштирокчилар: бакалаврият босқичи “Педагогика ва психология” таълим йўналиши, 2-курс талабалари.

Таълимнинг мақсади: ўқув курси бўйича эгалланган билимларни чуқурлаштириш мақсадида педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ва инновацион салоҳиятини баҳолаш кўникмаларни шакллантириш.

Режалаштирилаётган ўқув натижалари: педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ташкил этиш ва инновацион салоҳиятни ривожлантиришнинг мақсади ва вазифаларини англаб етади; педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ва инновацион салоҳиятини ривожлантириш омилларини аниқлайди; педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ва инновацион салоҳиятини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади.

Лойиҳалаштириши фаолияти бўйича қуйидаги амалий кўникмаларга эга бўлади: муаммони шакллантириш ва вазифаларни аниқлаш; вазифаларни амалга оширишдаги усулларни танлаш ва улардан фойдаланиш; ўз фаолиятини режалаштириш; маълумот манбаларини аниқлаш, тизимга келтириш ва таҳлил этиш; натижаларни талаб даражасида расми йлаштириш ва керакли кўринишда тақдим этиш.

Талабалар лойиҳани муваффақиятли бажаришлари учун билишлари лозим бўлган билим, кўникма ва малакалар қуйидагилардан иборат:

Талаба қуйидагиларни билиши керак:

инновацион фаолият, инновацион салоҳият, инновацион фаолиятнинг мақсади, мотиви, метод ва воситалари, инновацион салоҳиятнинг таркибий қисмлари.

Талаба қуйидаги кўникмаларга эга бўлиши керак:

таҳлил этиш, таққослаш, тизимлаштириш, умумлаштириш, лойиҳалаш.

Талаба куйидаги малакаларга эга бўлиши керак:

индивидуал ва ҳамкорликда ишлаш, когнитив, эвристик, креатив фаолият малакалари.

Турланиш белгилари бўйича лойихага тавсиф: тури – амалий; фан ва мазмун жиҳатдан кўлами бир фан бўйича фойдаланилувчи монолойиха; талабалар ўқув лойиха фаолиятларини мувофиқлаштириш тавсифи – бевосита; иштирокчилар сони – 5тадан 8 тагача иштирокчи бўлиши мумкин; бажариш муддати қисқа муддатли – бир ҳафта ичида.

Лойиҳани бажариш тартиби: талабаларнинг аудитория ва аудиториядан ташқари мустақил фаолиятларида бажарилади, амалий машғулотда тақдим этиб борилади. Лойиҳа натижаси навбатдаги машғулотда амалга оширилади.

Лойиҳанинг баҳоланиши – ишчи гуруҳлар томонидан бажарилган лойиҳа куйидагича баҳоланади (гуруҳнинг ҳар бир аъзоси учун): талабалар томонидан бажарилган лойиҳанинг алоҳида қисмлари (макс. балл – 2); ҳисобот (макс. балл – 1,5); лойиҳа тақдими ва ҳимоя этиш жараёни (макс. балл – 1,5).

Лойиҳавий таълимни ташкил этиш босқичлари

Тайёрлов босқичи: лойиҳа билан танишиш; аудиториядаги машғулот вақтида талабалар фаолиятини ташкил этиш.

Лойиҳани бажариш босқичлари: аудитория ва аудиториядан ташқари фаолият даврида.

Якуний босқич: лойиҳа тақдими, аудитория машғулотида талабаларнинг лойиҳалаштириш фаолиятини баҳолаш.

Лойиҳа асосида ўқитишни бошқариш: аудитория ва аудиториядан ташқари фаолиятда.

Таълим моделининг қисқача тавсифномаси

Лойиҳа асосида ўқитиш жараёнида куйидагилар қўлланилади:

ўқитиш усуллари: лойиҳалаштириш усули, матн ва ахборот манбалари билан ишлаш, тақдимот;

ўқитиш шакллари: оммавий, алоҳида, гуруҳий;

ўқитиш воситалари: лойиҳа топшириғи, услубий кўрсатмалар, ахборот технологиялари.

Ўқув лойиҳаси: “Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ва инновацион салоҳиятини баҳолаш мезонлари”

I. Лойиҳа топшириғи

Лойиҳа доирасида ечилиши керак бўлган муаммо: педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ва инновацион салоҳиятини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқишдан иборат.

Муаммо ости муаммолар:

1. Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш.

2. Педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш.

Лойиҳанинг мақсади (нима учун яратилаяпти?): педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ва инновацион салоҳиятини ривожлантиришни ташкил этиш.

Лойиҳани амалга оширишдан эришиладиган натижа (лойиҳа маҳсули): педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ва инновацион салоҳиятини баҳолаш мезонлари.

Лойиҳадан фойдаланувчилар: таълим муассасаси раҳбарлари, профессор-ўқитувчилар, талабалар.

Лойиҳа доираси:

- бажарилиш муддати: бар ҳафта давомида (навбатдаги машғулотда тақдимот қилинади), лойиҳа қисмлари белгиланган график асосида;

- иштирокчилар сони: гуруҳ талабалари 3 та ишчи гуруҳга бўлиниб, ҳар бир ишчи гуруҳда 5тадан 8тагача иштирокчи бўлиши мумкин.

I. Талабалар учун услубий кўрсатмалар

I. Лойиҳалаштириш фаолиятини босқичма-босқич бажариш учун кўрсатма

1. Тайёрлов босқичи.

1.1. Лойиҳа мавзуси билан танишинг, долзарблигини асосланг ва ечишингиз керак бўлган муаммони шакллантиринг.

1.2. Лойиҳа мақсади, предмети, объекти ва вазифаларини белгиланг.

1.3. Лойиҳа мавзусига доир ахборотлар билан танишинг.

2. Ўқув фаолиятини режалаштириш босқичи.

Мақсадга эришиш кетма-кетлигини ишлаб чиқинг. Иш режасини тузинг (лойиҳани ишлаб чиқиш, расмийлаштириш, уни тақдимотга тайёрлаш, баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш бўйича топшириқларни иштирокчилар ўртасида тақсимланг, уларни бажариш ва тайёр ҳолатга келтириш муддатини белгиланг).

Лойиҳа бажарилишининг намунавий иш режаси

Ишти- рокчи- ларнинг Ф.И.О.	Топшириқ	Фаолият тури	Кутиладиган натижа	Бажар илиш муд- дати
*	Лойиҳа доирасида қатнашчиларни аниқлаш, ҳар бирининг вазифасини белгилаш	Қатнашчилар рўйхати тузилади, қатнашчилар имкониятига қараб лойиҳа учун танланган мавзу бўйича топшириқлар тақсимланади	Лойиҳани амалга ошириш режаси шаклланади	**
	Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини баҳолашнинг очқич мезонларини аниқлаш	Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини баҳолашнинг очқич мезонлари кўрсаткичларини ишлаб чиқиш	Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини баҳолашнинг очқич мезонлари аниқлаштирилади	
	Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини баҳолашнинг тизимости	Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини баҳолашнинг тизимости	Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини баҳолашнинг тизимости	

	мезонларини аниқлаш	мезонлари кўрсаткичларини ишлаб чиқиш	мезонлари аниқлаштирилади	
	Педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини баҳолашнинг очқич мезонларини аниқлаш	Педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини баҳолашнинг очқич мезонлари кўрсаткичларини ишлаб чиқиш	Педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини баҳолашнинг очқич мезонлари аниқлаштирилади	
	Педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини баҳолашнинг тизимости мезонларини аниқлаш	Педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини баҳолашнинг тизимости мезонлари кўрсаткичларини ишлаб чиқиш	Педагог-кадрларнинг инновацион салоҳиятини баҳолашнинг тизимости мезонлари аниқлаштирилади	
	Лойиҳани расмийлаштириш. Лойиҳа тақдироти бўйича ҳисоботни тайёрлаш	Мавзунинг долзарблиги ва муаммони асослаб бериш, лойиҳанинг мақсад ва вазифаларини кўрсатиб бериш	Ҳисобот	
	Слайд-презентация асосида лойиҳа тақдиротини тайёрлаш	Тақдиротни MS Power Pointда слайдларини тайёрлаш	Тақдирот	

* – ҳар бир гуруҳдаги иштирокчилар ҳамда мавжуд вазиятдан келиб чиққан ҳолда иштирокчиларнинг Ф.И.О.лари белгиланади;

**** – бажариш муддатлари танланган лойиҳа йўналиши ва гуруҳдаги вазиятга боғлиқ равишда муайян ҳолатдан келиб чиқиб, белгиланади.**

3. Лойиҳани бажариш босқичи.

Керакли маълумотларни тўпланг, тизимга келтиринг ва таҳлил этинг.

Тадқиқот натижаларини расмийлаштиринг (тайёр ҳолатга келтиринг).

Йўриқномага мувофиқ лойиҳа фаолияти тўғрисида ҳисобот тайёрланг.

4. Лойиҳани тақдимотга тайёрлаш.

4.1. MS Power Pointда тақдимотларни тайёрлаш бўйича қўлланмадан фойдаланган ҳолда лойиҳа тақдимотини тайёрланг.

4.2. Лойиҳанинг оғзаки тақдимотида гуруҳ аъзоларига бириктириладиган вазифаларни аниқланг.

5. Оммавий тақдимот, лойиҳа ҳимояси ва баҳолаш. Олинган натижанинг ташқи (эксперт) баҳоланишини таъминлаш.

I. Лойиҳа иши тўғрисидаги ҳисоботга тайёргарлик бўйича йўриқнома

1. Сиз таклиф этган ва тавсия этаётган лойиҳани татбиқ этишни исботловчи хулосаларни (1 бетдан кўп бўлмаган матн асосида) ифодаланг.

2. Сиз ҳал этмоқчи бўлган муаммони (5-6 сўз билан) асосланг.

3. Лойиҳангизнинг мақсади: унинг нима учун яратилиши, кутиладиган натижа қандай бўлиши ва у кимга қаратилганлигини (1-3 таклиф орқали) кўрсатинг.

4. Лойиҳа вазифаларини (қисқа ва бир маъноли) ифодаланг.

5. Лойиҳанинг иш режаси(жадвал)ни баён этинг.

6. Вазифанинг ечими натижаларини ва лойиҳада бажарилган ишларни кўрсатинг.

7. Сиз таклиф этган лойиҳа маҳсулини татбиқ этиш имкониятини тасдиқловчи хулосаларни шакллантиринг.

8. Бажарилган иш бўйича фойдаланилган манбалар рўйхатини тартиблаштиринг.

9. Баҳоланг:

- лойиҳа сифатини;

- лойиҳа устида ишлаш жараёни: ишнинг натижавийлиги, қийинчиликлар ва уни енгиб ўтиш йўллари.

10. Иловаларни тартиблаштиринг: лойиҳа иштирокчиларининг анкеталари ва лойиҳа ишининг иш материалларини киритинг.

I. Лойиҳани MS Power Pointда тақдимотга тайёрлаш бўйича йўриқнома

1. MS Power Pointда тақдимотга тайёрлаш жараёни қуйидагилардан иборат:

- тақдимот турини танлаш;
- тақдимотни умумий расмийлаштиришни танлаш;
- слайдларнинг мазмунли томонларини танлаш;
- янги слайдларни қўшиш;
- слайдларни белгилашни танлаш;
- зарур бўлган слайдларни расмийлаштиришни ўзгартириш;
- слайдларни намойиш этиш вақтида турли овозли анимацияларни яратиш.

2. Слайдларни техник намойиш этиш қуйидаги тавсифларга жавоб бериши керак:

- слайдлар миқдори (8-12);
- слайдларнинг мазмунли кўрсаткичлари: 1) биринчи слайд: лойиҳа номи, муаллиф фамилияси, курс, гуруҳ, яратилган кундан иборат; 2) охириги слайд ахборот манбасига бағишланган; 3) бошқа слайдлар лойиҳа мазмунини ихтиёрий шаклда акс эттиради;
- слайдлар ўз-ўзидан ишлаш тартибида намойиш эттирилади.

3. Тақдимотни расмийлаштириш қондаси:

- агар матн оғзаки бўлса, қуйидагича бўлиши зарур: юқори ахборотли; боғловчили; аниқ ва қисқа; мантиқан тушунарли ва аниқ бўлиши;

- овоз тиник бўлиши керак;

- расмлар аниқ ва етарлича каттароқ бўлиши зарур. Расмларнинг ўлчамини катта қилишга уринмаслик лозим;

- видеотасмалар тақдимот ойнасининг уч қисмини эгаллаши зарур. Расмлар намойишли бўлиши керак. Безаклар чалғитиши мумкин;

- жадвалларда ажратилувчи маълумотлар аниқ кўрсатилиши, жадвалларнинг номланиши тагига катта ёзувларда берилиши зарур.

Жадвалларни хаддан зиёд маълумотлар билан тўлдириш керак эмас! Тақдимот бошладан аввал аудиторияда ўтирганларга жадвал ва расм нусхаларидан тарқатиш зарур;

- чизмалар бир бўлимдан бошқа бўлимга аниқ ва мантикий равишда ўтишига молаштирилиши керак. Ўтиш чизиқлари экранда яхши кўринишини текширинг.

III. Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳли лойиҳада қуйидагилар баҳоланади:

- ҳар бир талаба томонидан бажарилган лойиҳанинг алоҳида қисмлари (макс. 2 балл);**
- ҳисобот (макс. 1 балл);**
- MS Power Point лойиҳа тақдимоти (макс. 1 балл);**
- оғзаки тақдимот ва лойиҳа ҳимояси (макс. 1 балл).**

ХУЛОСА

Маълумки, бугунги кунда барча давлатлар инновацион таълимни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратишмоқда. 1979 йилда “Рим клуби” олимлари (аъзолари) “қўллаб-қувватловчи” таълимнинг муқобили сифатида “инновацион таълим” тушунчасини қўллай бошлашди. Норматив таълим қайта такрорланувчан фаолият қондаларини ўзлаштиришга йўналтирилган бўлса, инновацион таълим янги, мислсиз имкониятга эга вазиятлардаги биргаликдаги ҳаракатга қобилиятлиликини ривожлантиришни кўзда тутди.

Инновацион таълимнинг ривожланишидаги асосий сабаблардан бири таълим соҳасида юзага келган инқироздир. Турли давлатларда унинг хилма-хил шаклларда намоён бўлишида қуйидаги умумийлик мавжуд:

1) ижтимоий амалиётнинг ривожланаётган эҳтиёжлари билан олий таълим муассасаларида тайёрланаётган битирувчиларнинг реал тайёргарлиги орасида тафовутлар;

2) олий таълим муассасалари олдига янги мақсадларнинг қўйилиши ва бошқаришнинг ташкилий тузилиши ва шаклларининг мураккаблашуви;

3) таълим жараёни субъектларининг кизиқишлари ва имкониятлари.

Шунингдек, педагогик инноватика соҳасида ечилиши лозим бўлган қатор муаммолар ҳам мавжуд. Педагогик инноватика соҳасида ечилиши лозим бўлган педагог-новаторларда юзага келувчи муаммоларга қуйидагилар киради:

1) ўқувчилар, уларнинг ота-оналари ва таълим муассасалари эҳтиёжларидаги фарқлар;

2) бир таълим муассасасининг ўзида турли педагогик концепциялар тарафдорларининг мавжудлиги;

3) таълим муассасалари концепциясининг социум, таълим стандартлари талабларига жавоб бермаслиги;

4) инновацион ва анъанавий ўқув дастурларининг бир-бирини тўлдиролмаслиги муаммоси;

5) янги концепциялар бўйича ишлаш учун ўқув-методик таъминотнинг мавжуд эмаслиги;

6) ўзига хос шартларга эга янгиликка мослашув.

Умуман олганда, педагогик инноватикани таълим соҳасидаги инновацион жараёнларнинг уч асосий элементи: педагогик янгиликларни яратиш; уларни амалиётга жорий этиш ва ўзлаштириш; қўллаш ва кенг ёйишнинг бирлиги ва ўзаро алоқадорлиги ҳақидаги фан сифатида эътироф этиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. – Т.: «Ўзбекистон», 1997.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари – Т.: «Ўзбекистон», 1997.
3. Каримов И.А. Жамиятимиз мафкураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат этсин. 7-жилд. – Т.: «Ўзбекистон», 1999.
4. Каримов И.А. Юсак маънавият – енгилмас куч. – Т.: «Маънавият», 2008.
5. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этиш йўллари ва чоралари. – Т.: «Ўзбекистон», 2009.
6. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Т.: «Ўзбекистон», 2010.
7. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни// “Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори” китобида. – Т.: «Шарқ», 1997. – Б. 20-29.
8. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”// “Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори” китобида. – Т.: «Шарқ», 1997. – Б.31-61.
9. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар – Т.: «Ўзбекистон», 2001.
10. Азизов А. Инновацион менежмент – стратегик режалаштириш йўналишларидан бири. // ж. Жамият ва бошқарув. – Т., 2001. 4-сон. – Б.40-42.
12. Азизов А. Тараққиёт калити: Инновацион жараён, унинг ўрганилиш ва аҳамияти. // ж. Жамият ва бошқарув. – Т., 2002. 1-сон. – Б.48-49.
13. Альджанова И.Р. Бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда педагогик инновациялардан фойдаланиш. –Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2012.
14. Анисимов П.Ф., Сосонко В.Е. Управление качеством среднего профессионального образования. – Казань: Ин-т среднего профессионального образования РАО, 2001.

15. Аҳлидинов Р.Ш. Ўзбекистон Республикасида мактаб таълими тизимини бошқариш хусусиятлари: (Назарий-методик жиҳатлар). – Т.: ЎзПФТИ, 2005.

16. Бордовский В.А. Теория и практика организационно-методического обеспечения инновационного развития высшего педагогического образования: Дисс. ... д-ра пед.наук. – СПб., 1999.

17. Волчок Л.А. Управления процессом формирования мотивации педагогического коллектива к инновационной деятельности: Дисс. ...канд.пед.наук. – М., 2006.

18. Волчкова А.П. Управление инновационным процессом в современной школе: организационно-педагогический аспект: дисс. ... канд.пед.наук. М.: 1999.

19. Внутрешкольное управление: Вопросы теорий и практики. / Под редакцией Т.И.Шамовой. – М.: 1991.

20. Голиш Л.В. Концептуальные основы разработки квалифицированных требований к выпускнику профессионального колледжа. – ж. Таълим муаммолари. – Т., 1998. 6-сон. – С.66-69.

21. Голиш Л.В., Файзуллаева Д.М. Педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш. – Т.: ТДИУ, 2010.

22. Джураев Р.Х., Турғунов С.Т. Умумий ўрта таълим муассасаларини бошқаришда менежментнинг асосий тушунчалари. – Т.: «Фан», 2006.

23. Денякина Л.М. Инновационные технологии в управлении образовательным учреждением.: дисс. ...канд. пед.наук. – Якутск, 2001.

24. Зуфаров Ш. Инновация – педагогика коллежлари таълим жараёни самарадорлиги омили сифатида. // Педагогика коллежлари таълим жараёнини такомиллаштириш муаммолари. Вазирлик миқёсидаги илмий-амалий анжуман материаллари. 29 апрель, 2009 йил. – Б. 46-48.

25. Зуфаров Ш. Педагогика коллежларини бошқаришда инновацияларни жорий этишнинг ўзига хосликлари. // Педагогика коллежлари таълим жараёнини такомиллаштириш муаммолари. Вазирлик миқёсидаги илмий-амалий анжуман материаллари. 29 апрель, 2009 йил. – Б. 55-57.

26. Зыбарева В.И. Управление воспитательно-образовательным процессом в педагогическом колледже.: дисс. ... канд. пед.наук. – Кемерово, 2001.

27. Иноятлов У.И. Теоретические и организационно-методические основы управления и контроля качества образования проф. колледже: Автореф. дисс. ... док. пед. наук – Т.: 2004.
28. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. – М.: «Наука», 1997.
29. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М.: «Арена», 1994.
30. Конражевский Ю.А. Внутришкольный менеджмент. – М.: «Педагогика», 1992.
31. Кольцова О.С. Управление качеством образовательного процесса в педагогическом колледже на основе принципа интеграции.: Автореф. ... дисс. канд. пед. наук. – Смоленск, 2008.
32. Корсаков С.В. Управление развитием колледжа на основе стратегического менеджмента.: дисс. ... канд. пед. наук. – М.: 2008.
33. Лазарев В.С. Психология стратегических решений. – М.: ИФФ «Голден Ант», 1994.
34. Лазарев В.С. Системное развитие школы. – М.: Педагогическое общество России, 2002.
35. Мамадов Н.С. Умумий таълим мактаблари инновацион бошқариш: Педагогика фанлари номзоди. ... дисс. – Т., 2009.
36. Мамадов Н. Инновацион турдаги таълим муассасалари бошқарувида тизимлилик. // j.Uzluksiz ta'lim. – Т., 2007. 2-сон. – Б.79-83.
37. Мардонов Ш. Таълим тизимидаги инновациялар. // Узлуksиз таълим жараёнидаги такомиллаштиришнинг долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. 11-12 май, 2004 йил. – Т., 2004. – Б.48-49.
38. Муслимов Н. Касб таълими ўқитувчиси касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Педагогика фанлари доктори. ... дисс. – Т., 2007.
39. Назарова О.Л. Профессиональное развитие педагогов колледжа: Учеб. пособие. – Магнитогорск: Изд-во «МаГУ», 2002.
40. Огарков Н.М. Педагогические основы инновационных процессов в системе управления непрерывным профессиональным образованием: дисс. ... канд. пед. наук. – М.: 1998.
41. Поташник М.М. Инновационные школы России: Становление и опыт развития: опыт программно-целевого управления. – М.: «Новая школа», 1996.

42. Ражабова С.Ф. Касб-хунар коллежи ўқитувчисининг касбий маҳоратини оширишнинг ташкилий педагогик асослари (малака ошириш жараёнида): Педагогика фанлари номзоди. ...дисс. – Т., 2004.
43. Саранов А.М. Теоретические основы становления и развития инновационных образовательных систем: дисс.... док.пед.наук. – Волгоград, 2000.
44. Собиров Б.Б. Ўқувчиларда иқтисодий тушунчаларни шакллантиришда инновацион усуллардан фойдаланишнинг педагогик асослари. Педагогика фанлари номзоди. ...дисс.Автореф. – Т., 2004.
45. Сластенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика – инновационная деятельность. – М.: «Магистр», 1997.
46. Слободчиков В.И. Инновационные образования. // Школьные технологии. – М., 2005. - №2 – С.4-12.
47. Тешабоев Т.З. Олий ўқув юртларида инновацион фаолиятни такомиллаштириш йўллари. – Т.: “Fan va tehnologiya”, 2007.
48. Тихомиров А.А. Управление развитием инновационного потенциала педагогических кадров в школе: дисс. ... канд.пед.наук. – Череповец, 2001.
49. Тошматов Х.Т., Тарахтиева Т.К. Инновация менежменти (маърузалар матни). – Т.: 1999.
50. Тўракулов Х., Убайдуллаев С., Тўракулов О., Ҳамидов Ж. Таълимни бошқаришга тизимли ёндашув. // Ж. Халқ таълими. – Т., 2003. 4-сон. – Б.106-111.
51. Турғунов С.Т. Умумий ўрта таълим муассасалари бошқарув фаолиятининг назарий асослари: Педагогика фанлари доктори. ...дисс. – Т., 2007.
52. Турғунов С.Т. Умумий ўрта таълим муассасалари бошқарув фаолиятининг назарий асослари: Педагогика фанлари доктори. ...дисс.Автореф. – Т., 2007.
53. Фозилов Ж.К. Ўзбекистонда мустақиллик шароитида мактабдан ташқари таълим тизимини бошқаришнинг педагогик асослари.: Педагогика фанлари номзоди. ...дисс. – Т.: 2007.
54. Ходиев Б.Ю., Голиш Л.В., Рихсимбоев О.К. Кейс-стади – иқтисодий олий ўқув юртидаги замонавий таълим технологияси. – Т.: ТДИУ, 2009.

55. Ходжаев Б., Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2010.

56. Хомерики О.Г. Системное управление инновационным процессом в общеобразовательной школе: дисс. ... канд.пед.наук. – М., 1996.

57. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. – М.: «Академия», 2008.

58. Эркабоева Н.Ш. Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда педагогик фикрларнинг ривожланиши (1992-2005й): Педагогика фанлари доктори. ...дисс. – Т., 2007.

59. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании. – М.: 1991.

60. Ёролов Қ.Н. Таълим муассасалари фаолиятини мақсадли бошқаришнинг педагогик шарт-шароитлари (умумий ўрта таълим мактаблари мисолида): Педагогика фанлари номзоди. ...дисс. – Т., 2008.

61. Қурбонов Ш., Мажидов И., Қўчқоров Р. Олий таълим тизимида бошқарув кадрларини тайёрлаш. – Т.: «Академия», 2002.

62. Эгамбердиева Н.М. Таълим хизмати маркетингида ахборотни бошқариш. // ж. Таълим менежменти. – Т., 2007. 1-сон. – Б. 47-51.

63. Эгамбердиева Н.М., Ризоқулов А. Педагогик ташҳис – таълим муассасаси раҳбар кадрларини танлашнинг самарали воситаси сифатида. // ж. Муғаллим ҳам узлуксиз билимлендириў. – Нокис, 2010. 1-сон. – Б. 74-79.

64. Эргашев И. Бошқарув фалсафаси ва маҳорати. // ж. Жамият ва бошқарув. – Т., 2007. – Б. 6-9.

“ПЕДАГОГИК ИННОВАТИКА” ФАНИДАН ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. “Инноватика” тушунчаси бундан 100 йил аввал.....

А. Маданиятшунослик ва лингвистикада маданий диффузия, яъни бир маданий ареалнинг бошқа худудга тарқалишини асослаб бериш жараёнида пайдо бўлган.

В. XX асрнинг бошларида, аниқроғи 1911 йилда иқтисодиётчи И.Шумпетер томонидан иқтисодий тизимлардаги ўзгаришларни таҳлил қилишнинг “янги комбинацияси”ни таҳлил қилиш жараёнида тақдим этилган.

С. 1930 йилларда И.Шумпетер ва Г.Меншларнинг янги технология ёки маҳсулотдаги илмий кашфиётни тавсифлашлари асосида юзага келган.

Д. Инновацион лойиҳалар тизимининг йўлга қўйилиши натижасида юзага келган.

2. “Инновацион жараёнлар” тушунчасининг тўлиқ тавсифи ким томонидан тақдим этилган?

А. И.Шумпетер

В. Г.Менш

С. М.Поташник

Д. В.Лазарев

3. Педагогик инноватика фанининг мақсади қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

А. Педагогик янгиликларнинг яратилиши, уларнинг баҳолалиши ҳамда педагоглар жамоаси томонидан ўзлаштирилиши, шу билан бирга уни амалиётда қўллаш ва фойдаланиш йўллари тадқиқ этиш.

В. Педагогик янгиликларни яратиш, ўзлаштириш ва қўллаш ҳақидаги таълимотнинг тузилиши ва ўзлаштирилишига хос билим ва фаолият тизими.

С. Бу таълим амалиётида педагогик янгиликларни ишлаб чиқиш, киритиш ва ўзлаштириш билан боғлиқ педагогик шарт-шароитлар, восита ва қонуниятлар йиғиндиси.

Д. Инновацияларнинг юзага келиши, ривожланиши ҳамда ўқувчиларга таълим-тарбия беришда сифат ўзгаришларига олиб келувчи инновацияларнинг ўзлаштирилиши жараёни тадқиқ этиш.

3. Педагогик инновацион жараёнлар Ғарбий Европада қачон махсус ўрганиш предметига айланди?

- A. 1950 йилларда
- B. 1980 йилларда
- C. 1990 йилларда
- D. 2000 йилларда

4. Педагогик инновацион жараёнлар Россияда қачон махсус ўрганиш предметига айланди?

- A. 1980 йилларда
- B. 1950 йилларда
- C. 1990 йилларда
- D. 2000 йилларда

5. Педагогик инновацион жараёнлар Ўзбекистонда қачон махсус ўрганиш предметига айланди?

- A. 2000 йилларда
- B. 1980 йилларда
- C. 1950 йилларда
- D. 1990 йилларда

6. “Инновация” тушунчасини ким фанга киритган?

- A. И.Шумпетер ва Г.Меншлар
- B. М.Жуманиёзова ва Н.Мамадовлар
- C. С.Турғунов ва У.Иноятовлар
- D. М.Поташник ва О.Хомерикилар

7. Қандай жараён янгиликлар киритиш ҳақидаги фаннинг мураккаб, кенг тарқалган соҳага айланишига сабаб бўлди?

A. Замонавий постиндустриал дунёнинг ривожланиш векторини аниқлаб берувчи “инновацион жамият” тушунчасининг пайдо бўлиши.

B. Иқтисодий тизимлардаги ўзгаришларни таҳлил қилишнинг “янги комбинацияси”ни таҳлил қилиш жараёни.

C. Республикамизда инновацион лойиҳалар тизимининг йўлга қўйилганлиги.

D. Инновация, инновацион жараён, инновацион фаолият, инновацион бошқариш соҳаларида қатор тадқиқот ишларининг амалга оширилганлиги.

8. Педагогик инноватика деганда нима тушунилади?

A. Педагогик янгиликларни яратиш, уларнинг педагогик жамоа томонидан ўзлаштирилиши ва баҳоланиши, улардан амалиётда фойдаланиш жараёнларини ўрганиш.

Б. Бу инновацияларнинг юзага келиши, ривожланиши ҳамда ўқувчиларга таълим-тарбия беришда сифат ўзгаришларига олиб келувчи инновацияларнинг ўзлаштирилиши жараёни.

В. Бу таълим амалиётида педагогик янгиликларни ишлаб чиқиш, киритиш ва ўзлаштириш билан боғлиқ педагогик шарт-шароитлар, восита ва қонуниятлар йиғиндиси.

Г. Бу маълум бир босқич асосида ривожланадиган жараёндир.

9. Қуйидагилардан қайси бири педагогик инноватиканинг асосий тушунчаси саналмайди?

А. Инновацион технология

В. Инновацион жараён

С. Инновация

Д. Инновацион фаолият

10. Қайси қатордаги жавобда “инновация” тушунчасининг луғавий маъноси тўғри кўрсатилган?

А. “Инновация” тушунчаси латин тилидан олинган бўлиб (in-га, novus-янги), “янгилашиш”, “ўзлаштириш”, “қандайдир янгиликни киритиш”, “янгини жорий қилиш”, “янгилик киритиш” маъноларини беради.

В. “Инновация” тушунчаси юнонча сўз бўлиб (in-га, novus-янги), “янгилашиш”, “ўзлаштириш”, “қандайдир янгиликни киритиш”, “янгини жорий қилиш”, “янгилик киритиш” маъноларини беради.

С. “Инновация” тушунчаси латин тилидан олинган бўлиб, “ислохот”, “ислох қилиш” маъноларини беради.

Д. “Инновация” тушунчаси юнон тилидан олинган бўлиб, “ислохот”, “ислох қилиш” маъноларини беради.

11. Илмий-педагогик жараён, унинг ўзига хосликлари ва асосий натижалари ҳақидаги илмий ва тажрибавий маълумотлар тизимлаштириладиган педагогикадаги янгилик ҳақидаги таълимот нима деб аталади?

А. Педагогик неология

В. Қийёсий педагогик аксиология

С. Инновацион праксиология

Д. Инновацион менежмент

12. Педагогика назарияси ва амалиётида юзага келадиган педагогик янгиликларни баҳолаш ва ўзлаштиришнинг ўзига хосликларини очиб берувчи фан нима деб аталади?

А. Қийёсий педагогик аксиология

- В. Педагогик неология
- С. Инновацион праксиология
- Д. Инновацион менежмент

13. Педагогик янгиликларни амалиётда қўллашни ўзлаштиришга доир таълимот нима деб аталади?

- А. Инновацион праксиология
- В. Қиёсий педагогик аксиология
- С. Педагогик неология
- Д. Инновацион менежмент

14. Янгилик – бу.....

А. Фақатгина ғоя, ёндашув, метод, технология, шунчаки тақдим этилган ва ҳали фойдаланилмаган ҳолатдаги эмас, балки бу инновацион жараённинг мажмуавий ва алоҳида таркибий қисмидир.

В. Таълимнинг янги мазмуни, шакл ва методларини ишлаб чиқиш.

С. Янгиликларнинг қўлланилиш даражасини янги маҳсулдорликлар билан ўзгартириш босқичи.

Д. Таълим соҳасидаги мавжуд ёки янги эҳтиёжларни қондириш учун педагогик янгиликларни яратиш, жорий этиш, ўзлаштириш ва фойдаланиш.

15. Таълим соҳасидаги мавжуд ёки янги эҳтиёжларни қондириш учун педагогик янгиликларни яратиш, жорий этиш, ўзлаштириш ва фойдаланишга доир фаолият нима деб аталади?

- А. Инновацион жараён
- В. Инновацион фаолият
- С. Инновация
- Д. Инновацион салоҳият

16. Янги ижтимоий талаблар билан анъанавий меъёрларнинг мос келмаслиги, ёхуд амалиётнинг янги қўлланилаётган меъёрининг мавжуд меъёр билан тўқнашуви натижа-сида вужудга келувчи мажмуали муаммоларнинг ечимига қаратилган фаолият нима деб аталади?

- А. Инновацион фаолият
- В. Инновацион жараён
- С. Инновация
- Д. Инновацион салоҳият

17. деганда алоҳида педагогнинг ва яхлитликда педагогик жамоанинг янгиликни ўзлаштиришга тайёрлиги, улардан амалиётда фойдалана олиши ва қутилган натижаларни қўлга кирита олиши тушунилади.

- A. Инновацион салоҳият
- B. Инновацион фаолият
- C. Инновацион жараён
- D. Инновация

18. Таълим муассасасининг инновацион салоҳияти нима деб аталади?

A. Таълим муассасасининг ўз-ўзини ривожлантиришга тайёрлиги, шахснинг ўз-ўзини ривожлантириш учун маданий-таълимий муҳитнинг ва шарт-шароитларнинг хилма-хиллиги ҳамда коммуникатив муносабатларнинг юқори даражаси тушунилади.

B. Педагог шахсидаги ижтимоий-маданий ва ижодий ўзига хосликлар йиғиндиси, педагогик фаолиятни такомиллаштиришга тайёрлиги ҳамда бунинг учун зарурий ички восита ва методларнинг мавжудлигидир.

C. Алоҳида педагогнинг ва яхлитликда педагогик жамоанинг янгиликни ўзлаштиришга тайёрлиги, улардан амалиётда фойдалана олиши ва қутилган натижаларни қўлга кирита олиши тушунилади.

D. Янги ижтимоий талаблар билан анъанавий меъёрларнинг мос келмаслиги, ёхуд амалиётнинг янги қўлланилаётган меъёрининг мавжуд меъёр билан тўқнашуви натижасида вужудга келувчи мажмуали муаммоларнинг ечимига қаратилган фаолият нима деб аталади.

19. Кенг маънода инновация деганда нима тушунилади?

A. Бирор бир янги ижтимоий эҳтиёжни яхшироқ қондириш учун янги илмий, амалий восита, яъни янгилик яратиш, тарқатиш ва қўллашни ўз таркибига оладиган комплекс жараён сифатида қаралади.

B. Бирор бир жамоа фаолиятини такомиллаштириш учун киритилаётган ва бу инновация субъекти томонидан янгилик деб қабул қилинган янги восита, услуб, ёндашувлар тизимига нисбатан ишлатилади.

C. Инновация — ривожланган технологик жараённинг такомиллашган маҳсулоти кўринишида намоён бўладиган ижодий меҳнатнинг натижаси.

Д. Инновация – бу бошқарув объектини ўзгартириш ҳамда юқори даражадаги ижтимоий-иқтисодий, илмий-техник самараларни қўлга киритиш мақсадида муайян соҳаларга янгиликни татбиқ қилишнинг якуний натижаси эканлигини қайд этиб ўтади.

20. Тор маънодаги инновация деганда нима тушунилади?

А. Бирор бир жамоа фаолиятини такомиллаштириш учун киритилаётган ва бу инновация субъекти томонидан янгилик деб қабул қилинган янги восита, услуб, ёндашувлар тизимига нисбатан ишлатилади.

В. Бирор бир янги ижтимоий эҳтиёжни яхшироқ қондириш учун янги илмий, амалий восита, яъни янгилик яратиш, тарқатиш ва қўллашни ўз таркибига оладиган комплекс жараён сифатида қаралади.

С. Инновация – ривожланган технологик жараённинг такомиллашган маҳсулоти кўринишида намоён бўладиган ижодий меҳнатнинг натижаси.

Д. Инновация – бу бошқарув объектини ўзгартириш ҳамда юқори даражадаги ижтимоий-иқтисодий, илмий-техник самараларни қўлга киритиш мақсадида муайян соҳаларга янгиликни татбиқ қилишнинг якуний натижаси эканлигини қайд этиб ўтади.

21. Педагогик инновациялар деганда нима тушунилади?

А. Педагогик янгиликларни ўрганиш, ўзлаштириш, уларни баҳолаш, фойдаланиш ва амалиётга татбиқ этиш тушунилади.

В. Таълим муассасасини бошқаришнинг янги методларини амалга ошириш, ташқи алоқа ўрнатиш ва иш ўринларини ташкил этиш тушунилади.

С. Замонавий техника ва технологияларни жорий қилиниши натижасида, жаҳон стандартларига мос келадиган мутахассисларни тайёрлаш тушунилади.

Д. Педагогик, ташкилий ва иқтисодий инновациялар билан мувофиқлаштирилган ва ўзаро алоқадорлик асосида амалга ошириладиган инновациялар.

22. Иқтисодий инновациялар деганда нима тушунилади?

А. Замонавий техника ва технологияларни жорий қилиниши натижасида, жаҳон стандартларига мос келадиган мутахассисларни тайёрлаш тушунилади.

В. Педагогик янгиликларни ўрганиш, ўзлаштириш, уларни баҳолаш, фойдаланиш ва амалиётга татбиқ этиш тушунилади.

С. Таълим муассасасини бошқаришнинг янги методларини амалга ошириш, ташқи алоқа ўрнатиш ва иш ўринларини ташкил этиш тушунилади.

Д. Педагогик, ташкилий ва иқтисодий инновациялар билан мувофиқлаштирилган ва ўзаро алоқадорлик асосида амалга ошириладиган инновациялар.

23. Ташкилий инновациялар деганда нима тушунилади?

А. Таълим муассасасини бошқаришнинг янги методларини амалга ошириш, ташқи алоқа ўрнатиш ва иш ўринларини ташкил этиш тушунилади

В. Замонавий техника ва технологияларни жорий қилиниши натижасида, жаҳон стандартларига мос келадиган мутахассисларни тайёрлаш тушунилади.

С. Педагогик янгиликларни ўрганиш, ўзлаштириш, уларни баҳолаш, фойдаланиш ва амалиётга татбиқ этиш тушунилади.

Д. Педагогик, ташкилий ва иқтисодий инновациялар билан мувофиқлаштирилган ва ўзаро алоқадорлик асосида амалга ошириладиган инновациялар.

24. Технологик инновациялар деганда нима тушунилади?

А. Педагогик, ташкилий ва иқтисодий инновациялар билан мувофиқлаштирилган ва ўзаро алоқадорлик асосида амалга ошириладиган инновациялар.

В. Таълим муассасасини бошқаришнинг янги методларини амалга ошириш, ташқи алоқа ўрнатиш ва иш ўринларини ташкил этиш тушунилади.

С. Замонавий техника ва технологияларни жорий қилиниши натижасида, жаҳон стандартларига мос келадиган мутахассисларни тайёрлаш тушунилади.

Д. Педагогик янгиликларни ўрганиш, ўзлаштириш, уларни баҳолаш, фойдаланиш ва амалиётга татбиқ этиш тушунилади.

25. Қайси олим ўқув-тарбия жараёнининг у ёки бу таркибий қисми билан боғлиқликда инновацияларни қуйидаги тўрт турга ажратиб кўрсатади: 1) таълим мазмунига доир инновациялар; 2) ўқув-тарбия жараёни методлари, методикаси ва технологиясига доир инновациялар; 3) ўқув-тарбия жараёнини ташкил этишга доир инновациялар; 4) таълим тизимини бошқаришга доир инновациялар?

А. О.Хомерики

В. М.М.Поташник

С. В.С.Лазарев

Д. Н.Ю.Посталюк

26. Қайси олимлар таълимда қўлланилиш қўламини кўра инновацияларни қуйидаги уч турга ажратиб кўрсатилади:
1) локал, алоҳида, ўзаро боғланмаган хусусий инновациялар;
2) ўзаро боғланган, хусусий инновациялар мажмуини ифода этувчи модулли инновациялар; 3) бутун таълим муассасасини қамраб олувчи тизимли инновациялар

А. М.М.Поташник ва В.С.Лазаревлар

В. О.Г.Хомерики ва М.М.Поташник

С. В.С.Лазарев ва О.Г.Хомерики

Д. С.Турғунов ва Н.Мамадов

27. Янгиликнинг ўзгариш тезлиги ва янгилик даражасига кўра инновацияларни нечта рақамини ҳосил қилиш мумкин?

А. Еттита

В. Бешта

С. Олтита

Д. Тўртта

28. “Электрон гуруҳ журналлари”, “электрон деканат” қандай инновацияларга мисол бўла олади

А. Модификациялашган инновациялар

В. Тузатиш киритувчи инновациялар

С. Ўзгартириш киритувчи инновациялар

Д. Интеграллашган инновациялар

29. “Интернет-таълим” қандай инновацияга мисол бўла олади?

А. Ўзгартириш киритувчи инновациялар

В. Модификациялашган инновациялар

С. Модификациялашган инновациялар

Д. Интеграллашган инновациялар

30. “Шахсга йўналтирилган масофавий таълим технологиялари” қандай инновацияларга мисол бўла олади?

А. Интеграллашган инновациялар

В. Ўзгартириш киритувчи инновациялар

С. Модификациялашган инновациялар

Д. Модификациялашган инновациялар

31. Қуйидаги инновациялардан қайси бири таълим мақсади ва вазифалари билан боғлиқ педагогик инновацияларга мисол бўла олади?

А. “Идентив ўқув мақсадларини ўқув вазифаларига айлантириш”

В. “Таълим мазмунини интеграциялаш ва дифференциялаштириш”

С. “Ахборотлаштириш ва прогнозлаштириш”

Д. “Ўқув портфолиолари”

32. Қуйидаги инновациялардан қайси бири таълим ва тарбия мазмуни билан боғлиқ инновацияларга мисол бўла олади?

А. “Таълим мазмунини интеграциялаш ва дифференциялаштириш”

В. “Идентив ўқув мақсадларини ўқув вазифаларига айлантириш”

С. “Ахборотлаштириш ва прогнозлаштириш”

Д. “Ўқув портфолиолари”

33. Қуйидагилардан қайси бири ўқув жараёнида қўлланиладиган педагогик инновацияларга мисол бўла олади?

А. “Таълимнинг ахборот технологиялари”

В. “Электрон харита”

С. “Таълимни демократлаштириш”

Д. “Таълимнинг давлат бошқарувидан давлат-жамоатчилик бошқарувига ўтилиши”

34. Қуйидагилардан қайси бири ўқув курсида қўлланиладиган педагогик инновацияларга мисол бўла олади?

А. “Электрон харита”

В. “Таълимнинг ахборот технологиялари”

С. “Таълимни демократлаштириш”

Д. “Таълимнинг давлат бошқарувидан давлат-жамоатчилик бошқарувига ўтилиши”

36. Қуйидагилардан қайси бири таълим соҳасида қўлланиладиган педагогик инновацияларга мисол бўла олади?

А. “Таълимни демократлаштириш”

В. “Электрон харита”

С. “Таълимнинг ахборот технологиялари”

Д. “Таълимнинг давлат бошқарувидан давлат-жамоатчилик бошқарувига ўтилиши”

37. Қуйидагилардан қайси бири таълимни бошқариш соҳасида қўлланиладиган педагогик инновацияларга мисол бўла олади?

А. “Таълимнинг давлат бошқарувидан давлат-жамоатчилик бошқарувига ўтилиши”

В. “Таълимни демократлаштириш”

С. “Электрон харита”

Д. “Таълимнинг ахборот технологиялари”

38. Қуйидагилардан қайси бири таълим олганликни ташхис этиш билан боғлиқ педагогик инновацияларга мисол бўла олади?

А. “Ўқув портфолиолари”

В. “Таълимнинг ахборот технологиялари”

С. “Электрон харита”

Д. “Таълимни демократлаштириш”

39. Қайси асосга кўра педагогик инновацияларни қуйидаги беш гуруҳга бўлиш мумкин: 1) жамоада ўқитишга доир инновациялар; 2) гуруҳли ўқитишга доир инновациялар; 3) тьюторлик; 4) фацилитаторлик; 5) репетиторлик?

А. Педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро ҳаракат турига кўра

В. Функционал имкониятларига кўра

С. Амалга ошириш усулларига кўра

Д. Новаторлик тадбирлари қўламига кўра

40. Қандай асосга кўра педагогик инновацияларни қуйидаги уч турга бўлиш мумкин: 1) локал; 2) оммавий; 3) глобал?

А. Новаторлик тадбирлари қўламига кўра

В. Педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро ҳаракат турига кўра

С. Функционал имкониятларига кўра

Д. Амалга ошириш усулларига кўра

41. Қандай асосга кўра педагогик инновацияларни қуйидаги икки турга бўлиш мумкин: 1) алоҳида таълим муассасаларига доир педагогик инновациялар; 2) аниқ касбий-типологик гуруҳ педагогларига хос педагогик инновациялар?

А. Ижтимоий-педагогик аҳамиятига кўра

В. Новаторлик тадбирлари қўламига кўра

С. Педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро ҳаракат турига кўра

Д. Функционал имкониятларига кўра

42. Қандай асосга кўра педагогик инновацияларни қуйидаги беш турга бўлиш мумкин: 1) алоҳида педагог фаолиятига

доир педагогик инновациялар; 2) педагогларнинг методик бирлашмасига доир педагогик инновациялар; 3) алоҳида таълим муассасаси фаолиятига доир инновациялар; 4) туман, шаҳар, вилоят, республика миқёсидаги педагогик инновациялар; 5) халқаро миқёсидаги педагогик инновациялар?

А. Маконга йўналганлигига кўра

В. Новаторлик тадбирлари кўламига кўра

С. Педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро ҳаракат турига кўра

Д. Функционал имкониятларига кўра

43. Қандай асосга кўра педагогик инновацияларни қуйидаги олти турга бўлиш мумкин: 1) режали педагогик инновациялар; 2) тизимли педагогик инновациялар; 3) даврий педагогик инновациялар; 4) стихияли педагогик инновациялар; 5) тасодикий педагогик инновациялар; 6) ўз-ўзидан юзага келувчи педагогик инновациялар?

А. Амалга ошириш усулларига кўра

В. Маконга йўналганлигига кўра

С. Новаторлик тадбирлари кўламига кўра

Д. Педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро ҳаракат турига кўра

44. Инновацияларнинг юзага келиши сабабларига муносабатига кўра инновацион жараёнларни неча турга бўлиш мумкин?

А. Икки

В. Уч

С. Тўрт

Д. Беш

45. Р.Н.Юсуфбекова инновацион жараён тузилмасининг нечта блокени ажратиб кўрсатади?

А. Уч

В. Тўрт

С. Беш

Д. Олти

46. Р.Н.Юсуфбекова бўйича инновацион жараён тузилмасининг биринчи блоки қандай аталади?

А. Педагогикадаги янгини яратиш блоки

В. Янгини идрок қилиш, ўзлаштириш ва баҳолаш блоки

С. Янгидан фойдаланиш ва уни жорий этиш блоки

D. Янгиликни амалиётда қўллаш блоки

47. Р.Н.Юсуфбекова бўйича инновацион жараён тузилмасининг иккинчи блоки қандай аталади?

A. Янгини идрок қилиш, ўзлаштириш ва баҳолаш блоки

B. Педагогикадаги янгини яратиш блоки

C. Янгидан фойдаланиш ва уни жорий этиш блоки

D. Янгиликни амалиётда қўллаш блоки

48. Р.Н.Юсуфбекова бўйича инновацион жараён тузилмасининг учинчи блоки қандай аталади?

A. Янгидан фойдаланиш ва уни жорий этиш блоки

B. Янгини идрок қилиш, ўзлаштириш ва баҳолаш блоки

C. Педагогикадаги янгини яратиш блоки

D. Янгиликни амалиётда қўллаш блоки

49. В.С.Лазарев ҳар бири бир неча таркибий қисмлардан иборат инновацион жараён тузилишининг нечта таркибий қисмини ажратиб кўрсатади?

A. Тўрт

B. Беш

C. Олти

D. Етти

50. Мотив, мақсад, вазифалар, мазмун, шакл, метод, натижа каби аниқ моддий, молиявий, вақтинчалик ва бошқа шарт-шароитларда амалга оширилувчи таркибий қисмлар йиғиндиси ўзида инновацион жараённинг қандай қисмини акс эттиради?

A. Фаолиятли

B. Субъективли

C. Даражали

D. Мазмунли

51. Таълим муассасаси барча субъектлари – директор, унинг ўринбосарлари, ўқитувчилар, олимлар, ўқувчилар, оналар, хомийлар, методистлар, ОТМ ўқитувчилари, консультантлар, экспертлар, таълимни бошқариш органлари ходимлари, аттестация комиссиясининг инновацион фаолияти инновацион жараённинг қандай қисмини акс эттиради?

A. Субъективли

B. Фаолиятли

C. Даражали

D. Мазмунли

52. Халқаро, республика, вилоят, туман, шаҳар, таълим муассасаси даражасидаги инновацион фаолият субъектларининг ўзаро алоқадор инновацион фаолияти инновацион жараёнининг қандай қисмини акс эттиради?

- A. Даражали
- B. Субъективли
- C. Фаолиятли
- D. Мазмунли

52. Таълим, тарбиявий ишлар, ўқув-тарбия жараёнини ташкил этиш, таълим муассасасини бошқаришга доир янгиликларни ишлаб чиқиш ва ўзлаштириш инновацион жараёнининг қандай қисмини акс эттиради?

- A. Мазмунли
- B. Даражали
- C. Субъективли
- D. Фаолиятли

54. О.Хомерики бўйича инновацион жараён кетма-кетлигининг биринчи даври қандай аталади?

- A. Таълим муассасасидаги муаммони аниқлаш
- B. Таълим муассасасидаги муаммоларни ҳал этишнинг муқобил вариантларини излаб топиш
- C. Қарор қабул қилиш
- D. Таълим муассасасини ривожланиш ғоясини амалга ошириш метод ва усулларини аниқлаш

55. О.Хомерики бўйича инновацион жараён кетма-кетлигининг иккинчи даври қандай аталади?

- A. Таълим муассасасидаги муаммоларни ҳал этишнинг муқобил вариантларини излаб топиш
- B. Таълим муассасасидаги муаммони аниқлаш
- C. Қарор қабул қилиш
- D. Таълим муассасасини ривожланиш ғоясини амалга ошириш метод ва усулларини аниқлаш

56. О.Хомерики бўйича инновацион жараён кетма-кетлигининг учинчи даври қандай аталади?

- A. Қарор қабул қилиш
- B. Таълим муассасасидаги муаммоларни ҳал этишнинг муқобил вариантларини излаб топиш
- C. Таълим муассасасидаги муаммони аниқлаш

D. Таълим муассасасини ривожланиш ғоясини амалга ошириш метод ва усулларини аниқлаш

57. О.Хомерики бўйича инновацион жараён кетма-кетлигининг тўртинчи даври қандай аталади?

A. Таълим муассасасини ривожланиш ғоясини амалга ошириш метод ва усулларини аниқлаш

B. Қарор қабул қилиш

C. Таълим муассасасидаги муаммоларни ҳал этишнинг муқобил вариантларини излаб топиш

D. Таълим муассасасидаги муаммони аниқлаш

58. Янгиликлар киритишни лойиҳалаш неча босқичда амалга оширилади?

A. Уч

B. Тўрт

C. Беш

D. Олти

59. Инновацион циклниң барча босқичлари – маркетинг, бизнес-режалаштириш, ишлаб чиқишдан комплекс зарурий асбоб-ускуналар, кадрлар таъминоти ва сервис хизматларни кенгрок қамраб олувчи янгиликлар киритишнинг мажмуавий технологияси қандай аталади?

A. Инжиниринг

B. Амалга ошириш

C. Консалтинг

D. Ўргатиш

60. Инновацион фаолият стратегиясини режалаштириш ва танлаб олиш босқичини таъминловчи янгиликлар киритиш технологияси қандай аталади?

A. Консалтинг

B. Амалга ошириш

C. Инжиниринг

D. Ўргатиш

61. Кадрларни янгиликларни яратишга тайёрлашга ўргатиш босқичини таъминловчи янгиликлар киритиш технологияси қандай аталади?

A. Ўргатиш

B. Консалтинг

C. Амалга ошириш

D. Инжиниринг

62. Бирор фан соҳаси ёки бошқа ҳудуднинг ўзига хосликларини ҳисобга олиб, инновацион лойиҳани амалга оширишни таъминловчи янгиликлар киритиш технологияси қандай аталади?

- A. Технологияни узатиш
- B. Ўргатиш
- C. Консалтинг
- D. Амалга ошириш

63. Инновацион фаолият субъектининг талабларини қондиришдан инновацион фаолият субъекти эҳтиёжининг мажмуавийлигини англаш ва шакллантиришгача бўлган амалий фаолияти жараёнида юзага келувчи субъектнинг янгиликни яратиш ва ўзлаштиришга бўлган эҳтиёж ва қизиқишларини ўзида ифода этувчи ундовчи куч, сабаб нима деб аталади?

- A. Мотив
- B. Мақсад
- C. Натижа
- D. Жараён

64. Инновацион фаолиятнинг мақсади қайси қаторда тўғри кўрсатилган?

A. Кутилган натижага эришиш вақтини аниқлаш; белгиланган муддатда уни қўлга киритиш имкониятлари; мақсадга эришишдаги субъектнинг йўналганлилиги; олинган натижани кутилаётган билан таққослаш имконини берувчи янгиликнинг таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмини ўзгартириш

B. Кутилган натижага имкон берувчи таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмининг аввалги ва уни ўзгартиришга қаратилган янги моделининг ҳолатини ўзида акс эттириш

C. Мақсадга эришиш учун ташкил этилган фаолияти тузилишини ўзаро мувофиқлаштириш

D. Объектнинг янгиланишидаги аниқ ўзгаришларни ўзида акс эттириш

65. Инновацион фаолиятнинг вазифаси қайси қаторда тўғри кўрсатилган?

A. Кутилган натижага имкон берувчи таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмининг аввалги ва уни ўзгартиришга қаратилган янги моделининг ҳолатини ўзида акс эттириш

В. Кутилган натижага эришиш вақтини аниқлаш; белгиланган муддатда уни қўлга киритиш имкониятлари; мақсадга эришишдаги субъектининг йўналганлилиги; олинган натижани кутилаётган билан таққослаш имконини берувчи янгиликнинг таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмини ўзгартириш

С. Мақсадга эришиш учун ташкил этилган фаолияти тузилишини ўзаро мувофиқлаштириш

Д. Объектнинг янгиланишидаги аниқ ўзгаришларни ўзида акс эттириш

66. Инновацион фаолият шакли деганда нима тушунилади?

А. Инновацион жараён субъектларнинг мақсадга эришиш учун ташкил этилган фаолият тузилишини ўзаро мувофиқлаштириш

В. Кутилган натижага эришиш вақтини аниқлаш; белгиланган муддатда уни қўлга киритиш имкониятлари; мақсадга эришишдаги субъектининг йўналганлилиги; олинган натижани кутилаётган билан таққослаш имконини берувчи янгиликнинг таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмини ўзгартириш

С. Мақсадга эришиш учун ташкил этилган фаолияти тузилишини ўзаро мувофиқлаштириш

Д. Объектнинг янгиланишидаги аниқ ўзгаришларни ўзида акс эттириш

67. Инновацион фаолият натижаси деганда нима тушунилади?

А. Объектнинг янгиланишидаги аниқ ўзгаришларни ўзида акс эттириш

В. Инновацион жараён субъектларнинг мақсадга эришиш учун ташкил этилган фаолият тузилишини ўзаро мувофиқлаштириш

С. Кутилган натижага эришиш вақтини аниқлаш; белгиланган муддатда уни қўлга киритиш имкониятлари; мақсадга эришишдаги субъектининг йўналганлилиги; олинган натижани кутилаётган билан таққослаш имконини берувчи янгиликнинг таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмини ўзгартириш

Д. Мақсадга эришиш учун ташкил этилган фаолияти тузилишини ўзаро мувофиқлаштириш

68. Инновацион фаолиятнинг даражалари тўғри кўрсатилган жавобни топинг.

А. Репродуктив, эвристик, креатив

- В. Ижодий ёндашув, ижодий фаоллик
- С. Янгича фикрлаш, муомала маданияти
- Д. Янгиликни киритишга технологик ва методологик тайёр-гарлик

69. А.Никольскаянинг фикрича, фаолиятни янгилаш қандай босқичларда амалга оширилади?

- А. Тайёргарлик, режалаштириш ва жорий этиш
- В. Янгиликни киритишга технологик ва методологик тайёр-гарлик

С. Репродуктив, эвристик, креатив

Д. Ижодий ёндашув, ижодий фаоллик

70. Ўқитувчи инновацион фаолиятининг шаклланиши нечта босқичдан иборат?

А. Тўрт

В. Беш

С. Олти

Д. Етти

71. Ўқитувчи инновацион фаолияти шаклланишининг биринчи босқичи қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

А. Тайёр методик тавсияномалар аниқ қилиб кўчирилади

В. Мавжуд тизимга айрим янги мослама(модификация)лар методлар киритилади

С. Янги ғояни амалга ошириш мазмуни, методлари ва шакли тўлиқ ишлаб чиқилади

Д. Ўқитувчи ўқитиш ва тарбиялашнинг ўз концепцияси ва методикасини ишлаб чиқади

72. Ўқитувчи инновацион фаолияти шаклланишининг иккинчи босқичи қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

А. Мавжуд тизимга айрим янги мослама(модификация)лар методлар киритилади

В. Тайёр методик тавсияномалар аниқ қилиб кўчирилади

С. Янги ғояни амалга ошириш мазмуни, методлари ва шакли тўлиқ ишлаб чиқилади

Д. Ўқитувчи ўқитиш ва тарбиялашнинг ўз концепцияси ва методикасини ишлаб чиқади

73. Ўқитувчи инновацион фаолияти шаклланишининг учинчи босқичи қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

А. Янги ғояни амалга ошириш мазмуни, методлари ва шакли тўлиқ ишлаб чиқилади

В. Тайёр методик тавсияномалар аниқ қилиб кўчирилади
С. Мавжуд тизимга айрим янги мослама(модификация)лар методлар киритилади

Д. Ўқитувчи ўқитиш ва тарбиялашнинг ўз концепцияси ва методикасини ишлаб чиқади

74. Ўқитувчи инновацион фаолияти шаклланишининг тўртинчи босқичи қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

А. Ўқитувчи ўқитиш ва тарбиялашнинг ўз концепцияси ва методикасини ишлаб чиқади

В. Тайёр методик тавсияномалар аниқ қилиб кўчирилади

С. Мавжуд тизимга айрим янги мослама(модификация)лар методлар киритилади

Д. Янги ғояни амалга ошириш мазмуни, методлари ва шакли тўлиқ ишлаб чиқилади

75. Инновацион салоҳиятнинг технологик таркибий қисми ўзида нимани акс эттиради?

А. Ходимларнинг касбий кўникма ва малакаларга эғалиги даражаси, ишлаб чиқариш технологиялари, ташкилотдаги янгиланишларни бошқариш ва амалга ошириш билан тавсифланади.

В. Ўзида жамоа аъзоларининг келгуси янгиланишлардан хабардорлиги, шу билан бирга инновация субъектларининг профессионал билим даражасини акс эттиради.

С. Профессионал фаолиятни амалга оширишда муассаса ходимларида ижодий ёндашувнинг мавжудлиги, уларнинг муаммоли вазиятларда ностандарт фикрлай олиш, биқик фикрлаш ва фаолият кўникмаларига эғаликларини аниқлаб беради.

Д. Психологик муҳитда намоён бўлувчи муассасанинг ташкилий маданияти, кадриятга йўналганлиги, ижтимоий установакалар, жамоа аъзоларининг хатти-ҳаракатлари.

76. Инновацион салоҳиятнинг когнитив таркибий қисми ўзида нимани акс эттиради?

А. Ўзида жамоа аъзоларининг келгуси янгиланишлардан хабардорлиги, шу билан бирга инновация субъектларининг профессионал билим даражасини акс эттиради.

В. Ходимларнинг касбий кўникма ва малакаларга эғалиги даражаси, ишлаб чиқариш технологиялари, ташкилотдаги янгиланишларни бошқариш ва амалга ошириш билан тавсифланади.

С. Профессионал фаолиятни амалга оширишда муассаса ходимларида ижодий ёндашувнинг мавжудлиги, уларнинг

муаммоли вазиятларда ностандарт фикрлай олиш, биқиқ фикрлаш ва фаолият кўникмаларига эғаликларини аниқлаб беради.

Д. Психологик муҳитда намоён бўлувчи муассасанинг ташкилий маданияти, қадриятга йўналганлиги, ижтимоий установақалар, жамоа аъзоларининг хатти-ҳаракатлари.

77. Инновацион салоҳиятнинг креатив таркибий қисми ўзида нимани акс эттиради?

А. Профессионал фаолиятни амалга оширишда муассаса ходимларида ижодий ёндашувнинг мавжудлиги, уларнинг муаммоли вазиятларда ностандарт фикрлай олиш, биқиқ фикрлаш ва фаолият кўникмаларига эғаликларини аниқлаб беради.

В. Ўзида жамоа аъзоларининг келгуси янгиланишлардан хабардорлиги, шу билан бирга инновация субъектларининг профессионал билим даражасини акс эттиради.

С. Ходимларнинг касбий кўникма ва малақаларга эғалиги даражаси, ишлаб чиқариш технологиялари, ташкилотдаги янгиланишларни бошқариш ва амалга ошириш билан тавсифланади.

Д. Психологик муҳитда намоён бўлувчи муассасанинг ташкилий маданияти, қадриятга йўналганлиги, ижтимоий установақалар, жамоа аъзоларининг хатти-ҳаракатлари.

78. Инновацион салоҳиятнинг ҳиссий-эмоционал таркибий қисми ўзида нимани акс эттиради?

А. Жамоа аъзоларининг инновацияни ўзлаштириш жараёни, уларнинг фаолиятига таъсир этиши, уни кучайтириши ё сусайтириши билан белгиланади.

В. Профессионал фаолиятни амалга оширишда муассаса ходимларида ижодий ёндашувнинг мавжудлиги, уларнинг муаммоли вазиятларда ностандарт фикрлай олиш, биқиқ фикрлаш ва фаолият кўникмаларига эғаликларини аниқлаб беради.

С. Ўзида жамоа аъзоларининг келгуси янгиланишлардан хабардорлиги, шу билан бирга инновация субъектларининг профессионал билим даражасини акс эттиради.

Д. Ходимларнинг касбий кўникма ва малақаларга эғалиги даражаси, ишлаб чиқариш технологиялари, ташкилотдаги янгиланишларни бошқариш ва амалга ошириш билан тавсифланади.

79. Инновацион салоҳиятнинг мотивацион таркибий қисми ўзида нимани акс эттиради?

А. Жамоа аъзоларининг янгиликка муносабатини аниқлаш: инновацион фаолиятга даъват этиш, унинг чегара ва шакллари

белгилаб бериш, таълим муассасаси мақсадларига эришишга йўналтирилган, мўлжалланган мотивлардан таркиб топади.

В. Ўзида жамоа аъзоларининг келгуси янгиланишлардан хабардорлиги, шу билан бирга инновация субъектларининг профессионал билим даражасини акс эттиради.

С. Ходимларнинг касбий кўникма ва малакаларга эгаллиги даражаси, ишлаб чиқариш технологиялари, ташкилотдаги янгиланишларни бошқариш ва амалга ошириш билан тавсифланади.

Д. Психологик муҳитда намоён бўлувчи муассасанинг ташкилий маданияти, кадриятга йўналганлиги, ижтимоий установакалар, жамоа аъзоларининг хатти-ҳаракатлари.

80. Тизимда миқдор ўзгаришлар киритиш билан тавсифланадиган инновациялар қандай номланади?

- А. Биринчи рақамли инновациялар
- В. Иккинчи рақамли инновациялар
- С. Учинчи рақамли инновациялар
- Д. Тўртинчи рақамли инновациялар

81. Тизимнинг дастлабки хусусиятларини регенерация қилиш (анъанавий таълим тизими ёки унинг элементларини қайта ишлаб чиқиш) қандай инновацияларга хос?

- А. Нулевой рақамли инновациялар
- В. Биринчи рақамли инновациялар
- С. Иккинчи рақамли инновациялар
- Д. Учинчи рақамли инновациялар

82. Тизим ичидаги элементларни қайта гуруҳлаштириш ёки ташкилий жиҳатларини ўзгартириш билан тавсифланадиган инновациялар қандай номланади?

- А. Иккинчи рақамли инновациялар
- В. Учинчи рақамли инновациялар
- С. Тўртинчи рақамли инновациялар
- Д. Бешинчи рақамли инновациялар

83. Таълим тизимининг янги шарт-шароитларга мослашувчан ўзгаришини ўзида ифода этадиган инновациялар қандай аталади?

- А. Учинчи рақамли инновациялар
- В. Тўртинчи рақамли инновациялар
- С. Бешинчи рақамли инновациялар
- Д. Олтинчи рақамли инновациялар

84. Янги ечимга эга бўладиган инновациялар қандай аталади?

- A. Тўртинчи рақамли инновациялар
- B. Бешинчи рақамли инновациялар
- C. Олтинчи рақамли инновациялар
- D. Еттинчи рақамли инновациялар

85. Таълим тизимининг янги авлодини яратишни назарда тутадиган инновациялар қандай аталади?

- A. Бешинчи рақамли инновациялар
- B. Олтинчи рақамли инновациялар
- C. Еттинчи рақамли инновациялар
- D. Саккизинчи рақамли инновациялар

86. Қандай инновацияларни амалга ошириш орқали “янги турдаги” таълим тизими яратилади?

- A. Олтинчи рақамли инновациялар
- B. Еттинчи рақамли инновациялар
- C. Саккизинчи рақамли инновациялар
- D. Тўққизинчи рақамли инновациялар

87. Қандай инновациялар таълим тизимини тубдан ўзгартиришга қаратилган бўлади?

- A. Еттинчи рақамли инновациялар
- B. Саккизинчи рақамли инновациялар
- C. Тўққизинчи рақамли инновациялар
- D. Ўнинчи рақамли инновациялар

88. Инновация – бу ўзгартириш, яхшилаш, такомиллаштириш демакдир. Инновацияга берилган мазкур таъриф муаллифини аниқланг.

- A. К.Ангеловский
- B. М.Жуманиёзова
- C. С.Тургунов
- D. Н.Мамадов

89. Инновация – бу ўзида тараққийпарвар ясосни акс эттирувчи таркибий қисмлар мажмуи. Инновацияга берилган мазкур таъриф муаллифини аниқланг.

- A. В.И.Загвязинский
- B. К.Ангеловский
- C. М.Жуманиёзова
- D. С.Тургунов

90. Инновация – бу янги восита, янги метод, янги технология. Инновацияга берилган мазкур таъриф муаллифини аниқланг.

- A. В.А.Сластенин, В.И.Подымова
- В. В.И.Загвязинский, К.Ангеловский
- С. М.Жуманиёзова, Н.Мамадов
- D. С.Турғунов, У.Иноят

91. Инновация – бу янги методларни ва таълимнинг янги мазмундаги методларини ишлаб чиқишдир. Инновацияга берилган мазкур таъриф муаллифини аниқланг.

- A. П.Г.Щедровицкий
- В. К.Ангеловский
- С. М.Жуманиёзова
- D. С.Турғунов

92. Агар фаолият қисқа муддатли бўлса, яхлит тизим хусусиятига эга бўлмаса, ўз олдига муайян тизимдаги баъзи таркибий қисмларнигина ўзгартиришни вазифа қилиб қўйган бўлса, у ҳолда биз.....

- A. “Новация” ҳақида фикр юритаётган бўламыз
- В. Биз буни “инновация” дея оламыз
- С. Буни “янгилик” деб айтамыз
- D. “Ретро инновациялар” ҳақида фикр юритаётган бўламыз

93. Агар фаолият муайян концептуал ёндашув асосида амалга оширилаётган бўлса, унинг натижаси ўша тизимнинг ривожланишига ёки унинг принципиал ўзгаришига олиб келса....

- A. Биз буни “инновация” дея оламыз
- В. “Новация” ҳақида фикр юритаётган бўламыз
- С. Буни “янгилик” деб айтамыз
- D. “Тузатиш киритувчи инновациялар” ҳақида фикр юритаётган бўламыз

94. “Инновация тушунчаси мазмунан “янги”, “янгилик” тушунчаларининг айнан ўзи эмас. Исталган янгилик, қачонки, амалий фаолиятда ўзининг кенг қамровли самарасини берса ва кенг қўламли эҳтиёж объектига айлансагина, том маънодаги инновация деб аташ мумкин бўлади”. Инновацияга берилган мазкур таъриф муаллифини аниқланг.

- A. Б.Х.Ходжаев, Ш.М.Зуфаров
- В. В.А.Сластенин, В.И.Подымова

С. В.И.Загвязинский, К.Ангеловский

D. M.Жуманиёзова, Н.Мамадов

95. Бугунги кунда инновацияларни гуруҳлашга доир нечта тасниф мавжуд?

A. Йигирмадан ортик

B. Ўндан ортик

C. Ўн бешдан ортик

D. Ўттиздан ортик

96. Инновация – бу бошқарув объектини ўзгартириш ҳамда юқори даражадаги ижтимоий-иқтисодий, илмий-техник самараларни қўлга киритиш мақсадида муайян соҳаларга янгиликни татбиқ қилишнинг якуний натижаси. Инновацияга берилган мазкур таъриф муаллифини аниқланг.

A. Н.Мамадов

B. M.Жуманиёзова

C. Б.Ходжаев

D. Ш.Зуфаров

97. Инновация – ривожланган технологик жараённинг такомиллашган маҳсулоти кўринишида намоён бўладиган ижодий меҳнатнинг натижаси. Инновацияга берилган мазкур таъриф муаллифини аниқланг.

A. M.Жуманиёзова

B. Н.Мамадов

C. Б.Ходжаев

D. Ш.Зуфаров

98. Инновация – мақсадга йўналтирилган ўзгартиришлар бўлиб, маълум бир ижтимоий бирликка – муассаса, уюшма, жамоа ва гуруҳларга янги, нисбатан барқарор бўлган элементларни, умумий ҳолда ҳалқнинг маънавий-маданий муносабатлари ва мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши билан узвий боғлиқ бўлган янгиликларни киритишдир. Инновацияга берилган мазкур таъриф муаллифини аниқланг.

A. С.Тургунов

B. У.Иноятлов

C. M.Жуманиёзова

D. Н.Мамадов

99. Инновацион жараён – бу.....

A. Таълимдаги ўзгаришларни бошқариш жараёни

В. Табиий ва сунъий ўзгаришлар жараёнини бошқариш функцияси

С. Ижтимоий-иқтисодий, психологик-педагогик ва ташкилий-бошқарувга доир жиҳатлар

Д. Тасодифий талаблар таъсири остида юзага келувчи шарт-шароитлар

100. Мазкур шаклда янгилик фақат ташкилотнинг ўзида яратилади ва мазкур жараён қуйидаги босқичларни ўз ичига қамраб олади: янгиликлар киритиш шарт-шароитларини шакллантириш; илмий кашфиёт, уни дастлабки ўзлаштириш билан боғлиқ янгилик яратиш; янгиликни ташкилотда жорий этиш; янгиликдан фойдаланиш. Бу ерда гап инновацион жараёнинг қандай шакли ҳақида бораяпти?

А. Янгиликлар киритишни оддий қайта ишлаб чиқиш

В. Янгиликлар киритишни кенгайтирилган тарзда ишлаб чиқиш

С. Янгиликлар киритишни табақалаштирилган тарзда ишлаб чиқиш

Д. Янгиликлар киритишни индивидуаллаштирилган тарзда ишлаб чиқиш

101. Мазкур шаклда янгилик қўлаб ташкилотларга жорий этишга мўлжаллаб тайёрланади. Мазкур ҳолатда янгиликларни яратиш ва уни фойдаланувчиларга тақсимлаш орасига янгиликларни ишлаб чиқиш методлари ва ундан фойдаланиш шакллари жорий этиш; унга бўлган қўлаб эҳтиёжларни таъминловчи янгиликни оммавий тарзда ишлаб чиқиш ҳам қўшилади. Бу ерда гап инновацион жараёнинг қандай шакли ҳақида бораяпти?

А. Янгиликлар киритишни кенгайтирилган тарзда ишлаб чиқиш

В. Янгиликлар киритишни оддий қайта ишлаб чиқиш

С. Янгиликлар киритишни табақалаштирилган тарзда ишлаб чиқиш

Д. Янгиликлар киритишни индивидуаллаштирилган тарзда ишлаб чиқиш

102. Пайдо бўлиш, ўсиш, ривожланиш, ўзлаштириш, жорий этиш, тўйиниш, рутинизация, ниқироз, тугалланиш кабиларнинг инновацион жараёнга алоқадорлигини аниқланг.

А. Улар инновацион жараённинг мавжудлик циклини ташкил этади

В. Улар инновацион жараённинг таркибий қисмларидир

С. Улар инновацион жараённинг асосий категориялари

Д. Улар инновацион жараён иштирокчиларидир

103. Янгиликлар киритишни лойиҳалашнинг биринчи босқичи мазмуни қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

А. Педагогик жамоани янгиликлар киритишга тайёрлаш: стратегия билан таништириш, янгиликлар киритишни режалаштириш, мақсадни, кутилаётган самарадорлик ва асосий талаблар билан таништириш

В. Индивидуал стратегиянинг асосий жиҳатларини ўрганиш ва таҳлил этиш; турли янгиликлар киритиш стратегияси интеграцияси, инновацион дастурлар бўйича турли ўқитувчи, таълим муассасалари фаолиятини мувофиқлаштириш стратегияси

С. Турли шарт-шароитларда у ёки бу инновацион стратегиянинг самарадорлигини тадқиқ этиш, таълим муассасалари ўртасидаги мусобақа руҳини рағбатлаш, мусобақа иштирокчиларини, алоҳида стратегияларни, уларнинг комбинацияланган имкониятларини аниқлаш

Д. Педагогик жамоанинг муҳофама, ишлаб чиқиш ва бошқарув қарорларини таълим муассасаси ички бошқарувининг барча бўғинларида эркин равишда амалга ошириш

104. Янгиликлар киритишни лойиҳалашнинг иккинчи босқичи мазмуни қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

А. Индивидуал стратегиянинг асосий жиҳатларини ўрганиш ва таҳлил этиш; турли янгиликлар киритиш стратегияси интеграцияси, инновацион дастурлар бўйича турли ўқитувчи, таълим муассасалари фаолиятини мувофиқлаштириш стратегияси

В. Педагогик жамоани янгиликлар киритишга тайёрлаш: стратегия билан таништириш, янгиликлар киритишни режалаштириш, мақсадни, кутилаётган самарадорлик ва асосий талаблар билан таништириш

С. Турли шарт-шароитларда у ёки бу инновацион стратегиянинг самарадорлигини тадқиқ этиш, таълим муассасалари ўртасидаги мусобақа руҳини рағбатлаш, мусобақа иштирокчиларини, алоҳида стратегияларни, уларнинг комбинацияланган имкониятларини аниқлаш

D. Педагогик жамоанинг муҳокама, ишлаб чиқиш ва бошқарув қарорларини таълим муассасаси ички бошқарувининг барча бўғинларида эркин равишда амалга ошириш

105. Янгиликлар киритишни лойиҳалашнинг учинчи босқичи мазмуни қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

A. Турли шарт-шароитларда у ёки бу инновацион стратегиянинг самарадорлигини тадқиқ этиш, таълим муассасалари ўртасидаги мусобақа руҳини рағбатлаш, мусобақа иштирокчиларини, алоҳида стратегияларни, уларнинг комбинацияланган имкониятларини аниқлаш

B. Индивидуал стратегиянинг асосий жиҳатларини ўрганиш ва таҳлил этиш; турли янгиликлар киритиш стратегияси интеграцияси, инновацион дастурлар бўйича турли ўқитувчи, таълим муассасалари фаолиятини мувофиқлаштириш стратегияси

C. Педагогик жамоани янгиликлар киритишга тайёрлаш: стратегия билан таништириш, янгиликлар киритишни режалаштириш, мақсадни, кутилаётган самарадорлик ва асосий талаблар билан таништириш

D. Педагогик жамоанинг муҳокама, ишлаб чиқиш ва бошқарув қарорларини таълим муассасаси ички бошқарувининг барча бўғинларида эркин равишда амалга ошириш.

ФАННИ ЎЗЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИДА ТАЛАБАЛАРГА ЗАРУР МЕТОДИК КЎРСАТМАЛАР

Фанни ўқитишдан мақсад – талабаларни педагогик инноватикага доир билимлар билан қуроллантиришдан иборат.

Фаннинг **вазифаси** – педагогик фанлар ва амалиёти соҳаларидан бири сифатида педагогик инноватика ҳақидаги тасаввурларни ҳосил қилиш; инновация ва унинг турлари, мазмунини очиқ бериш; педагогик инновацилар ва улардан педагогик фаолиятни амалга оширишда фойдалана олиш кўникмасини шакллантиришдан иборат.

Фанни ўзлаштиришга қўйиладиган талаблар.

“Педагогик инноватика” фанини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида бакалавр:

- педагогик инноватика тушунчаси, унинг моҳияти, мазмуни; инновация ва унинг турлари; инновацион жараён ва унинг ўзига хосликлари; педагогик инноватиканинг асосий тушунчалари (инновация, инновацион жараён, инновацион фаолият, инновацион салоҳият, инновацион фикрлаш)ни билиши керак;

- педагогик инновацияларни ўрганишда тизимли ёндашувга таяниш, педагогик жараёнда инновацияладан фойдаланиш; инновацион жараёнларни бошқара олиш кўникмаларига эга бўлиши керак;

- педагогик инновацияларни тасниф этиш; инновацион фаолиятни ташкил этиш ва мустақил тарзда ўзининг инновацион салоҳиятини ошириб бориш малакаларига эга бўлиши керак.

Фаннинг бошқа фанлар билан боғлиқлиги.

Педагогик инноватика ихтисослик фани ҳисобланиб, дастурни амалга ошириш ўқув режасида режалаштирилган социология, фалсафа, педагогика назарияси, таълим тизимини бошқариш фанлари билан ўзаро алоқада олиб борилади.

Фаннинг ҳажми ва мазмуни.

Фаннинг ҳажми.

№	Машғулот тури	Ажратилган соат	Семестр
1	Назарий (лекция)	10	IV
2	Амалий	10	IV
3	Мустақил иш	20	IV

Назарий машгулотлар мавзулари мазмуни ва уларга ажратилган соатлар

№	Мавзулар мазмуни	Машгулотлар мақсади	Ажратилган соат
1.	Педагогик инноватика – педагогиканинг алоҳида соҳаси сифатида Инноватика ва педагогик инноватика тушунчаси. Педагогик инноватиканинг объекти, предмети, мақсад ва вазифалари.	1) «инноватика» ва «педагогик инноватика» тушунчаларининг мазмун-моҳиятини асослаш; 2) педагогик инноватиканинг объекти, предмети, мақсад ва вазифаларини аниқлаш	2
2.	Инновация ва унинг турлари Инновация тушунчаси. Инновация турларини тасниф этишга турлича ёндашувлар. Педагогик инновациялар. Ташкилий инновациялар. Иқтисодий инновациялар. Технологик инновациялар.	1) инновация тушунчасининг моҳиятини асослаш; 2) турли асосларга кўра инновация турларини ажратиб кўрсатиш; 3) педагогик инновациялар тушунчаси моҳиятини тушунтириш; 4) ташкилий инновациялар тушунчаси мазмунини аниқлаштириш; 5) иқтисодий ва технологик инновацияларнинг ўзига хосликларини аниқлаш.	2
3.	Педагогик инновация ва унинг ўзига хосликлари Педагогик инновациянинг мақсад ва вазифалари.	1) педагогик инновациянинг мақсад ва вазифаларини аниқлаш; 2) педагогик инновациянинг мазмун-моҳиятини асослаш;	2

	Педагогик инновациянинг мазмун-моҳияти. Педагогик инновациянинг муҳим белгилари. Педагогик инновациянинг имкониятлари. Педагогик инновациянинг ривожланиш тамойиллари, босқичлари. Педагогик инновацияларни ҳаётга татбиқ этишнинг ташкилий асослари	3) педагогик инновациянинг муҳим белгилари ва имкониятларини ажратиб кўрсатиш; 4) педагогик инновациянинг ривожланиш тамойиллари, босқичларини аниқлаш; 5) педагогик инновацияларни ҳаётга татбиқ этишнинг ташкилий асосларини изоҳлаш.	
4.	Таълим муассасадаги инновацион жараёнлар ва уларни бошқариш. Инновацион жараён: тузилиши, мазмун-моҳияти. Инновацион жараёнларни тизимли бошқариш. Инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг концептуал ва ташкилий моделлари.	1) инновацион жараён тузилиши ва мазмун-моҳиятини асослаш; 2) инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг тамойиллари, мезонлари ва босқичларини изоҳлаш; 3) инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг концептуал ва ташкилий моделларини асослаш.	2
5.	Ўқитувчиларнинг инновацион фаолияти ва инновацион салоҳияти Инновацион фаолият ва унинг ўзига хосликлари. Инновацион салоҳиятнинг тузили-	1) инновацион фаолият ва унинг ўзига хосликларини асослаш; 2) инновацион салоҳиятнинг тузилиши, мазмун ва моҳиятини изоҳлаш; 3) педагог кадрларнинг инновацион салоҳияти ривожланишини бошқа-	2

	ши, мазмун ва моҳияти. Педагог кадрларнинг инновацион салоҳияти ривожланишини бошқариш.	риш тартибини баён этиш.	
--	---	--------------------------	--

Амалӣ машғулотлар мазмуни

№	Амалӣ машғулотлар мавзуси	Амалӣ машғулотлар мақсади	Ажратилган соат
1.	«Инноватика» ва «педагогик инноватика»: умумийлик ва тафовут	«Инноватика» ва «педагогик инноватика» тushunchалари ўртасидаги умумийлик ва фарқли жиҳатларни аниқлаш	2
2.	Педагогик инновациялар ва уларнинг ўзига хосликлари	Педагогик инновациялар таснифини ишлаб чиқиш ва уларни жорий этиш технологиясини яратиш	2
3.	Инновацион жараёнларни бошқариш	Педагогика коллежларидаги инновацион жараёнларни бошқаришнинг мавжуд ҳолатини таҳлил этиш	2
4.	Инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг ташкилий модели	Инновацион жараёнларни тизимли бошқаришнинг ташкилий моделини таҳлил этиш	2
5.	Педагогика коллежлари ички бошқарувида педагог кадрларни инновацион салоҳиятининг бошқарилиши	Педагогика коллежлари ички бошқарувида педагог кадрларни инновацион салоҳиятининг бошқарилиши мавжуд ҳолатини таҳлил этиш	2
	Жами:		10 соат

Мустақил ишлар мавзулари мазмуни ва уларга ажратилган соатлар. Талабага мустақил ишни тайёрлашда мазкур фаннинг

муайян ўзига хосликларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

1) дарслик, ўқув қўлланма, энциклопедиялардан фойдаланиб, педагогик инноватикага доир тушунчаларни ўзлаштириш;

2) таркатма материаллар бўйича маъруза қисмларини ўзлаштириш.

Мустақил ишларни ташкил этишда интернет ва ахборот манбаларидан доимий фойдаланилади.

Тавсия этилаётган мустақил ишларнинг мавзулари

1. Педагогик инноватика – педагогиканинг мустақил соҳаси сифатида. – 4 соат.

2. Инновация ва унинг турлари. – 4 соат.

3. Педагогик инновациялар ва уларнинг ўзига хосликлари. – 4 соат.

4. Таълим муассасаларида инновацион жараёнларни бошқариш – 4 соат.

5. Ўқитувчининг инновацион фаолияти ва инновацион салоҳиятини ривожлантириш. – 4 соат.

Электрон таълим ресурслари

1. www.tdpu.uz

2. www.pedagog.uz

3. www.Ziyonet.uz

4. www.edu.uz

5. [tdpu-INTERNET. Ped](#)

Баҳолаш мезонлари.

Жорий назорат (ЖН) максимал балл 30.

Мустақил таълим (МТ) максимал балл 15.

Оралиқ назорат (ОН) максимал балл 40.

Якуний назорат (ЯН) максимал балл 15.

Баллар бўйича баҳолар:

100 – 86 гача (5) аъло
85 – 71 гача (4) яхши
70 – 56 гача (3) қониқарли
56 дан кам (2) қониқарсиз

МУНДАРИЖА

Педагогик инноватика — педагогиканинг алоҳида соҳаси сифатида.....	5
Инновация ва унинг турлари.....	11
Педагогик инновация ва унинг ўзига хосликлари.....	16
Таълим муассасасидаги инновацион жараёнлар ва уларни бошқариш.....	25
Ўқитувчининг инновацион фаолияти ва инновацион салоҳияти.....	33
Масофавий таълим — глобал педагогик инновация сифатида.....	42
II. Амалий машғулот топшириқлари.....	57
1-амалий машғулот. “Инноватика” ва “педагогик инноватика”: умумийлик ва тафовут.....	57
2-амалий машғулот. Педагогик инновациялар ва уларнинг ўзига хосликлари.....	58
3-4 амалий машғулотлар. Инновацион жараёнларни бошқариш (кейс-стади таълим технологиясига асосланган машғулот).....	61
5-амалий машғулот. Педагог-кадрларнинг инновацион фаолиятини ташкил этиш ва инновацион салоҳиятини ривожлантириш (ўқув лойиҳаси асосида ташкил этиладиган амалий машғулот).....	85
Хулоса.....	99
Фойдаланилган адабиётлар.....	101
“Педагогик инноватика” фанидан тест саволлари.....	106

[illegible]

Ш.М.ЗУФАРОВ

ПЕДАГОГИК ИННОВАТИКА

Тошкент – «Fan va texnologiya» – 2012

Мухаррир: Ш.Кушербаева
Тех. муҳаррир: М.Холмухамедов
Мусаввир: Ҳ.Фуломов
Мусахҳиҳа: М.Ҳайитова
Компьютерда
саҳифаловчи: Н.Раҳматуллаева

Нашр.лиц. АЛ№149, 14.08.09. Босишга рухсат этилди 10.08.2012 йил.

Бичими 60x84 ¹/₁₆. «Times Uz» гарнитураси. Офсет усулида босилди.

Шартли босма табағи 9,0. Нашр босма табағи 8,75.

Тиражи 500. Буюртма № 95.

«Fan va texnologiyalar Markazining bosmaxonasi» da chop etildi.
100066, Toshkent shahri, Olmazor kўchasi, 171-uy.